

พระราชพงศาวดารพม่า

เล่ม ๑

๕๕

กรมหมื่นนเรศวร ๑ ทรงรจนา

มีตอกกหลายเดิมจึงจะจบ

ราคาเล่มละ ๑ บาท

พระราชพงศาวดารพม่า

เล่ม ๑

กรมหมื่นนราธิป ฯ ทรงรจนา

มีที่ออกหลายเล่มจึงจะจบ

ราคาเล่มละ ๑ บาท

คำนำ

—*—

ข้าพเจ้าไม่คงพรรณนาถึงการรู้พงศาวดารนั้นเป็นวิชาเดิมคุณประโยชน์อย่างไร เพราะท่านผู้ที่จะอ่านหนังสือนี้ คงจะทราบแทบทุกท่านแล้ว เป็นแต่จะกล่าวว่า ชาติพม่ากับชาติไทย เกี่ยวข้อง กันมาก เหมือน เมืองพี่เมืองน้องกันกว่าได้ แต่พงศาวดารพม่าสำหรับไทยอ่าน ยังไม่มี นอกจาก ราชาริราช ซึ่งเป็นคนหนึ่งของ พงศาวดารพม่าทั้งสิ้น เจ้าพระยา พระคลัง (หน) เรียบเรียงไว้เท่านั้น แต่เมื่อ กระนั้น ก็ยังแทบจะเป็นนิยายเสียเท่าจะเป็นพงศาวดาร พงศาวดาร ในที่นี้ ข้าพเจ้าหมายความว่า เรื่องราวที่เป็นจริง ๆ ข้าพเจ้าได้ อ่านพงศาวดาร แล เรื่องราวเมืองพม่าหลายฉบับ เป็นค้นว่า ฉบับที่ ดุจดเนนตโยเนนราดฮัตเมตตีตีธิรจนา เซอฮาเกอเพยารจนา เซอยฮอดกอกซ์ รจนา ทั้งพม่ากะเซตเตียรวบรวมนอบคึกเหตุในพม่าต่าง ๆ กับพงศาวดารพม่า เรียบเรียงระบวงคณีย์โบราณ (จวีกไบลาณ & ผก) แลมหาราชวงศ์ พม่าฉบับสมัยนั้น (ฤทธิหอแก้วคือฉบับหลวง) ซึ่งเรียบเรียงขึ้นใหม่ในรัชกาล พระเจ้าบาญีคอฟญา (ในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทั้งอ่านหนังสือไตร่ดูว่าด้วยเมืองพม่า ก็หลายเรื่อง เพลาว่างมีอยู่ จึงเก็บความสรุป มาเรียบเรียงขึ้นเป็นไทย แลคัดเอาแต่ที่เชื่อว่าจะเป็นจริงแต่คนจนจบ (คือพม่าเล็กกรุง แกะอังกฤษ แลพลเมืองพยายาม กับ ชาติ) เก็บความสั้น ๆ แต่ไม่ให้ เนื้อความขาดตกบกพร่องแห่งใดทุกยุคทุกเหตุการณ์ จนตลอดเรื่อง เห็นได้ว่าแต่ตอนไหน ที่มีความน่าไทยจะรู้ ๆ เกี่ยวข้องด้วยกรุงสยาม ข้าพเจ้าเป็นไทย แต่ข้าพเจ้าตั้งใจเขียนสำหรับให้ ไทยอ่าน จึงเจียนยืดยาวลืแต่จะสืบเอาความจริงได้เพียงใด ถ้าหากแต่ที่แปลชื่อไทยที่พม่าเขียนไว้ เช่น โอยาตชี ข้าพเจ้าแปลว่า ออกยาเตโช คันทาน แปลว่า ท้ายน้ำ ประอนุจจซาน แปลว่า พระองค์เจ้าจันทร์ มงเดา แปลว่า เมืองตะไฉ้ จอดู เจ้าตะไฉ้ เป็นต้น

จะผิดถูกถูกเชิญท่าน พิจารณ์ตามพอใจเกิด ที่ข้าพเจ้า หมกบัญญัติแปลไม่ออก
ก็ลงไว้ตามดั่งพม่า เช่น โยยาปาท โยยาดเบียก แดพระตะโบโคได้เป็นคั้น
ข้าพเจ้าเชื่อว่า ท่านที่เป็นนักเลงอ่าน พงศ์วาทไทยฤพวงศ์วาทจีนคงจะ
พอใจอ่านพงศ์วาทพม่าที่ข้าพเจ้าเขียนนี้ เพราะจะไปอ่านฉบับไหนคงจะไม่ได้
ความสรุปรวม ทั้งฝ่ายพม่า ฝ่ายฝรั่ง แดฝ่ายไทยบริบูรณ์ เช่นนี้ น่าที่จะ
ประเทืองปัญญาชนได้บ้าง

ข้าพเจ้า ปราณอายุ เสมอว่า เกิดมาแล้ว ก็นับวันแต่จะตายดับโลกไป เมื่อชีวิต
ยังมีอยู่ โอกาสอันใด ที่พอกำลังแต่สามารถจะทำการสิ่งใด ซึ่งเป็นคุณประ
โยชน์ คือชาติ ศาสนา แดพระมหากษัตริย์ของข้าพเจ้า ส่นของพระคุณได้ ก็จะต้อง
พยายามทำอยู่เสมอ มิให้เสียชาติเกิดมา เปด็องเจ้าลูกหนักแผ่นดินเปด่า ข้าพเจ้า
เชื่อว่าหนังสือพงศ์วาทพม่าที่ข้าพเจ้ารจนานี้ เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งควรที่ข้าพเจ้าจะทำ
ประกอบผลดังกล่าวนี้ จึงได้ เพียรพนธ์จนสำเร็จฝากถวายไทยไว้ต่างหน้า

กรรมก็ควรจัดแล้ว แต่จะ โปรด

กรุงเทพ ฯ วันที่ ๑ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

(ลงพระนาม) กรมหมื่น นราธิปประพันธ์พงศ์

พระราชพงศาวดารพม่า

ตอนที่ ๑ ยุคกษัตริย์ดึกดำบรรพ์

ตั้งกรุง ตะไกร

ประเทศพม่าฤๅดินแดนอันตั้งอยู่ ณ เวียงแม่น้ำอิระวดีนั้น เดิมเป็นที่อาศัยของชนป่าเถื่อนชอมฤๅพิลุ ที่บัดนี้เรียกชอมแตมอญ ตั้งรายอยู่เป็นแห่งๆ เหมือนกันกับในประเทศสยามเวียงแม่น้ำเจ้าพระยาครั้งดึกดำบรรพ์ชนไทยลงมาตั้งภูมิตำนาถนั้น ในหนึ่งลี้ยาระเวงคณีก้อมหาราชพงศาวดารพม่า เรียกว่าชอมว่ารากษะ (ที่จะเขียนตามสำนวนชาวอินเดียนอย่างมหาภารตะ) แต่กล่าวกันว่าพม่าของดึกดำบรรพ์ไว้ ถัดกันต่อมาเป็นนิยายเสียทั้งนั้น ต่อมาก็มีชนชาวอินเดียนแลชาวธิเบตบ้างอพยพมาตั้งอยู่เป็นภูมิตำเนา ดันคิดวงศ์พระราชาชนผ่านดินแดนพม่าไปตั้งปฐมกาลนั้น ว่าสืบเนื่องมาจากลัทธิราชตระกูล ในประเทศอินเดียนข้างเหนือ ในพระราชานี้เล่าว่า มีกษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงนามพระเจ้าอิริราชา ในว่าได้เจอยกพูทวยหรรษาทกรุงกบิลพัสดุ์ แต่ครั้งก่อนพุทธกาลโพ้น โดยเหตุถูกกษัตริย์กรุงโกศลรังวธิ์พา แลผ่านมาทางเมืองกระแซ (คือมณฑลปุระ) ตั้งอยู่ ณ ผังแม่น้ำอิระวดี สถาปนาพระมหานครขึ้น ปรากฏนามว่ากรุงตะไกร (ฤๅพิคินปุระ) ทราบว่าพระมหานครนี้ ยังคงมีปรกฏอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้ แต่ปกคลุมไปด้วยป่าเลื้อยแล้ว เมื่อชอุอิฐในพระนครนั้นขึ้น ก็ยังมีตราอักษรเทวนาครีโบราณในอินเดียครั้งคุปตะเป็นพยานอยู่ แลนามะชาติพม่าก็ออกจากคำว่าพรหมาซึ่งเป็นคำสรรพนามของชาวอินเดียน ที่อพยพมาครั้งนั้นนั่นเอง พระเจ้าอิริราชามีราชโอรส ๒ พระองค์ พระ

รวบรวมมาพิมพ์ไว้รับรองด้วยกัน) มหาภคิตรียกรุงตะโก้งองค์ท้ายทรงพระนาม
พระเจ้ามินะระราชา หนีไปตั้งตัวบดเมเต บดเมเป็นเมืองตั้งอยู่ปากตวันตก
แห่งแม่น้ำอิระวดีใต้กรุงตะโก้งลงมา โดยอุรคต แด่ทั้งพระมเหสีทรงนาม
พระนางนาคะฉินไว้ ที่นั่น เสด็จออกมาด้วยไพร่พลแตกกันออกเป็นลำเล้า ๆ หนึ่ง
อยู่ กับพระมเหสี อีกเล้าหนึ่งหนีไปตั้งเชื้อพระวงศ์พระเจ้ามุกทุติศตะ อันผ่าน
นครริมเขาทะเล แลอีกเล้าหนึ่งหนีไปทางทิศตะวันออกสู่แว่นแคว้นไทยใหญ่ญาน
คือที่เราเรียกเงี้ยวนี้ปรากฏชื่อว่า โพน (หมอซาง) ตั้งอยู่แถบยกอกตวันจนทุกวันนี้

ตั้งกรุงภูกามแก้ว

ในพงศาวดารกล่าวไว้ว่า ยังมีภคิตรียชกษัตริย์เจ้าพวกอื่นก็พาพยุหพลจาก
เวียงแม่น้ำกวงคามหานที่ในประเทศอินเดียมาตั้งแดนพม่าอีก ทรงพระนามพระเจ้า
รัชชะราชา สักปนามหานครอยู่ ณ ตำบลชริยาเมืองมรพแห่งแม่น้ำอิระวดี ใกล้
บ้านมวเยนในบัดนี้บัดนี้ แด่มีเจ้าพระเจ้ารัชชะราชาอีกเสกด้วยพระนางนาคะฉิน
ม.หะหิมาัย ของพระเจ้ามินะระราชาภคิตรีย พระองค์ท้ายในกรุงตะโก้ง แด่
ย้ายมาหานครนั้นไปตั้งข้างเหนือกรุงตะโก้งไม่ไกลนัก ซึ่งกาละบัดนี้เรียกกันว่า
เมืองภูกาม (ญานะกัน) แก้ว ในมหाराชวงศ์พม่า ไม่ปรากฏว่าพวกไทยใหญ่
ตามมาราวีพระเจ้ารัชชะราชา แด่มีเจ้ากรุงตะโก้งเดิมก็กลับเป็นของพระเจ้ารัชชะ
ราชาอีก พระเจ้ารัชชะราชามีพระราชโอรสเสวยราชย์แต่สืบพระวงศ์ ต่อมาอีก ๔๖
พระองค์ ตั้งกัศโธเบียนมาไว้ในท้ายหนังสือเล่มที่ ๓ หมายอีก ๖ ๗ จึงมีอินทร
ราชศัตรูพวกไทยใหญ่ จะเป็นเกี่ยวตองกะพวกเก่าญาพวกใหม่ไม่ปรากฏชัด ยกมา
อ้างพระวงศ์ นเดียวอีกด้วย มหาภคิตรียองค์ท้ายทรงพระนามระโคมหาราชา ญา
ธรรมราชา ไม่มีพระโอรส จึงทรงตั้งน้องชายพระมเหสีเป็นนุพระราช เมื่อ
พวกไทยใหญ่ศัตรูบัดนี้พระนครได้ มหาภคิตรียก็เที่ยวหนีเร้น พะเหินพระมเหสีประ
ดุติพระโอรสฝ่ายเผ่าแต่พระนคร บดเมทั้งนี้ ฝ่ายพระยาเวรราชนั้นแต่ตั้งเกี่ยวได้หมื่น

จนหลงทางไปในพรมวัน ทรงเห็นขยหน้าในสมมติโลก จึงไปทรงผนวช
เป็นฤๅษีอยู่ ณ ถ้ำเขาโกตเมืองแปร (คือเมืองโปรมในบัดนี้) มนุษย์ตามชาติ
ที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นก็บังเกิดมาอยู่ในแคว้นนี้ด้วย ฝ่ายข้างเมืองตะโก้ง
ฤๅษีกาม่านั้น ต้องพระโอรสแฝดของพระมหากษัตริย์ ที่ต้องเนรเทศออกจาก
ราชสมบัติ อันพระเนตรบอดนั้น ก็จำจะต้องพินาศเสียตามราชประเพณี
ด้วยไม่สมควรจะครองแผ่นดิน แต่พระชนนีอุทิศทำพาเทียวชุกซ์อันหลบเร้นอยู่ ณ
ทรงพระเจริญโดยคุณ แต่ก็ไม่พ้นถูกจับตอยเรือลงลงไปตามกระแสน้ำแม่น้ำ
อิรวดีจนบรรลุเมืองแปร

๕ ตึกกรุงศรีเวระ

ครั้งก่อนมาตรุนราชกุมาร ๕ องค์นั้นกับพระเนตรดีปรกติ เศรษฐีโอรสนั้นทรง
นามเจ้ามหาสมุทร ได้อภิเษกด้วยธิดาของพระฤๅษีนั้น แต่งพระองค์ขึ้น
เป็นพระราชาทรงราชย์สืบพระวงศ์ณเมืองแปรนั้นต่อมา ได้ ๖ พระราชธิดาแล้ว
พระชนนีสุกขาทรงนามเจ้าจุลสมุทร ก็ได้ทรงราชย์สืบขององค์สืบมาอีก
๕ พระราชธิดาแล้วพระโอรสพระเจ้านามสมุทรก็ยังได้ทรงราชย์สืบขององค์พระบิดา
สืบมา ทรงพระนามพระเจ้าทวดตะบอง (ตาม้าพญาโคตรตะบองพงศาจารย์
เหนือไทยเรา) ได้ทรงสร้างมหานครใหม่นามศรีเวระ อันตั้งอยู่เบื้องบูรพ์แห่ง
เมืองแปร (คือโปรมในบัดนี้) พระองค์ได้ทรงชุบ่อน้ำอันเป็นนามนครไว้
โกตเมืองแปรยังคงเป็นต้นน้ำตั้งของมหาชนินิยมเป็นมิ่งโลกทุกมาจนตราตัวทุกวันนี้
ภายหลังพระเจ้าทวดตะบองเสด็จประพาศทะเลเรือแตกณเกาะเนครตื้นพระชีพ
ในมหาสมุทร

ฝ่ายพวกไทยใหญ่ที่ซึ่งกรุงตะโก้งนั้น ตามจดหมายเหตุเคยยู่ขึ้นเป็นพงศาจารย์
จีนโบราณได้ความว่า ครั้นกษัตริย์จีนวงศ์ก่อนนั้นมณฑลยูนนานเป็นแห่งของไทย
ที่อพยพจากเวียงแม่น้ำแยงซีเกียงมณฑลเสฉวน เว้นแต่กรุงยู่เค้ดักก็มาตั้งเป็น

ภูมิฉาเนา เรียกย้ายตามเดิมจนทศเทียนต่อมาเรียกน่านเจ้า แม่ทัพจีนชื่อซวงเกี้ยว
 ยกกองทัพใหญ่มาตีได้ จึงตั้งนครนครของกรุงเทียนเป็นเอกราชแต่แปลงเพศ
 คนเป็นไทยในปี พ.ศ. ๔๒๑ พระเจ้ากรุงจีนแต่งกองทัพใหญ่มาทางทิศเหนือจะไป
 ประเทศอินเดีย กษัตริย์เทียนซวาทจึงต้องปราบปรามจนอ่อนแอ เสด็จเข้าหลวง
 จินอยู่ กำกับณเมืองญี่เจ้า แต่ไทยเป็นชนบดขี่จีน ชนวังเมืองเป็นหัวหน้า ข้าราชการ
 หลวงจินเดีย จึงจึงยกกองทัพใหญ่มาปราบ เหตุนี้แต่เหตุที่จีนตามมาราวี
 ไทยกว้าง ๆ แต่เมืองก่อนนั้นมา ไทยจึงอพยพไปทั้งทางเวียง แม่น้ำอิระวดี
 แม่น้ำโขง แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำพรหมบุตร แต่แม่น้ำลัดถิ่น แต่ตะเพินไปทางควน
 ตกมาก เมื่อพวกไทยใหญ่ได้เมืองระโก้งสุท้หัดขึ้นประปรามพม่าอพยพไปเสียแล้ว ก็
 ยกไปตั้งมหานครเรียกชื่อว่าเมืองมหาหลวง เวียงแม่น้ำเวตี กษัตริย์ไทยใหญ่ปรากฏ
 พระนามองค์แรกว่า ชุนญี่ได้ทรงราชย์อยู่ในปี พ.ศ. ๔๖๓ อาณาเขตร์ ไทย
 ก็มาแผ่ออกไปในเวียงแม่น้ำอิระวดีตอนบน กว้างขวางขึ้นทุกที แต่แคว้นแคว้น
 ไทยใหญ่นั้นเรียกว่า พระราชอาณาจักร ไบ่ญ่าพองๆ โกลัมพี เมื่อชนไทยพระ
 นามมูร์กเนาญ่าเจ้าตำแหน่งกษัตริย์นั้นผู้รุดค มีพระราชโอรสต้องพระองค์ทรงนามเจ้า
 เลือชวัญพาแต่เจ้าตามหลวงพา (คือองค์ที่ไทยเรียกพระศรีธรรมไตรปิฎกก็เป็นได้)
 เชษฐโอรสได้ผ่านพิภพราชอาณาจักร ไบ่ญ่นององค์พระชนกนารถ ชนชฎโอรส
 นามเจ้าตามหลวงพาเป็นแม่ทัพของพระเชษฐาธิราชไปปราบปรามแคว้นโกดเคียง
 ตีได้เมืองกะจาร เมืองคิบเประ เมืองมณปุระ แต่เมืองอาซิม ๆ เมื่อชุนเลือ
 ชวัญพาได้เมืองพาแล้ว อาณาจักร ไบ่ญ่ก็เหมือนจะแยกแตกกระบิจากกันออกเป็น
 หัวเมืองใหญ่น้อย ต่างมีเจ้าฟ้าไทยใหญ่ครอบครอง หาเป็นราชอาณาจักรใหญ่ตั้ง
 เดิมไม่ซึ่งภายหลังปรากฏเรียกว่าหัวเมืองชาน ญ่าที่ ไทยสยามเรียกหัวเมืองเงี้ยวหนึ่ง
 ฝ่ายกรุงสระเวระตระญ่าแปรนั้น พระเจ้าทวดตระนันโอรสพระเจ้าทวดตะบองได้
 ทรงราชย์สืบของพระองค์ แต่สืบพระองค์ต่อมาอีก ๒๕ หัวกษัตริย์ (รวมพระโอรส

บุญธรรมด้วย) ดังบัญญัติเลขที่ ๔ หมายถึง อักษร ค. ที่มีไว้ ในท้ายหนังสือ ใน ๕๗๗ ปี
แต่ปฐมวงศ์กรุงศรีอยุธยาไม่มีเหตุการณ์สำคัญอันใดควรจารึกราชพงศาวดาร จน
ถึงพระวงศ์กรุงใน พ.ศ. ๖๓๘ เมื่อพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช แห่งอาณาจักรกรุงศรี
อยุธยา นั้นก็ไม่ใหญ่โตไปถึงไหนนัก จากที่อยู่แต่ในแว่นแคว้นอิระวดีแถบเมืองแปร
แล้ววันหนึ่งไปข้างเหนือข้างใต้ ก็ไม่ถอยเส้น ด้วยทางเหนือพวกไทยใหญ่ก็ได้
อาณาจักรแล้ว ข้างใต้ ก็แสดงกำลังรุ่งเรืองขึ้นชุกคราญ เมื่อพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช
เห็นหน้าพวกปยู พวกกันยง แลพวกพรหมมาพม่า คือพวกดากย ต่าง
รบพุ่งกัน เพื่อแย่งราชสมบัติ แต่ในที่สุดยอมรบกันโดยธรรมยุติ มิได้ ใช้คม
ศาสตราวุธ แต่ใช้วิธีสร้างศาลพระพิฆเนศวรขึ้นเป็นอันมาก พวกปยูมิใช่ พวกกันยง
แลพวกดากย จึงอพยพไปทางตะวันตกไกล เขาเบองทกษินเมืองยะราย ซึ่งมีพวก
กันยงตั้งภูมิลำเนาอยู่ เป็นรกรากแล้ว พวกปยูแลพวกดากยนั้นก็แตกกันออกเป็น
๒ จำพวก รบราฆ่าฟันกันเอง ปยูจำพวกหนึ่งตั้งครองแคว้นเขาเบองทกษิน
แห่งเมืองแปรก็ถูกพวกเคตงราวี จึงได้ข้ามแม่น้ำใหญ่ไปยังแคว้นแคว้นเบอง
ประจิมทิศแห่งประตอง ก็เข้าถูกพวกกันยงรบราฆ่าฟันรุกรานในดินแดนที่พวกตน
ตั้งปกครองอยู่ ก่อนแล้ว พวกปยูเหล่านั้นเลยต้องถอยไปทางเหนือสุด เมินตง
ถอยไปทางเหนืออีก แล้วข้ามแม่น้ำอิระวดีมาสู่ ที่แห่งหนึ่งริมฝั่ง มีนามว่า
ยุนตะวุดคอง คือกรุงสุกาม (ฤาปะคัน) โหม่นนั้น

ตั้งกรุงสุกามใหม่

เจ้ามุกทฤทธิธรีอันเป็นหัวหน้าพวกปยู ว่าเป็นภาคินัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช
ก็สร้างกรุงสุกามใหม่ขึ้น แลทรงราชในนครโหม่นนั้นในปี พ.ศ. ๖๕๓ เวลา
เย็นผ่านกันอยู่ ๓๓ มีนวันว่างกษัตริย์พม่า แลคังแคบตันต่อไป ชาติมนุษย์
ต่าง ๆ ที่รกรกกันอยู่นั้น ในมหาราชวงศ์พม่ามิใคร่ได้จดถึง กล่าวแต่นาม

พหุมาฤพาพม่าปรากฏเป็นนามของมนุษย์ชาติที่รวมกันเหล่านั้นเป็นชาติใหญ่อันหนึ่ง
อันเดียวกันสืบมา

เหตุที่กรุงระเวเขตระพินาศลงนั้น ในมหาราชวงศ์พม่ากล่าวแต่ว่า เพราะ
รบพุ่งกันเองซึ่งความเป็นใหญ่ แต่ความจริงน่าจะเป็นเพราะถูกมอญย่ำยีกับ
ได้ ด้วยในมหาราชวงศ์พม่าตอนนั้นเค้นเค้นก็ ไม่น่าจะตั้งขึ้นขึ้นฐานเอาเหตุ
การอันใดเป็นแน่นอนได้ แต่ดูเหมือนความจริงจะเป็นเช่นนั้น คนมีอำนาจขึ้น
มหานคร คำบดระเวเขตระ คงจะได้ รบพุ่งกันเองด้วย เสด็จย้ายขึ้นเค้นด้วย
จนทำลายพินาศลงแล้ว จึงมีชาวอินเดียพวกใหม่ ซึ่งยกมาทางทะเล เมือง
แปรนั้น สร้างเมืองภูกามใหม่ขึ้น ด้วยเมืองแปร ในครั้งนั้นยังตั้งอยู่ริมฝั่ง
ทะเล เหมือนกันกระครั้งชาวอินเดียที่อพยพยกมาตั้งพม่าข้างเหนือ ทางเมืองมณ
ปุระ ครั้งก่อน ๆ นั้น ก็น่าสมเหตุสมผลมาก

พระเจ้าดมฺมฤทธิ ที่สร้างเมืองภูกามใหม่ จะเป็นแรกพวกใหม่ ก็เป็นไปได้เหมือนกัน
แต่หากพม่านับถือพระพุทธศาสนา ปรากฏว่าใครให้พระมหากษัตริย์เจ้าของคน ดับ
เนื่องกับลัทธิราชวงศ์ฤาพระวงศ์โบราณ จึงเชื่อกันให้เอาหาความประดังก็
ได้ จึงมีตำนานกล่าวว่า เชื้อพระวงศ์พระเจ้าโคตรธรรมราชา กษัตริย์กรุง
ตะโก้ง ซึ่งยังสืบยศสืบพันธุ์มากระทั่งถึงเพดากรุงระเวเขตระทำลายนั้น นาม
เจ้าอาทิตย์จะ เร้นอยู่แถบคำบดระเว เป็นเมืองริมแม่น้ำอิรวดีตอนข้างเหนือ
มีอิสรประดุจดินแดนลี้ลับ เจ้าหนุมันลงมาตั้งกรุงภูกามใหม่ อาศัยอยู่เรือน
ชาวบ้านนอกขึ้นเป็นพวกปยู ครั้งนั้นเกิดภัยร้ายแรงโรคห่าร้ายถึงตายชีวิต
ราษฎร เจ้าอาทิตย์เขาเป็นธุระช่วยบารามให้ ดั้นไทยมีความชอบ พระเจ้าดมฺมฤทธิ
จึงพระราชทานพระราชธิดาให้อภิเษกด้วย ทั้งยังเป็นพระยุคละราชสวดีสืบสันตติ
วงศ์ต่อไป แต่ครั้นเมื่อพระเจ้าดมฺมฤทธิสวรรคตลง เจ้าอาทิตย์ได้ผ่านพิภพ
ต้นของพระองค์ไม่ ด้วยมหาชนพร้อมใจกันแม่แต่องค์พระยุคละราชสวดีด้วย อัญ

เชิญพระญาติคนหนึ่งทรงพระนามพระราเดะยของชนครองราชสมบัติ แดทรงราชย์
อยู่ได้ ๓๕ ปี สวรรคตแล้ว เจ้าต่อคือ ฤาษีคนหนึ่งมีพระสมัญญาวาปิยุเมนต์ (เพราะ
พระองค์อาศัยรอยอยู่ในเรือนพวกปยุ) จึงได้เถลิงถวัลย์ พระองค์ได้ขยายพระ
ราชอาณาจักรจนไปทางแม่น้ำอรวระดี เบื้องอุดร ซึ่งเลยไปครึ่งสัณมุหนนครเก่านี้คน
มากมาย แต่ข้อดี คือจีนซึ่งยกมาย้ายอาณาเขตรากนั้น อันตั้งอยู่เบื่อง
บูรพ์แห่งแม่น้ำโกดัมพี (เทียบตามนามมหานครในอินเดียมาดงอย่างเมืองเจนว) ทรง
ราชย์อยู่ถึง ๗๕ พรรษาชนมายุ ๓๓๐ ปี จึงถึงวคต ต่อขึ้นมาไม่มีเหตุการณ์สำคัญอันใด
ที่สมควรจะจารึกพงศาวดารจนรัชการพระเจ้ากระยของตระกูลชนเถลิงราชย์ กล่าวหา
ในรัชกาลของพระองค์นั้น พระพุทธโฆษาได้เชิญคำภีร์พระไตรปิฎกมาพิมพ์ที่กรุง
สเท็มฤตะโอง แต่ไม่ปรากฏว่าในกรุงภูกามได้ประโยชน์อย่างใดโดยพระไตรปิฎก
ธรรมนั้นด้วย ถ้าแม่ได้แพร่หลายมาถึง ก็คงจะกลับด้วยบุญไปเสียตั้งแต่ตั้ง
จะปรากฏต่อไป พระเจ้ากระยของตระกูลนี้ด้วยราชย์อยู่ ๒๕ พรรษา ฤาษีรบเท่าถึง
ปี พ.ศ. ๕๕๖ (แต่ท่านไรต์เคิดด์ ว่าพระพุทธโฆษาจารย์ พึงเชิญคำภีร์พระไตร
ปิฎกมาพิมพ์ มาถึงเมื่อปี พ.ศ. ๘๔๓ ผลิตกัน ๓๗ คก)

ตั้งกรุงสเท็มแลกรุงหงสาวดี

การที่ว่าพระพุทธโฆษามาตั้งเมืองสเท็มฤตะโองก็ว่าตามความนิยมที่เชื่อกันสืบมา
แต่ที่แท้พระพุทธโฆษามาตั้งเมืองโกถานคร ๆ ตั้งอยู่เบื่องหนพัพพห่างจากกรุงสเท็ม
ราว ๘๘๐ เส้นเศษ แดคำพม่าที่เรียกชาวต่างประเทศว่ากูตา ๆ ก็น่าจะเกิดพร้อมกัน
กับนามเมืองโกถานั่นเอง การตั้งแต่งร่างกรุงตะโองฤาษะเท็มนั้นเชื่อกันว่าพง
ศาวดารลงก่อนไปกว่าเป็นจริงมาก คงได้ตั้งราวพุทธศักราช ๓๐๗๗ ปี เมื่อมีโอรส
พระเจ้าคัสติละ ๒ องค์ได้ตั้งมาจากแคว้นถึงคราวรู้เป็นเคติงคณะ (ต้นของนามเตง)
ตั้งสุวรรณภูมิ (คือดินดวรามันญะประเทศ) เมื่อครั้งอยู่ตรงกับเหล่าอสุระ แดรากษษ
คือพวกคนมา ๆ เกื่อน ๆ ที่เป็นเจ้าของชาติภูมินี้เอง (เป็นคนชาติชอมฤาที่เรียก

ว่าพิศุคคือมอญ) มีไชยแก้ว จึงคงมีน้อย แด่สถาปนากรุงตัมพินันขึ้น ปฐมราช
 ทรงนามพระเจ้าดีหราชา เมื่อสุริยคติแล้ว พระราชอนุชาได้โดยราชย์ทรงนาม
 พระเจ้ากาต้ามมา กรุงหงสาวดีฤๅมหนครแคว้นพโค (ฝรั่งเรียกฮั่นชาวดีฤๅบึก
 ในบัดนี้) นั้น ก็พวกราชอินเดย์ที่อพยพมาตั้งเมืองตัมพินันเอง สร้างชนวนใน
 พุทธศักราช ๑๓๓๖ ปี อนุমানว่ารัชชะนั้นที่แตกจะถอยไกลจากกรุงตัมพินันออกไป
 มากแล้ว แต่ตามคำกำหนดประราษของรามัญว่า เพราะเจ้าที่เป็นหัวหน้าของ
 ทรงพระนามเจ้าตัมละแลวิมละ ตั้ขงเนรเทศจากกรุงตัมพินัน ด้วยราชฎรเห็นไม่สมควร
 จะทรงราชย์ ในกรุงตัมพินัน เหตุชนนี้ของเจ้าทั้ง ๒ นั้นเป็นนาคะมะคือเป็นธิดาชาวตร
 ฤๅชอม (ไม่ใช่แขก) นั้นไปสร้างชน แต่รามัญคงจะไต่ยกไปทำลายกรุงตัมพินัน
 (แปร) พินาศตังก่อนนั้นช้านานแล้ว จึงได้ตั้งกรุงหงสาวดีฤๅพโคขึ้น ขึ้นใน
 พงศาวดารโบราณ ดังจำนวนพระนาม พระราชาครองกรุงตัมพินันฤๅตะโอง
 แด่กรุงหงสาวดีไว้ อีกมากพระองค์ ดังที่เขียนเลขที่ ๕ หมายอักษร ค. แด่เลขที่ ๖
 หมายอักษร ข. ต่อท้ายหนังสือนี้ แต่เห็นว่าเลกลงมากกว่าห้าชื่อ จึงขอลดถาวรถึง
 ทั้งพระอินทนิหารต่าง ๆ นา ๆ ด้วย เพราะเป็นปีศาจปกครองมากกว่าเรื่องมนุษย์
 หนึ่งกรุงตัมพินันฤๅสุวรรณภูมินี้ มีปรากฏในชาดกฮั่นรักษาไว้จนถึงพ
 ประเทศว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสำเร็จพระสัมมาโพธิญาณแล้ว แด่เจ้า
 ตั้กัตติยธำรงาญพระอิริยาบถอยู่ ณ ปากิ ธิประรุ ยังมีต้องพี่น้อง นามตะบุดะ
 แด่ประติกัต พาเกวียนบวรทุกดินคำ ๕๐๐ ได้มออกจากอักษะตะบาฮั่นเป็นอ่าวชาติ
 ภูมิณสุวรรณภูมิ (อักษะตะบาเป็นชื่อเมืองเบืองตวันตกแห่งเมืองว่างกึ่งเดียวนี้ ใกล้
 บ้านที่บัดนี้เรียกว่าตวันตาย) ต้องพี่น้องได้ถวายมธุทานแก่พระพุทธเจ้าแด่กราบทุกขอ
 สิ่งซึ่งจะได้กลับไปได้เป็นสรณะบูชา พระโลกนารถจึงประทานพระเกษมณพระเกษ
 ๗ เส้น ต้องพี่น้องก็เชิญกลับมาสู่บ้านเมืองตน แด่สร้างพระสถูปบรรจุพระเกษ
 ๗ นั้นไว้ ปรากฏนามก่อนว่า ชเวทะคอง ริมเมืองว่างกึ่งณบัดนี้

หนึ่งเมื่อกรุงขุมนุมทำตึยลังคายะนาย ณเมืองปะตะติบุตรว พ.ศ. ๓๓๒ แล้ว ได้ตั้งสมณทูตมาสู่ นานาประเทศเพื่อเผยแผ่พระบรมพุทธานุชาตินัน พระมหาเถระ เจ้าโศโณ แดอศุทธโร ได้รับการมาสู่สุวรรณภูมิ พระบรมมัญญได้ขับไล่ แต่ค่อยเลื่อมได้ขึ้นทุกที่จนที่ลุดจิงศรัทธาได้รัตนาคมนันหรือพระพุทธานุชาตินัน แด เรื่องราวของรามัญประเทศ ในเมืองคันทของกรุงดัดเทมก็มีแต่การรบราฆ่าฟันกัน ในระหว่างพวกพราหมณ์แฉพวกพุทธานุชาตินิกชน แดหน้าจะนึกเห็นเป็นได้ว่า ไป ดังบดง ค่อเมื่อ พระพุทธานุชาตินิกชน คัมภีร์ พระตรีปิฎกบาฬีจาก ถึงกาทอปป มาถึง คำนานกว้าง ๆ แดจทหมายเหตุ โบราณทั้งในฉบับเมืองจีนด้องกัน ดูเหมือนพอจะ เป็นพยานให้เชื่อได้แน่ว่าคนตอนข้างเหนือ รวมทั้งชาวอินเดียชาวธิเบตพวกไทยใหญ่ แดพวกพราหมณ์ชาติภูมิเดิม (คือชอมฤาษมูมอญ) ก็ย่อมจะนับถือพระพุทธานุชาตินัน อยู่ แล้วโดยมาก แดเป็นพุทธานุชาตินิกชนฝ่ายนิคายมหาญาณ เจือไว้ ผี ๆ ดัง ๆ มาก อย่างในเมืองธิเบตราว ๕๐๐ ปี ฝ่ายข้างกรุงภูกามจำเดิมแต่ประดิษฐานวงศ์กษัตริย์ ในกรุงภูกามใหม่แล้ว พันพระเจ้ากระษัตริย์ของทุกที่มาก็ไม่มีเหตุการดักขันธ์อันใดจน กระทั่งรัชกาลพระราชพงษประนามว่า พระเจ้าเด่นกระราชา ได้ทรงตั้งศักราชพม่า (คือที่ไทยเรียกจุลศักราช) ในปีพุทธศักราชที่ ๓๓๗๒ พระเจ้าเด่นกระราชาเป็น พระดังมีอยู่ ก่อน ภายหลังตามนุษย์ออกเป็นชนบถจนได้ทรงราชย์แต่อภิเชกด้วย พระมหาเมษัฒมัยของพระเจ้าหะตะวณก ญิกษัตริย์องค์ ที่ดองดับไปนั้น ศักราชที่ พระองค์ทรงตั้งขึ้นนั้น เริ่มณวันเถลิงศกดังกรานต์ ในเดือนเมษายน

มหาราชวงศ์พม่า รัชต์กิดำบรรพ์ ถ้วนเก็บความมาจากคำานนนิยายโดยมาก ทั้งไปกล่าวถึงเรื่องราวอาณาจักระชาย หงสาวดีแลทวาย เมือง แปรแลเมืองตองอู นอกเรื่องของพม่าแท้ ฝ่ายข้างเหนือดัดวันไม่น่าจะเก็บเอา มา คำนี้เป้นพงศาวดารพม่าทั้งมวญ ด้วยเรื่องชาวยะชาย ก็ไม่เกี่ยวข้องอะไร กันกับพงศาวดารของชาติพม่า ทวายเล่าไม่เข้าก็กิดินเจ้าไปในเมืองพโค ก็คือ

หงสาวดี แดกรุ่งระเฒ่า ก็เช่นกัน ทบเข้าในกรุงภูกาม ซึ่งหมายความว่า พม่าฝ่ายเหนือ แต่เมืองตองอูนนั้นก็สำคัญอันใดเลย นอกจากเป็นแหล่งรับ กำจัดชาวหงสาวดีเป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น ว่ากันที่จริง พงศาวดารพม่าที่แท้นั้น เป็นอันไม่มี จนกระทั่งสมัยพระเจ้าอโนระธามังฉ่อซึ่งเสวยราชสมบัติในกรุงภูกาม (คือปะกัน) ใหม่ ใน พ.ศ. ๑๘๕๓ แดแท้จริง พระองค์เป็นมหาราช พระเอกนายโรงของชาติพม่าพระองค์แรก เมื่อก่อนเวลานั้น พม่าแถมมณฑลต่างแยก กันเป็นเหล่าเป็นกองหาได้คุมกันเข้าเป็นชาติใหญ่ไม่ รวมกันเองบ่อนไป แต่ตั้ง แด่เขตแดนสืบไป เริ่มพม่ารบกับเตตงเมืองรามัญ คือหัวเมืองคนฉลาดๆ ริมฝั่ง ดันตวรรหว่างเวียงแม่น้ำสะโตง แดแม่น้ำตันตะจันอันเป็นเมืองของมอญ การ สงครามใหญ่ครั้งนั้นไปส่งบดงได้ต่อเมื่อได้ตั้งเมืองย่างกุ้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๒๘๘

ตอนที่ ๒ พระเจ้าอโนระธามังฉ่อ (ญาพระอนุรุธมหาราช)

พระเจ้าอโนระธาทรงราชย์

เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๔๒ พระเจ้าคันทเนต อันเป็นราชโอรสพระเจ้าปรีณพญา เสด็จราชย์ในกรุงภูกามมาได้ ๒๘ ปี จึงจะระเฒ่า อันเป็นเชื้อพระวงศ์จับพิฆาฏเดียว ตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์สืบพระวงศ์ผ่านกรุงภูกามต่อมา พระมเหสีของพระเจ้าคันทเนต กำจัดทรงพระครรภ์ลอดหนีไปเร้นอยู่ ณ บ้านกุงฟูย ประสูติพระกุมารจึงทรง นามเจ้ากวนฉ่อกุงฟูย (แปลกวนฉ่อว่าส่งพล กุงฟูยว่าวัดขาว) เมื่อราช กุมารเจริญวัยได้ทราบคฤหะรัดจากพระชนนีว่าเป็นลูกกษัตริย์ ก็มาททนาย จะคิดเอาราชสมบัติคืน จึงไปฝากตัวอยู่แก่เจ้าเมืองๆ ไซ้ให้ส่งพลจึงเป็นพระ นามะฉายาสืบมาฉนั้น พระเจ้าจระเขตรองราชย์อยู่ได้ ๘ พรรษาก็ถูกรัด พระโอรส ได้ได้ถึงรัชสนองพระองค์ทรงพระนามพระเจ้าเดียนโซ ๆ ดำรงราชสมบัติอยู่ได้ ๓๖ ปี ก็เกิดขบถชิงราชสมบัติพิฆาฏพระราชเดียนโซผ่านพิภพ ทรงนามพระเจ้า

งระยของอุจจระห่าน ทรงราชย์มาได้ ๓๓ ปี ฤ พ.ศ. ๓๕๐๐ ในมหาสงครามพม่า
 เถานิทานคล้ายเรื่องพญาเงือกครั้งพงศาวดารเหนือของไทย ใครจะเอาอย่างไร
 ก็คงเป็นได้ทั้งคู่ แต่ก็เป็นได้กั้วานิทานทั้งคู่ คือมีคำดีที่ว่าจะมีผู้ มบุณมา
 เจ้ากอนน้อยยกย่องฟูโก้ไปกับเขาบ้าง แต่ได้อาภรณ์พระแสงทรงแต่ศัควาชนะ
 จากพระอินทรแปลงองค์มาอำนวยถวาย คนพากันแตกคั่นนิยมเจ้ากอนน้อย ขณะ
 นั้นมีชนมาอยู่ได้ ๕๘ ฝ่ายพระเจ้าระยของอุจจระห่านออกมากลวงมา ๆ ขยู่ที่พระทวาร
 ว่าพระองค์เป็นผู้ มบุณมาธิการแล้ว ราชบุตรจะคืนเค้นคนผู้ มบุณอื่นมาแต่ไหนอีกเล่า
 ขณะ นั้น ตักกระตาดิลลาที่ ประตู ก็ล้มทับ พระมหากษัตริย์ ขบถนั้น ชีพ ตกษย
 เจ้ากอนน้อยจึงได้รับอัญเชิญขึ้นครองราชสมบัติกรุงภูกาม ะอย่างไรก็ตาม
 แต่ความจริงพระราชขบถองค์นั้นพระชีพโดยมิใช่ปรกิติ แต่พระเจ้ากอนน้อยคงได้
 ทรงเกี้ยวข้องในการนั้นด้วย จึงได้ ขึ้นครองราชสมบัติ หนึ่งพระเจ้าระยของอุ
 จจระห่านได้ตั้งพระชนิษฐาภินิเป็นพระมเหสี ๓ พระองค์ เมื่อเกิดพิบัติเหตุขึ้น พระ
 มเหสีพระองค์ใหญ่แต่พระองค์กลางกำลังทรงพระครรภ์อ่อน ๆ อยู่ทั้งคู่ พระเจ้า
 กอนน้อยยกย่องฟูโก้ ก็ทรงตั้งให้พระมเหสีทั้ง ๓ พระองค์นั้นเป็นพระมเหสีของ
 พระองค์ด้วย พระมเหสีพระองค์ใหญ่ประสูติพระราชกุมารทรงนามมังกัญโจ
 พระมเหสีพระองค์กลางประสูติพระราชกุมารทรงนามมังกุกระดา แต่พระมเหสี
 พระองค์เล็กก็ทรงพระครรภ์ด้วยพระเจ้ากอนน้อยยกย่องฟูโก้ ประสูติพระราชกุมาร
 ทรงนามมังก่อ ฤ พ.ศ. ๓๕๒๒ เป็นปีที่ ๒๒ แห่งรัชกาลพระเจ้ากอนน้อยยกย่องฟูโก้
 มังกัญโจแถมมังกุกระดา พระโอรสเลี้ยงทรงพระเจริญโดยขึ้น ทรงถามความว่า
 พระมหากษัตริย์หาใช่พระชนกของพระองค์ไม่ จึงคบคิดกับข้าราชการพว้น
 กันจับพระเจ้าแผ่นดินอันทรงพระชรามีพระชนมายุถึง ๘๐ แล้วนั้น บังคับให้ออกจาก
 ราชสมบัติแต่ให้ ไปทรงพระผนวชอยู่ ณ พระอาราต์ มังกัญโจขึ้นครองราชสมบัติ
 อยู่ได้ ๖ ปี ฤ พ.ศ. ๓๕๒๘ ยามเสด็จประพาสได้เนื้อ พราหมณ์ของพระองค์ยิงธนู

พม่าหนีไปถูกพระเจ้ากนิโช^๕ ด้้นพระชนม์ชีพ จึงมักจุกกระตาราชอนุชา^๖ ด้้นทรง
 ราชย์ด้้นขององค์ต่อมาได้ ๒๕ พรรษา ฤ พ.ศ. ๑๕๕๓ มังน้อ^๗ โอรสพระเจ้ากอนน้อ^๘
 กยุง^๙ พยซึ่งออกจากราชสมบัติทรงผนวชอยู่ ณ วัดพระไทยพระเจ้าแผ่นดินที่บังอาจ
 ถ่วงเกินต่อพระชนนี จึงต้องล้ม^{๑๐} ผู้คนให้พร้อมพริก ก็ยกเข้าทำร้ายพระเจ้า
 จุกกระตาราชพิภกษัยแล้ว ทูลถวายราชสมบัติแก่พระราชบิดา^{๑๑} ราชอาททอง^{๑๒} ด้้นไม่ จึง
 เสด็จขึ้นเถลิงราชสมบัติในกรุงภูกาม แต่ยังไม่ได้ตั้งการพระราชพิธีราชาภิเษก^{๑๓} ไม่
 ด้วยพระชนกยังมีพระชนม์อยู่ จนครบ ๓๕ พรรษา จึงด้้นพระชีพในสมณะเพศ เมื่อ
 พ.ศ. ๑๕๕๗ จึงพึงได้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทรงพระนามพระเจ้า
 อโนระธา (มังน้อ) ฤพระเจ้าอนุรุท

ที่กรุงสระเทิมฤทะ โถง

พระเจ้าอโนระธามังน้อ ทรงบำราญให้เด็กการบวช^{๑๔} ษานาคราช ซึ่งได้ตั้งเป็นจา
 รัตในกรุงภูกามมาถึง ๘๐ ปีแล้ว ด้วยพระราชอาชบถ^{๑๕} ด้้นทรงนามพระเจ้าจระยของอจ
 ระ^{๑๖} ด้้นนริเดีย^{๑๗} ธรรมเนียมมาจากเมืองเบงกอล ประเทศอินเดีย^{๑๘} ด้้น นักบวช
 พวกละโว^{๑๙} ด้้น เรียกกัณว่าอริย^{๒๐} ด้้น จักัดอยู่ ตามวัด ประพฤติพรต^{๒๑} ด้้น
 จารัต^{๒๒} ด้้นประหนึ่งจะแสวงหาธรรมวิเศษ ฤามีธรรมวิเศษอยู่ มีพระดังษที่ใน
 มหาราชวงศ์พม่า เรียกว่าพระอรหันต์^{๒๓} ด้้น มาจากกรุงสระเทิม เทศนาพระ
 พุทธวจนะ^{๒๔} ด้้นพระเจ้าอนุรุททรงเลื่อมได้ จึงรับได้พวกพรตอริย^{๒๕} ด้้นออกไปเสีย แด
 นิมนต์พระดังษ^{๒๖} ด้้นพวกพระอรหันต์^{๒๗} ด้้นจากกรุงสระเทิม^{๒๘} ด้้นนั้นมาสถิตย์แทน พระเจ้าอโนระธา
 มังน้อ^{๒๙} ด้้นทรงพระราชดำริ^{๓๐} ด้้น จะใคร่ทูลบำรุงพระบวรพุทธศาสนาในกรุงภูกามให้
 รุ่งเรือง จึงแต่งราชทูต^{๓๑} ด้้นจาทูลพระราชดำรัส^{๓๒} ด้้น ไปสู่ราชสำนักพระเจ้ามุน^{๓๓} ด้้นหะ กรุง
 สระเทิม ทูลขอจำดองพระศรัย^{๓๔} ด้้นปิฎก^{๓๕} ด้้นธรรม พระเจ้ามุน^{๓๖} ด้้นหะหาโปรด^{๓๗} ด้้นอำนาจถวาย
 ไม่ พระเจ้ากรุงภูกาม จึงกริ^{๓๘} ด้้นทามหาแดน^{๓๙} ด้้นยก^{๔๐} ด้้นไปด้อมพระนคร^{๔๑} ด้้นสระเทิม^{๔๒} ด้้นอยู่
 เปน^{๔๓} ด้้นบ้านนาน จึงทำ^{๔๔} ด้้นถาย^{๔๕} ด้้นกรุงสระเทิม^{๔๖} ด้้นได้ แด^{๔๗} ด้้นรับ^{๔๘} ด้้นเอาพระศรัย^{๔๙} ด้้นปิฎก^{๕๐} ด้้น จับ^{๕๑} ด้้นองค์^{๕๒} ด้้นพระเจ้า

มณเฑาะว์พระราชวงศ์แห่งนครราชบุรีพารา กวาดต้อนครอบครัวแสดงมา
 ตั้งกรุงกุฎาม ต้อนมาเมืองพโครวมทั้งกรุงดะเท็มแควกรุงหงสาวดีจึงตกเป็นข้า
 พม่ามากกว่า ๒๐๐ ปี พระเจ้ามณเฑาะว์ แลพระราชวงศ์แห่งกรุงดะเท็ม
 พระเจดีย์ ในกรุงกุฎาม แลเมืองนั้นพระเจ้าอนรรฆจึงสร้างพระมหาธาตุอันเป็นศรี
 กรุงกุฎาม เชิดชูพระเกียรติยศสืบเป็นมหานครราชธานี ที่ดีดึกขอมหัจฉริยะ
 มหาราช เสด็จพระเชษฐาภาพ อันมีทรากรังอยู่ในโลกจนกระทั่งทุกวันนี้
 ในพงศาวดารพม่ากล่าวไว้แน่นอนว่า มหาธาตุอันนั้น พระเจ้าอโนระธา
 ครีดีให้สร้างจำลองอย่างวัดในกรุงดะเท็มฤตะโจง แต่มหาธาตุในกรุงกุฎาม
 ซึ่งยังมีทรากรังอยู่ในบัดนี้ หาดมกับคำในพงศาวดารไม่ เพราะในกรุง
 ดะเท็มเอง ไม่มีมหาวิหารอันงดงามเช่นนั้น เชื้อยอชดกอดซ์ จึงอนุมาน
 โดยประกอบเหตุผลว่า มหานครที่พระเจ้าอโนระธา ก่อสร้างหาจักรังค์ไป
 ซึ่งไชยซึ่งพระศรีวิสุทธิธรรมนั้น น่าจะไม่ใช่กรุงดะเท็ม แต่จะเป็น
 พระนครหลวงกรุงกัมพูชาซึ่งมีพระนครวัดแลพระนครรม เหมือนบรมพุทธรัดถาน
 (โบโรมุต) ในเกาะชวา นั้นและจึงจะสืบเป็นตัวอย่างมหาจักรังค์ดะเท็มอันมี
 อยู่ในกรุงกุฎามแม่นำอิระวดี ฤการไปคัมหาอินทปัตถนครนั้นจะเป็นอีกครั้งหนึ่ง
 จึงได้สร้างมหาจักรังค์ถานนั้น แต่ในมหาจักรังค์พม่ามิได้กล่าว แต่ไปกล่าวยากัน
 เสียก็เป็นที่ การอันนี้ ก็ดจะมีพยานรับรองบ้าง เมืองหงสาวดีก็ดูเหมือน
 ปลดปล่อยไว้ พระเจ้ามหาไชยมิได้ยกกองทัพใหญ่ไปย่ำยีแต่ต้องเลย มาตราว่า
 พระองค์คงจะได้กรีธาทัพหลวงเดินไปเดินมาใกล้ ๆ เมื่อขลุ่ดลงไปจากดะ
 เท็มนั้น อนึ่งเห็นชัดว่ากรุงหงสาวดีขณะนั้น ก็ดูเหมือนจะเป็นนครสำคัญกว่ากรุง
 ดะเท็มอยู่แล้ว ในพงศาวดารมอญก็มีได้กล่าวถึงการเสียกรุงดะเท็มฤตะโจง
 แก่พม่า มีแต่ประวัติเหตุการณ์ ถึงรามัญชาติได้ความแต่ครั้น ด้วยคนต่าง
 ชาติดุชยาเกลียดชัง ถ้าเป็นพระเจ้าอโนระธาไปตีกรุงเขมร ไม่ใช่มอญ ฤไป

คหังมอญทั้งเขมร จะดื่มเหตุมตมาก แต่ในพงศาวดารเขมรก็มีได้ มีปรากฏ ว่า
พม่ายกโยธาหารไปย่ำถึง แท้จริงพงศาวดารเขมรถึงยุคนั้น แทบจะไม่มีสิ่งใดเดียว
ก็ว่าได้ มีแต่บันทึกปราชญ์ฝรั่งเศส กล่าวว่าพม่าได้เคยไปตีมหาอินทปัตนครแต่เมืองตึกคำ
บรรพแต่ในตำนานพระแก้วมรกตก็ว่าพระเจ้าอนรรฆได้ ไปปราบเขมรเอาพระศรีวิสุทธิ

ที่มณฑลชวชนทระฤทธิฤยูนนาน

เมื่อพระเจ้าอโนระธาได้พระศรีวิสุทธิกระหม่อมมาด่มพระไทยแล้ว ก็มีพระราช
ประสงค์จะใคร่ได้พระเชียวแก้วจากกรุงจีน ฤากรุงคันธารราชรัฐอีกด้วย ท่าน
ยูเต แดมาร์ โกโปโต ก็ได้กล่าวว่า ในจดหมายเหตุโบราณกรุงจีนมีว่า พระ
ท้าวสุริยาคือเชียวแก้วของพระพุทธเจ้าพระองค์ ๓ ราชทูตแขกเปอร์เซียได้เชิญไปส่ง
กรุงจีนใน พ.ศ. ๑๐๗๓ บัดนั้นประดิษฐานไว้ณพระอารามเมืองฟูเจา มหาราชวงศ์
พม่าแต่แม่แต่องค์พระเจ้าอโนระธาเอง ก็หลงเชื่อว่าพระองค์ ได้ยatraโยธาหารไป
ถึงกรุงจีน แต่ที่จริงถ้าได้ ไป ก็เพียงเป็นแต่กริชาที่พัดดวงไปถึงมณฑลชวชนทระ
ฤทธิคือประเทศยูนนานในบัดยูนนานเท่านั้นเป็นอย่างไกล ราชอาณาจักนั้นครั้งโน้น
เป็นแคว้นไทยประเทศเอกราช (คือไทยที่ไม่ได้ยกลงมาข้างใต้แต่บัดนี้) มหานคร
ชื่อน่านเจ้า น่าจะเป็นความจริงที่พระเจ้าอโนระธาได้พบจีนฤาขุนนางจีน เพราะกรุง
น่านเจ้าชื่อน่านเจ้าโดยเกรงอำนาจแดงกายคล้ายจีน แต่คำว่าพระเจ้ากรุงจีน
ที่พระเจ้าอโนระธาได้พบ ก็คงเป็นขุนอุปหัวพระเจ้ากรุงน่านเจ้าในเวลานั้นนั่นเอง
พระเจ้าอโนระธาไม่ได้พระบรมท้าวสุริยาคุดมพระปรางดา เป็นแต่ได้พระพุทธปฏิ
มากร ตรงนี้ในยาชะเวงคณิพม่า พดไหลดไปว่า เป็นพระพุทธปฏิมากรแก้ว
มรกต เข้าใจประหนึ่งว่า พระองค์ที่ประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
กรุงสยามณบัดยูนนานนั้นเอง ตกเป็นของพระเจ้าอนรรฆพม่ามหาไชยในครั้งโน้น
แต่ฝรั่งเพี้ยนคำว่าเป็นพระพุทธรูปทองคำ จึงตรัสให้เชิญมา

ราวในเวลานั้น เหตุการณ์ในประเทศยูนนาน ก็ดิมที่พระเจ้ามหาไชยพม่า

จะกระทำพิใหญ่ไปอย่าเหยียบถึงแฉ่นแฉนวนได้ ด้วยใน พ.ศ. ๑๕๐๔ เจ้านครน่าน
คือเจ้ายูนนาน ได้ลัดดักทางราชไมตรีต่อพระเจ้ากรุงจีน ด้วยกษัตริย์จีนวงศ์ตั้ง
อ่อนแอเกินที่จะปราบปรามชนกให้ราบคาบไหว ต่อถึงกษัตริย์วงศ์ของ ราชอาณา
จักรจีนจึงชวนพวกตนเข้าได้ แต่พระเจ้าจีนจงซึ่งตั้งรกรากในปี พ.ศ. ๑๖๐๖ นั้น
ก็ดูเหมือนจะยังมีได้คงปกครองประเทศยูนนานอยู่ในอำนาจแน่นแฟ้นได้ แต่ใน
รัชกาลพระเจ้ากรุงจีนวงศ์นี้เอง พระเจ้าอโนรรามมั่งคั่งของทัพพม่าไปย่ายประเทศ
ยูนนาน เมื่อพระองค์ย้ายตามหาพญากัดมมาจากรัตนทละบุรีได้มานั้น ได้หยุด
มหาพลนิกรตั้งแรมณกรุงไทยแต่ได้อภิเษกกับพระนางไทยกรุงมอญเมหา หรือมอญเตา
บางนักปราชญ์ว่าอยู่ในหัวเมืองไทยใหญ่ ทั้งกล่าวชัดกันอยู่ในตัวเองว่าพระเจ้า
อโนรรามไม่เคยไปเหยียบหัวเมืองเงี้ยวเลย น่าจะเป็นเมืองตะโวด์ตรงกับพงศาวดาร
เหนือไทยก็ว่าได้ (เคยมีผู้แปลมอญเตาว่าเปนนามพระมเหสีไทยชื่อหม่อมเตานั้น
เห็นจะถูกน้อยที่สุด) พระโอรสแต่พระคุณดมบัตย์ของพระมเหสีชาวไทยพระองค์นี้
พิเศษนัก จนเป็นเหตุให้พวกพม่าคิดร้ายโดยอุบายเป็นอนะกะประการ เป็นเรื่องจับ
ใจพม่า จนถึงได้รจนาเป็นบทละครว่าเงินกันมาจนกาละทุกวันนี้ นับเป็นปูมหรือศัพ
พม่าอย่างสำคัญที่สุด พระมเหสีไทยพระองค์นั้น พม่าเรียกพระนามในบทละครเป็น
ภาษาพม่าว่าฉินมุลฮะตะ (แปลว่าพระนางศุภะจิตต์แตงงาม)

เมื่อพระเจ้าอโนรรามแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุมิได้ดังพระราชประสงค์ก็
ก็หมกมุ่นพระราชฤทัย ในครั้งนั้นเชื่อกันว่าพระรากขวัญของพระพุทธเจ้าได้บรรจุ
ไว้ในมหาเจดีย์ที่พระเจ้าทวดตะบองได้ทรงสร้างขึ้นไว้ณกรุงสระเวระ พระเจ้า
อโนรรามตรัสให้ รอมมหาเจดีย์นั้นลง เพื่อจะได้พระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุใน
มหาเจดีย์ชเวสิคุน ซึ่งพระองค์ได้ทรงสถาปนาขึ้นณกรุงมุกาม ก็หาได้ล้มดัง
คำเล่าลือว่ามีอยู่ไม่ พระองค์จึงแต่งราชทูตไปตั้งกาทัพไว้ เพื่อจะได้พระ
ท้าวสุทธาภมาบรรจุมหาเจดีย์กรุงมุกาม ก็ได้มาแต่องค์พระเชียวแก้วเจ้าตอง จึงตรัส
ให้บรรจุไว้ณครุฑถานอันสมควรณประตูพระราชวัง

ปราบอาณาจักร ข้างเคียง

ผลที่พระเจ้าอโนระธาได้ตั้งกรัฑาพลากร ไปยำเหยียบคว่ำแดนไท่ตแดนไท่ตนั้น จึงล่อให้มหาราชวงศ์พม่าทำรบ กล่าวด้วยพระเดชานุภาพเกินๆ ไปอีกมาก จนเหลือเชื่อ ถึงว่าไต่ดำเนิรพลไปไต่ได้ราชอาณาจักร ไบ่ญญาพองคือเมืองมหาตวง ฤาโกตัมพี (ไทยที่ยกไปไต่กรุงตะโก้งครั้งแรกแต่ครั้งหลังตั้งภูมิธำนาเป็นเมืองชานฤาเจียวนั้น) แต่ทำนุเตล่งนักปราชญ์พงศาวดารโบราณแย้งว่า มองเตา (คือที่คาด ว่าเมืองตะไฉ) นั้นเอง เป็นราชอาณาจักรที่ไต่ ด้วยพระเจ้าอโนระธาหาได้ เคยยกไปยำค้ำหัวเมืองไทยใหญ่ที่สยามเรียกเจียวในเชิงแม่น้ำชวเล่ไม่ (แต่ในพงศาวดารเหนือของไทย มีกล่าวว่า พระเจ้าอโนระธามังน้อยได้กรัฑาพมาเหยียบชานพระ นครกรุงตะไฉครั้งแผ่นดินพญาจันทโชติซึ่งอภิเษกด้วยเจ้าฟ้าปฎิมาตุตาดวงจันทร์พญาจันทโชติยกเจ้าฟ้าแก้วประพาพเชษฐภคินี ของพระมหษิอภิเษกถวาย แก่พระเจ้าอโนระธากรุงภูกาม (แต่เรียกเป็นเมืองตะเทิมคือตะโก้ง) กับกรุงตะไฉ จึงเป็นสุวรรณ บัถพื่อนเคียงกันสืบมา จนเกิดพระนเรศวร์ (มอญ) พม่าเรียกจอลู (ฤาเจ้าตะไฉ) ไอรัดเจ้าฟ้าแก้วประพาพมเหสีพระเจ้ากรุงภูกามฉิวาทกับพระนารายณ์ ไอรัดเจ้าฟ้า ปฎิมาตุตาดวงจันทร์มเหสีกรุงตะไฉ พม่ากับไทยจึงกลับเป็นศัตรูกันอีก ยุติฟังได้ว่า มองเตาอาจจะเป็นเมืองตะไฉ ได้ แต่พระเจ้าอโนระธาไต่เมือง ไบ่ญญาพองนั้นก็น่า จะเป็นสงครามครั้งหลังเมื่อพระนเรศวร์พม่าฉิวาทกับพระนารายณ์ ตะไฉนั้นเอง ฤา พระเจ้าอโนระธาจะได้มาราวีอีก ก็เป็นไปได้เหมือนกัน)

อนึ่งผอบทองคำซึ่งพม่าตั้งไปถวายพระเจ้ากรุงจีนวงศ์ซ้อง จึงก็ถือว่าพม่าตั้ง ราชบรรณาการฉินกับเมืองชั้น แต่ใน พ.ศ. ๑๖๔๘ พระเจ้ากรุงพม่าตั้งช้างเผือกไป ถวายพระเจ้ากวังคังกรุงจีนกับรับรองฉินกัน แต่ทั้งการตั้งยศกษัตริย์ พม่า เดิมชยคระฉินกรุงแบคตัต แลยศพระเจ้ากรุงยวน อันปรากฏในจดหมายเหตุจีน ก็เป็นพยานอีกชั้นหนึ่ง จึงสันนิษฐานเอาเป็นแน่ได้ว่า พระเจ้าอโนระธาหาได้

ไปก็ถึงกรุงจันทบุรีปรากฏ ในมหาชาวงศ์ พม่าไม่ แดทั้งพม่ายังกลับอ่อนน้อม
ต่อจีนด้วยอีกเข้าไป

อนึ่งมีคำปรากฏในพงศาวดารยะช่ายเดิมได้สืบกันมาว่า พระเจ้าอโนระธ
ได้ดำเนินขบวนทัพหลวง ไปปราบถึงเมืองเบงกอลในประเทศอินเดีย แดปราบ
เมืองยะช่ายเป็นเมืองขึ้น น่าจะเป็นความจริงมิใช่เท็จ พระเจ้าอโนระธยอม
ได้รับเครื่องราชบรรณาการ จากเจ้าประเทศราชเมืองไทยใหญ่ อันตั้งอยู่แถวข้าง
เหนือแดนควนออกพม่าแทบทุกอาณาเขต โดยครั้งครั้งมาชมพระเศษานุภาพ แต่ถึง
จะอย่างไรพระเจ้าอโนระธมหาชาช่ายยอมเป็นเอกอรรคมหากษัตริย์ ในพงศาวดารพม่า
ซึ่งยังไม่เคยมีปรากฏมาแต่กาลก่อน ทั้งได้ปราบราชอาณาจักร โกลเดียนยาเกรง
พระเศษานุภาพ นับเป็นพระเจ้ามหาไชยในสมัยนั้นพระองค์หนึ่ง โดยไม่ต้องสงสัย

รัชกาลพระเจ้าอโนระธจบลงใน พ.ศ. ๑๕๔๕ มหาชาวงศ์พม่าว่าเพราะได้จ
ทรงช้างออกไล่แทงกระต๊อบป่า ๆ ชวิกเข้านพระชนม์ชีพ

สันตติวงศ์ พระเจ้าอโนระธมหาชา

เจ้าจอลูราชโอรส (จอลูน่าจะตรงคำว่าเจ้าละโว้ ที่ไทยเรียกพระนเรศวรมอญ)
ได้เกิดถึงถวัลย์กรุงกุกาม ต้นขององค์พระชนกอนุกรมหาราช พระองค์ทรงตั้งให้
จะรามัญชนิ์พระอนุชาต่างพระชนนี (เป็นราชธิดาพระเจ้าอสุดาเปก กรุงหงสาวดี
ทรงนาม พระนางมณีนันทเทวี) ไปครองเมืองพะโค เจ้าพะโคไม่ช้าแต่ไม่คิด
ถึงพระคุณที่ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงมาแต่年幼 ข้าเป็นชนกคิดประทุษร้ายต่อพระ
มหากษัตริย์เจ้าบุญญาญคุณของคน ฤ พ.ศ. ๑๖๐๐ กลับยกกองทัพมาตีกรุงก
กาม พระเจ้าจอลูยกทัพหลวงออกต่อสู้ด้วยพระชนม์ชีพในสนามรบ แต่เจ้า
กษัตริย์ดำราชอนุชาซึ่งเสวยราชย์สนองพระองค์ ยกออกนำรามชนกพะโคพ่าย
แพ้จะรามัญชนิ์ก็ต้องพิฆาต

พระชนนีพระเจ้ากษัตริย์ดิลานันท์ ว่าเป็นราชธิดาพระเจ้ากรุงเวสาลีในมณฑลติระ
อยู่ประเทศอินเดีย ทรงพระนามพระนางเบญจกัณยาณี ในมหाराชวงศ์พม่าว่า
พระเจ้าอโนรรธาทรงเชื้อคำทูลยุยงว่านอกพระไทยรับเลี้ยงจากพระราชนิเวศน์ ทรง
พระครรภ์ ไปประสูตินอกพระราชวัง ไหร่ทำนายว่าผู้มีบุญจะมาบังเกิด แต่
เกิดแล้ว แด่โตแล้วขนาดเท่าเด็กเลี้ยงโค พระเจ้าอโนรรธาตรัสให้หาหญิงมีท้องเด็ก
แดงๆ แด่เด็กขนาดเลี้ยงโคเลี้ยงคังพันๆ อย่างเรื่องพระยาแกรกของไทย ค่อยราช
กุมารนั้นไปทรงผนวช ไหร่ทูลว่าผู้มีบุญผนวชแล้วตรัสให้นิมิตต์ ราชกุมารมาจึงทรง
ทราบจากไหร่ว่าราชกุมารนั้นเป็นผู้ มีบุญจริง แต่หาได้ คิดที่จะทำร้ายต่อพระราช
บิดาไม่ จึงทรงรับเป็นพระราชโอรส พระเจ้ากษัตริย์ดิลานันท์ได้ผ่านพิภพแล้วมีข้า
มีเจ้าอินเดียพระองค์หนึ่งเป็นโอรสพระเจ้าปรีติภราเตศจมาสู่ กรุงกุกามขอจะอภิเษก
ด้วยพระราชธิดาของพระเจ้ากษัตริย์ดิลานันท์ แต่ขอมาด้วยราชเสน่หาพม่าไม่เห็นชอบ พระ
มหากษัตริย์จึงไม่ทรงยินยอม ด้วยเกรงบ้านเมืองจะกลายเป็นกบฏไป มหาราชวงศ์
พม่ากล่าวเรื่องพิลึกก่อก๊อไปว่า เจ้าอินเดียองค์นั้นถึงหารพระชนม์พระองค์เองเสีย
ถึงชีพกษัย ฝ่ายพระราชธิดาพระเจ้ากษัตริย์ดิลานันท์ที่เจ้าอินเดียขออภิเษกนั้น แม้
มิได้อภิเษกนั้นก็ทรงพระครรภ์ แต่ประสูติพระกุมาร พระเจ้ากษัตริย์ดิลานันท์
ให้ตั้งพระราชพิธีอภิเษกกุมารนั้น เหมือนจะให้เป็นกษัตริย์ ดับต้นตอวงศ์ต่อไป
ภายหลัง (ที่จะตอบสมัครตั้งวาคกับเจ้าอินเดียๆใคร)

อนึ่งในมหาวงศ์พงศาวดารดังกล่าวว่า พระพุทธศาสดาในลังกาทวีปเดิม
โถมลงในยามมะละบาร์ครองเมือง ครั้นเมื่อพระเจ้าวิชโยพาหุ ได้ขึ้น
พระวงศ์กษัตริย์คงคินมาได้ ใน พ.ศ. ๓๖๔๔ พุทธศาสดะวงศ์อันตรธานเสียแล้ว จึง
แต่งทูตานุทูตมาสู่ กรุงฮาร์มะณะ (ด้วยมหาวงศ์เรียกแคว้นแคว้นพระโคณัน) ในแผ่นดิน
พระเจ้ากษัตริย์ดิลานันท์ พุทธพงศ์ ไปสืบบรรพชาอุปสมบทในลังกาทวีป
แต่ในมหाराชวงศ์พม่ามิได้กล่าว แต่การก่อร่างถาวรวัดกุศลสถานในกรุงกุกาม

เองยัณยัณเปนพยาน ว่าพม่าได้เคยเกี่ยวข้อไปมาหากันกับประเทศอินเดียข้างใต้
ถ้ามิใช่ดังกล่าวนี้ก็เมืองอื่น ด้วยมหาอาณาจักรอันจิตรนามอันนทเจดีย์นั้น พระ
เจ้ากษัตริย์ได้ทรงสร้างอย่างแบบในอินเดีย ยังเหลือทราบปรากฏมาจนทุกวันนี้

พระเจ้าอลองจีตุ

พ.ศ. ๑๖๓๘ พระเจ้ากษัตริย์ดิลลิตร์คต พระราชันตา (อันไว้บิคุเรศวร์)
ได้เฉลิมราชยศวรยศของพระองค์ ทรงพระนามพระเจ้าอลองจีตุ (น่าจะดีหัตถ์)
เมื่อครั้งรัชกาลพระองค์ ได้ทรงสร้างเวทมนต์มหาวรรณกรรณภูมิ พระองค์ ได้เสด็จ
เยือนหัวเมืองอันเป็นราชอาณาจักรเบ็งของอชฌงค์ ประพาศเมืองยะช่ายถึงปลายเขต
เมืองเบงกอล พระองค์ ได้ทรงแก้ไขการพิจารณาตัดสินคดีตามกฎหมายให้ดีขึ้นเป็น
หลายประการ ทั้งได้ทรงตั้งมาตรวัดตวงชั่ง ในรัชกาลพระอัยกาธิราชนั้น รัช
ทายาทของเมงพุกษัตริย์ กรุงยะช่ายนามเจ้าเมงเรพญา เห็นมาพึ่งพระบารมี
ณกรุงกุกาม ด้วยพระชนกถูกขบถถึงหารเสียแล้ว พระองค์ก็พักภัยในกรุงกุก
าม มีพระบุตรนามเจ้าเดตยาเมงนันทราชการในกรุงกุกามสืบมา พระเจ้า
อลองจีตุทรงพระกรุณาฯ จึงทรงพระราชดำริห์ จะใคร่ให้เจ้าเดตยาเมงนันท
ได้ครองมไหศวรรย์ของบรรพราชสืบพระองค์ต่อไป พระองค์ จึงพาเจ้านันกรชา
มหาพยุห์เสด็จไปตั้งเมืองยะช่าย ไม่มีใครกล้าขัดได้ จึงทรงอภิเษกให้เจ้าเดตยา
เมงนันทเป็นพระราชากรุงยะช่าย ตามพงศาวดารยะช่ายว่าใน พ.ศ. ๑๖๔๖ (ด้วยมีอักษ
รลีลาจารึกอักษรพม่าอยู่ที่พุทธยา พรรณนาถึงการซ่อมดกลาปนา มีพระนามพระ
เจ้าเดตยาเมงนันท เรียกว่าพระเจ้าปยูตะดินเมงได้ทรงดกลาปนา ใน พ.ศ. ๑๖๔๘ โดย
พระเจ้าอลองจีตุมีราชโองการให้ซ่อมดกลาปนาพระวิหารณพุทธยา) พระองค์ ได้ สืบ
สืบพันธุ์ ไม่ตรึงกับพระเจ้ากรุงปดิกะราชจนถึงได้อภิเษกกับราชธิดาณศัตริย์นั้น เมื่อ
พระองค์ทรงพระราชไ้รับความดำคาญมาก ด้วยพระราชโอรสไม่เชื่อฟังพระ โ
บาท ครั้นให้พระราชโอรสใหญ่พระมังเซงจ่อ ไปตั้งครองเมืองแม่น้ำอิรวดี

ข้างเหนือ พระราชโอรสจึงยกไปตั้งตรงที่ซึ่งภายหลังได้สร้างเป็นกรุงมะระปุระ
ครั้งนั้นเป็นแต่ชุกดินพุดเป็นเชิงเทินแต่ชุกบึงใหญ่ บดินเรียกว่าของเบงเต พระราช
โอรสที่ ๒ ทรงนามมังนระสู คงอยู่ ณ กรุงภูกาม อยากจะได้ราชสมบัติให้ทัน
พระไทย จึงดักยศบริวารบิดาไปตั้ง พระอาวาสที่พระองค์ได้ทรงสถิตปนาขึ้น
เอาของผ้าทอที่มัททันกับพระชนม์ชีพใน พ.ศ. ๑๗๐๓
ยุคนั้นเมืองยะช่ายกับกรุงภูกามเกี่ยวของกันสนิทสนมมาก จึงนำจะเล่าเรื่อง
พงศาวดารยะช่ายครั้งดึกดำบรรพ์ไว้ด้วย เพื่อให้เข้าใจพงศาวดารพม่าแจ่มแจ้งขึ้น

ตอนที่ ๓ ยะช่าย (ฤๅชะระกัน)

ปฐมกษัตริย์ยะช่าย

เมืองยะช่ายฤๅชะระกัน อันตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลอ่าวเบงกอลเมืองบุรพ
แผ้วกว้างออกไปราว ๑๕,๐๐๐ เส้น แต่ตั้งขึ้นไปบนตรานั้น ชาวยะช่ายเรียก
ระเจียงปะณิ (คือแผ่นดินของระเจียง) ระเจียงตรงแก่ภาษามครว่ายักษ์ ฤๅชะระกัน
อันมีต้นดาร์ดิบ่างรายข้าง อยู่บนเขาพระสุเมรุรักษาวิมานทั่วจักรวาลฤๅชะระกัน
มุดเหตุเกิดจากดังภาพที่ป ยักษ์นั้นคือพวกชอมฤๅชะระกันที่พม่าเรียกพิรุ เดียวกันเรียก
ว่าชมุ พวกเดียวกันกะที่อยู่ ในเวียงแม่น้ำอิระวดีแต่ต้นดรรามัญถึงในกรุงสยาม
เดิมพม่าแสดงก็เรียกว่ากษย ฤๅชะระกันเหมือนกันนั้นเอง แต่ชาวยะช่ายในบัดนี้
นับถือว่าตนมีเชื้อพันธุ์กษยแต่เป็นพงศ์พรหมา (คือแขกที่มาจากประเทศอินเดีย)
จำพวกเดียวกันกะที่มาตั้งกรุงตะโก้ง (คือหัดดินปุระ) เวียงแม่น้ำอิระวดี ภาษา
ยะช่ายก็อันเดียวกับภาษาพม่าเพี้ยนกันเล็กน้อยเท่านั้น แต่ในบัดนี้คำนี้ยังแปร่ง
ผิดกันออกไปมากเหมือนชาวตกรับไทย

จดหมายเหตุของ โคโลเนลยูเล ผู้มาทางทะเลจากสมพุททวีป บึงอัมมอว์กัล กรุง

จันนั้น เรียกนามเมืองยระช่ายว่าอะระคีเร ท่านปะโตลามิเรียกนามว่าอะระกัน ว่า
เกิดจากแร่เงินที่มีในดินนั้น แต่ไม่มีตำนานอย่างใดปรากฏว่ามีแร่เงินในดินแดน
นั้นเลย แถบเมืองเมาะตะมะ แถบระแห่มง (เดิมเรียกรามบุรีแต่เมาะดำเจิง)
นั้นด้วยอีก มีแร่ดีบุกชุมบางแห่งก็อาจจะแยกแร่เงินออกจากดีบุกได้บ้างเล็กน้อย

ในตำนานยระช่ายครั้งโบราณว่า ปฐมกษัตริย์ยระช่ายนั้น เป็นโอรสพระเจ้า
กรุงพาราณสี ในประเทศอินเดีย มาครองนครนามรามะวดี คาดกันว่า
ตั้งอยู่ใกล้เมืองต้นโทเว (ไทยเรียกช้างทวย) ในบดินแดนแถบนั้นแขกฝรั่ง
ยังเรียกว่า รามปัญบ้าง รามรับบ้าง ภูมิประเทศมหานครเดิม ก็ดมกับเรื่อง
ราวที่ว่าพวกกันยังอพยพมาจากเวงอิระวดีสู่ทุกษิณะภาคแห่งเมืองยระช่าย แต่ถึง
มาตระว่าเรื่องกษัตริย์มาจากพาราณสีจะเป็นดังที่กล่าวมานั้น ดัดแต่ให้วงศ์กษัตริย์
ยระช่ายเกี่ยวแก่มหากษัตริย์เมืองดำคัญ ๆ ก็ดี ก็คงยังมีชาวอินเดียตัวโดยมาก
ตั้งจริง ค่อมมากรุงดิน โทเวตกอยู่ ในเงอมนมอราชกุมารพันน้อย ๓๐ คน อันคร่ำ
ด้ามาน ราชธูรจึงขับไล่แต่ตามไปพิชิตอยู่ เหลือแต่ภักดีนางหนึ่งหนีไป
ทางเหนือกับพราหมณ์ ซึ่งภายหลังเป็นสามี พราหมณ์ได้เป็นพระราชายะช่าย
ฝ่ายเหนือคือพวกกษัตริย์ แต่วงศ์กษัตริย์ ทพงคำวตารยะช่ายนิยมนับถือว่าเป็นเจ้า
นายแท้ของตนนั้น มีโชติชัยมาแต่คนนั้น ตำนานยระช่ายเจ้าพิถักก็บอกว่า
หัวหน้าพวกมะโรฎามะวตคนหนึ่งออกประกาศป่า พบกุมารคนโตใหม่ ๆ ในเงงไม้
แม่น้ำยระช่ายข้างเหนือชื่ออุฎาตาม จึงพากลับมาเลี้ยงไว้ให้นามว่ามาระโย เป็น
นามศัพท์ออกจากมาระมา (มาระก็คือยักษ์นั่นเอง) แลโยฎาอะโรก็ประกอบ
ตามท่านองบัจจยช่ายยระช่าย เมื่อกุมารนั้นเจริญวัยได้ วิภาหกับธิดาเจ้าพวกมะ
วตภายหลังได้เป็นพระราชายะช่าย ได้อภิเษกกับธิดาเชอักษัตริย์พราหมณ์นั้นอีกด้วย
แลสร้างมหานครนามรณญวดี (ฝรั่งว่าทินะวดี) เดยเป็นนามของเมืองยระช่ายว่า
รณญวดี

กษัตริย์วงศ์มาระโยแลกันราชาณี

เมื่อมาระโยได้เป็นพระราชานั้น ตามพงศาวดารระช่ายลงก่อนพุทธศักราชถึง
 ๒๓๓๓ ปี ^๕ เชื้อวงศ์ที่พระเจ้ามาระโยประดิษฐานสืบมาถึง ๕๔ ชั่วกษัตริย์ เป็นเวลา
 ถึง ๑๘๗๓ ปี ก่อน พ.ศ. ๒๗๐ เกิดชนก มเหสีกษัตริย์องค์ทวายนามพระ
 เจ้าเมงเยปยอหะละดี พวราชธิดาสององค์ หนีไปวันอยู่บนเขาใหญ่ เบื้องนั้น
 เจ้ากันราชาณีชดัยกุมาร โอรสพระเจ้าอภิราชาซึ่งยกจากกรุงกบิลพัสดุ์ มาตั้ง
 กรุงตะโก้ง (ฤๅหคินปุระ) นั้น ต้องยกมหนครตะโก้ง ให้แก่พระอนุชาธิราช
 กันราชาแฉงเลี้ยวแล้ว ยกพยุหพยุทหารมาสู่เมืองระช่ายเบองอุดร จึงตั้งพลนิยาย
 อยู่ ณ เขาตั้งชื่อกระษยอกปานคองภญา พระมเหสีของบัจฉิมมะกษัตริย์ วงศ์มาระโย
 ก็เข้าด้วยมิกคัตถ์ ถวายพระธิดาทั้งสององค์แก่ด้วยเจ้ากันราชาณี ที่จริงเขากระษยอก
 ปานคองนั้นใหญ่โตมาก มาตราว่าทวยหาถึงมา ทามกตางเขนมีแต่พวกคนป่า
 ร้ายกาจหยามช้าคงอยู่ เมื่อฝรั่งได้ขึ้นไปตรวจภพภายหลัง ก็ยังเห็นร่องรอยปรากฏว่า
 แห่ถ่มนํ้าเคยมีมนุษย์ อินเจริณต์แถวโตมาตงครอบครของอยู่ ด้วยมีคนศาลแต่ฤๅษ
 ชาติอย่างอื่น ๆ ซึ่งใช้พรรณไม้ ในพมบ้านปรากฏอยู่ ทั้งยังมีเจดีย์ระตถาน
 โบริาณ ชำรุดปรกหักพัง ถึงเมื่อออกจะเป็นฝีมือช่างขึ้นหลัง ๆ กว่ายุคนั้นมากก็ยัง
 เป็นพยานได้ว่าเคยเป็นที่สำนักกษัตริย์ กรุงระช่ายเบองคักคัมมรพ ได้จริง พระเจ้า
 กันราชาณีตั้งอยู่ ณ เขานั้นเป็นหลายศก จึงได้ยกมาครองเมืองเบองคั่ว คาค
 กันว่าจะเป็นเมืองซึ่งมีคนเรียกกันว่า ระเชียงมะยุ พงศาวดารระช่ายว่าวงศ์
 กษัตริย์เชื้อพระเจ้ากันราชาณี สืบสันตติวงศ์ต่อมาถึงอีก ๖๒ ชั่วกษัตริย์ เป็นจำ
 นวน ๑๗๗๒ ปี เป็นการสุกวิสัยที่จะเก็บกรของเฮาเร่ของคักคัมมรพ ถึงปานนั้นจากคำ
 นานแต่ครั้งต่าง ๆ มาตงเป็นพงศาวดารสำหรับมนุษย์ บัญชีนั้นควรอ่านได้

ดู พ.ศ. ๖๘๘ พระมหากษัตริย์ ทรงนามพระเจ้าจันตะสุริยะ เสด็จราชสมบัติ ใน
 รัชกาลนี้ได้ให้ขอพระพุทธปฏิมากรพระองค์ ใหญ่ด้วย ทอง สำริด ถวาย พระนามว่าพระ

มหามุนี เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์สำคัญสำหรับกรุงยะช้ายตลอดมา (พระมหา
ปฏิมากรพระองค์นี้ถูกพม่าเชิญมาตั้งกรุงพม่า เมื่อพม่ายกไปได้กรุงยะช้าย
ใน พ.ศ. ๒๒๒๗ บัดนี้ยังประดิษฐานอยู่ในวัดอันตั้งอยู่เหนือกรุงอมระปุระ
ใต้กรุงมณฑลเดลงมาหนึ่ง เป็นที่มหาชนนับถือสักการบูชาด้วยเป็นปฐม
มหาพุทธรูปปฏิมากรซึ่งได้มีมนุษย์สร้างขึ้นในโลก) จึงอนุมานว่าพระพุทธรูปคำสอน
คงจะตั้งมั่นในยะช้าย ในแผ่นดินพระเจ้าจันทรดิริยะ ยิ่งกว่ารัชกาลก่อน ๆ
แสดงจะเป็นพระมหาพุทธรูปปฏิมากรพระองค์แรกที่ได้เริ่มหล่อขึ้นเป็นการใหญ่

อนุมานตามพงศาวดารยะช้าย เห็นได้ว่าพระพุทธรูปคำสอนคงจะรุ่งเรืองอยู่ใน
เมืองยะช้ายจน พ.ศ. ๑๓๓๑ ครั้นนั้นเกิดขบถจลาจล ในแผ่นดินมหากษัตริย์เชอวงศ์
พระเจ้ากันราชาธิ องค์ที่ ๕๓ ทรงนามพระเจ้าดิริยะเกตุ เห็นได้ว่าเวลานั้นบ้านเมือง
แตกพระคำสอนร่วงโรยลงมาก ไทรฉวยพยายากรณ์ว่าชะตาเมืองธัญญะวดีชาติเสีย
แล้ว จำเป็นต้องย้ายมหานครไปตั้งใหม่ เมื่อมหากษัตริย์ก็ถูกรบดลง พระเจ้า
มหาเคียงจันทราราโชรต์ อันได้ทรงราชย์สืบสันตติวงศ์ จึงได้ละพระราชนิเวศน์
ราชฐานทั้งสี่ที่พากันอพยพยกตามมา ตั้งพระนครใหม่นามเวลาร์ (เขาอย่างนาม
เมืองในแคว้นทมิฬประเทศอินเดีย) ในกรุงเวลาร์นั้น มีกษัตริย์สืบพระวงศ์ต่อ
กันมา ๘ พระองค์ ถิ่นทรงรัชย์ตั้งภูมิลำเนา จันทราทู ๆ พระองค์ ทรงราชย์
มาได้ ๑๖๘ ปี ถึง พ.ศ. ๑๕๐๐ ดังเกิดตามเงินตราล่วมกับพระจริยาวัตรแต่คำในพง
ศาวดารยะช้ายว่า กษัตริย์วงศ์จันทรานทรงกตัญญูมีถ้อยคำสอนพราหมณ์ แต่ไม่
ได้ความว่าจะมีเหตุผลมาอย่างไร ฤกกษัตริย์วงศ์นี้จะเปลี่ยนวงศ์ใหม่มาแต่
ไหน แต่ดูท่าหน้าจะเป็นชาวต่างประเทศ เกี่ยวกับวงศ์กษัตริย์ที่ผ่านลุ่มบดใน
กรุงเบงกอลของบูร์พ์ อันปรากฏว่าพระวงศ์เสนาราช ด้วยเวตร่วมกัน
ก็อาจจะเป็นได้

กษัตริย์วงศ์จันทรา

กษัตริย์วงศ์ นัตองคกหัวหน้าพวกมะโรนามอมะยะตั้งราชสมบัติใน พ.ศ. ๑๕๐๐
 แด่ควมบกกับทั้งหลานชายชนครองราชย์อยู่ ๓๐ ปี พ.ศ. ๑๕๓๗ เชื้อวงศ์จันทราจึง
 ได้กลับผ่านพิภพทรงนามมะเมงะคุม กาลังตระเตรียมจะย้ายไปตั้งพระนครใหม่
 ก็พอเจามหาไทยซึ่งไม่ช้าก็เกิดขึ้นมาจึงยอมอยู่ แล้วจึงเป็นอันละลายพระราชดำริ
 เจ้าไทยใหญ่คือชานยกจากเวียงแม่น้ำอิระวดีคิดชนเหนือมาตั้งเมืองยะช่าย แด่เจ้า
 นังเมืองอยู่ถึง ๑๗ ปี ทำการดกาจอย่างผู้มีไชโยมทิธิ ปล้นสดมภ์พย
 สมบัติของราชบุตร แด่ปล้นหัวควาอารามชนเอะเครื่องสักการบูชาอันมีค่าไปเสียสิ้น
 พอพวกไทยใหญ่ฤาษายกไปแล้ว พระเจ้าอโนระธามหาราชกรุงมณฑลก็ยกมา
 ย้ายตเมือง เพื่อจะค้นหาพระพุทธดำริ วิระชาตุฤาษะพุทธปฏิมากรอันศักดิ์สิทธิ์
 โดยทรงพระราชศรัทธาจิตรเป็นมุต พงศาวดารยะช่ายกล่าวไว้ว่า ชาวยะช่ายอัน
 น้อยยอมเกรงกลัว จึงยกมาหาพลกตัญญูมิได้ รับเอาของสำคัญสำหรับชาติยะช่าย
 ก็อพยพมาหนีไป พ.ศ. ๑๕๖๓ เชื้อพระวงศ์กษัตริย์จันทรา ก็ได้ขึ้นครอง
 ราชสมบัติโดยพระกรุณาของพระเจ้าอโนระธามทรงอุปถัมภ์ ยกไปตั้งพระนครณมิง
 จา แต่เมืองยะช่ายก็กลายเป็นเมืองชนกรุงมณฑลอยู่ถึง ๖๐ ปี พ.ศ. ๑๖๓๗ ปาง
 พระเจ้าเมงพิตุทรงราชย์นั้น หมายตเป็นชนกปลงพระชนม์เสีย เจ้าเมงเวพญาบุตร
 ราชพาพระชายาหนีไปพึ่งพระบารมีณกรุงมณฑล พระเจ้ากษัตริย์ดลธาทรงชุบ
 เลี้ยงไว้ โดยพระกรุณา ราชตระกูลต้องเนรเทศอยู่ ๒๕ ปี เจ้าเมงเวพญา
 มีพระบุตรทรงนามเจ้าเลดตยาเมงน่าน พระบิดาซึ่งพดักขัยในกรุงมณฑล ปางพระ
 เจ้าอดองจิดผู้ผ่านแผ่นดิน ตั้งพระราชหฤทัยจะช่วยทรงประดิษฐานบุตรเจ้าเมงเวพญา
 ไว้ ในราชสมบัติยะช่าย พระองค์จึงยกพยุหพยุหกร ด้วยพลด้วยพลชาติปยุ
 แด่ชากิเอดงเป็นอันมาก (ว่าถึง ๒ แสน) ไปตั้งเมืองยะช่าย ทั้งทางบกทางน้ำ
 เมื่อถึงหัวดินตฤาแล้ว เจ้าเมืองชกนนามเมงประดี ก็อดสู้แล้วถ้ามารด ข้างพม่าเอา

ไซมไคจัน^๕รุ^๕บ^๕ชน เจ้าเตตยาเมงนาน^๕จ^๕ง^๕ไค^๕ จนครองราชสมบัติช่วยใน พ.ศ.
๑๖๕๖ มีคำจารึกภาษาแต่อักษรพม่าในเสาศิลาที่พุทธคยาครายการผู้ซ่อมแซมพระวิ
หารนั้น มีพระนามพระเจ้าเตตยาเมงนานด้วยองค์หนึ่ง แต่ออกพระนามว่าพระเจ้า
ของแสนพยุ ที่จะเป้นหมายคามออกพระนามพระเจ้ากุมา^๕ผู้^๕มี^๕โองการ^๕คร^๕ว^๕ไค^๕ ให้
ทรงสถาปนา^๕เป็น^๕ไค^๕

ตอนที่ ๔ ดังกาตพม่าครั้งกษัตริย์กรุงกุมา

ฝ่ายข้างกรุงกุมา เมื่อพระเจ้าอลองจี^๕ต^๕ท^๕วง^๕ค^๕ค^๕แล้ว พระราชโอรสองค์
น้อยนามมังนระ^๕ต^๕ก^๕เข^๕ย^๕ิต^๕พระ^๕ราช^๕วง^๕ไค^๕ ในทันที ครั้นพระราชโอรสใหญ่^๕ม^๕ง^๕เซ^๕ง^๕จ^๕อ
ทราบความ^๕ก^๕ร^๕บ^๕ด^๕ง^๕เรือ^๕พระ^๕ที่^๕น^๕ง^๕ต^๕อง^๕ด^๕ง^๕มา^๕จาก^๕พระ^๕นคร^๕ เพื่อจะ^๕ด^๕ำ^๕ด^๕ง^๕ก^๕ร^๕ร^๕ม^๕ด^๕ิ^๕ที่^๕เส^๕ง^๕
ราชสมบัติ มิได้ทรงพระสง^๕ไค^๕ย^๕ถึง^๕การ^๕ท^๕ร^๕ย^๕ศ^๕ของ^๕พระ^๕อนุ^๕ชา^๕ เสด็จ^๕มา^๕ถึง^๕กรุง^๕กุ^๕มา^๕
โดยเรือพระที่นั่ง^๕ท^๕ร^๕ง^๕ด^๕ำ^๕เด^๕ียว^๕ ทั้งมี^๕ชา^๕ไทย^๕ตาม^๕มา^๕ก^๕น^๕ย^๕อ^๕คน^๕ พระ^๕อนุ^๕ชา^๕ก็^๕เส^๕ด^๕จ^๕ง^๕มา^๕ร^๕บ^๕
เสด็จ^๕ณ^๕ฉนวน^๕หน้า^๕โดย^๕เค^๕ร^๕พ^๕ จ^๕ัด^๕ช^๕ว^๕น^๕แ^๕่^๕แ^๕น^๕เช^๕ิญ^๕เส^๕ด^๕จ^๕พระ^๕เช^๕ว^๕า^๕ร^๕ิ^๕บ^๕ค^๕เ^๕า^๕ส^๕ พระ^๕ราช^๕
วง^๕โดย^๕ส^๕ม^๕ค^๕ว^๕ร^๕แ^๕่^๕พระ^๕เก^๕ีย^๕ร^๕ด^๕ิ^๕ย^๕ศ^๕ แ^๕ย^๕อ^๕ม^๕ย^๕ก^๕ร^๕า^๕ช^๕ม^๕ไค^๕ส^๕ว^๕ร^๕ร^๕ิ^๕ด^๕ว^๕ย^๕ท^๕น^๕ที่^๕ แต่^๕ใน^๕รา^๕
ค^๕รี^๕น^๕เ^๕ง^๕ พระ^๕เจ^๕า^๕ม^๕ง^๕เซ^๕ง^๕จ^๕อ^๕ ก็^๕ถู^๕ก^๕ว^๕า^๕ย^๕า^๕พ^๕ิ^๕ม^๕ชิ^๕พ^๕ด^๕ก^๕ษ^๕ย^๕ พระ^๕อนุ^๕ชา^๕ม^๕ง^๕น^๕ระ^๕ต^๕ได้^๕เป^๕น^๕
พระ^๕ราช^๕า^๕โดย^๕มิ^๕มี^๕ไค^๕ร^๕ช^๕ด^๕ว^๕าง^๕ พระ^๕อง^๕ค^๕ให้^๕ส^๕ำ^๕เว^๕จ^๕โ^๕ษ^๕ว^๕า^๕ร^๕า^๕ก^๕ร^๕ค^๕ณ^๕ต^๕น^๕ท^๕ของ^๕พระ^๕
ราช^๕บ^๕ิ^๕ค^๕า^๕บ^๕ร^๕ร^๕ค^๕า^๕เป^๕น^๕ตัว^๕ไป^๕ร^๕ด^๕เส^๕ย^๕เป^๕น^๕อ^๕น^๕ม^๕าก^๕ คร^๕ว^๕ดี^๕ให้^๕จ^๕ัด^๕การ^๕ส^๕ถ^๕า^๕ป^๕นา^๕ว^๕ิ^๕จ^๕ิ^๕ร^๕ม^๕ท^๕ว^๕
หา^๕ร^๕อ^๕น^๕มี^๕นาม^๕ว^๕า^๕ร^๕ร^๕ม^๕ย^๕ง^๕ญ^๕ แต่^๕หา^๕น^๕าย^๕ข^๕ำ^๕ง^๕แ^๕ด^๕ค^๕ง^๕า^๕น^๕ที่^๕จะ^๕ท^๕ำ^๕ให้^๕ ได้^๕ดี^๕แ^๕่^๕ให้^๕แ^๕ด^๕ว^๕ัน^๕
พระ^๕ราช^๕า^๕ห^๕ฤ^๕ท^๕ย^๕มิ^๕ไค^๕ พระ^๕อ^๕า^๕ค^๕ัน^๕ก็^๕ค^๕อง^๕ค^๕่อ^๕ย^๕ท^๕ำ^๕ค^๕่อ^๕ย^๕ไป^๕ พระ^๕ท^๕ุ^๕จ^๕ริ^๕ค^๕จ^๕ร^๕ญ^๕ญา
ของ^๕พระ^๕ราช^๕า^๕พระ^๕อง^๕ค^๕ น^๕อ^๕ย^๕ำ^๕ร^๕าย^๕กา^๕จ^๕ ก็^๕ก^๕อ^๕การ^๕ที่^๕ท^๕ร^๕ง^๕พ^๕ิ^๕มา^๕ญ^๕พระ^๕ม^๕เ^๕ห^๕ี^๕ของ^๕พระ^๕ราช^๕
บ^๕ิ^๕ค^๕า^๕อัน^๕เป^๕น^๕ราช^๕ริ^๕ค^๕า^๕ของ^๕พระ^๕เจ^๕ำ^๕ก^๕ร^๕ง^๕ป^๕ระ^๕ดิ^๕ระ^๕รา^๕ป^๕ระ^๕เท^๕ศ^๕อ^๕น^๕เด^๕ีย^๕ โดย^๕ท^๕ร^๕ง^๕แ^๕ง^๕ค^๕ด้วย^๕ผี^๕พระ^๕
ห^๕ัต^๕ถ^๕ โ^๕ษ^๕ว^๕า^๕น^๕ด^๕่อ^๕ให้^๕เก^๕ิ^๕ก^๕เ^๕ห^๕ค^๕ม^๕ห^๕ิ^๕ท^๕น^๕ก^๕ห^๕น^๕า^๕ ด้วย^๕เม^๕ือ^๕ราช^๕บ^๕ิ^๕ค^๕า^๕ของ^๕พระ^๕ม^๕เ^๕ห^๕ี^๕ท^๕ว^๕า^๕ร^๕เ^๕อง^๕
พระ^๕ราช^๕ริ^๕ค^๕า^๕ค^๕อง^๕พ^๕ิ^๕มา^๕ญ^๕ ก็^๕ท^๕ร^๕ง^๕พระ^๕พ^๕ิ^๕ว^๕อ^๕น^๕ก^๕ จึง^๕คร^๕ว^๕ดี^๕ให้^๕น^๕าย^๕ท^๕หา^๕ร^๕เ^๕ก^๕ ๗ คน^๕เป^๕น^๕เ^๕น^๕เป^๕น

พราหมณ์รับชาติภักทีย้ายจะมาแก่แก่น ครั้นพราหมณ์ปลดอมทั้ง ๔ คนมาถึงกรุง
 ฤกคาม ชุนนางพม่าก็พาเขาเข้าไปในพระราชวังเห็นท่านทำประหนึ่งจะมาประสิทธิ์พระพร
 ษาเคี้ยวระพาทถวาย พอได้ ทำพราหมณ์ปลดอมก็พามาถวายพระเจ้าแผ่นดินพระขีพ
 ด้วยอาวุธซึ่งเตรียมตั้งอันมาแล้ว ต่างคนก็ต่างฆ่ากันเองถูกฆ่าตัวเอง ตายอยู่
 ในท้องพระโรงทั้ง ๔ คน เหตุนี้กษัตริย์พระองค์ นั้นจึงมีพระดำริญาณปรากฏสืบ
 มาว่า พระเจ้ากุกกาเยน (แปลว่ากษัตริย์ผู้ถูกชาวต่างประเทศพิฆาต)

พระราชโอรสทรงนามเมงยีนขึ้นระชันทรงราชย์สืบของพระองค์ ใน พ.ศ. ๓๗๐๗
 ครั้นล่วงไปได้ ๓ คก ก็ถึงพระชนชีพพิฆาตเสียแล้วขึ้นครองราชสมบัติใน
 พ.ศ. ๓๗๓๖ ทรงนามพระเจ้านระพาคิจิฉู้ พระองค์ได้ทรงสร้างพระธาวาศ
 นามคชทอประแสง แด่พระจุพามณี ในรัชกาลนี้ มีการเกลียดชังกันกับลังกาทวีป
 มาก มีมหาเถรทั้ง ๕ มาจากสิงหนพด้วยแนะนำแก่ ไซพุทธวินัยปฏิบัติหลายอย่าง
 แต่มิได้เปลี่ยนแปลงวิธีขึ้นมีการพระรัตนตรัยอย่างใด พระมหากษัตริย์พระองค์ น
 ครองราชสมบัติอยู่ ๓๗ คก แลสวรรคตใน พ.ศ. ๓๗๔๗

ในรัชกาลพระเจ้านระพาคิจิฉู้ พระเจ้ากรุงหงสาวดีได้แต่งตั้งทัพเรือให้ยก
 พยุหนาวาทพม่าคือเมืองหงสาวดี อันเป็นเมืองออกต่อกรุงฤกคาม โดยสาเหตุที่
 แด่เดิมพระเจ้ากรุงหงสาวดีเคยแต่งราชทูตไปมาสู่ กรุงพะโค แด่พญาเมืองต้องออกเงิน
 ค่าใช้สอยสำหรับทูตานุทูตนั้นทั้งสิ้น เป็นธรรมเนียมพม่าสืบมาจนนี้ แด่บัดนี้พระเจ้า
 กรุงพม่าหาทำตามบุรพประเพณีไม่ กลับขัดขวางทูตานุทูตซึ่งหวังจะไปสู่สำนักกรุง
 กัมโพชา จึงเรือกำนันทูตแลกระทำผิดต่าง ๆ ต่อข้าขอบขัณฑสีมาถึงกาเป็นขอเนก
 ประการ พระเจ้าปรักระมะพาหุจึงได้แต่งตั้งทัพเรือยกมาขึ้นที่ออกกาละ น่าจะเป็น
 อุกระลาบะ อันเป็นเมืองเก่าใกล้เมืองตวันคายโนบัดนี้ จับได้เจ้าเมืองหงสาวดี
 แด่ข้างพม่ายอมแพ้สัญญาขอตั้งข้างเป็นราชบรรณาการ แต่ในมหาราชวงศ์พม่า
 มิได้มีปรากฏกล่าวถึงเลย แต่ในมหาวงศ์พงศาวดารตั้งกเกล้า ก็กล่าวไว้ว่า

เกินจริงไปมาก แต่ในจดหมายเหตุโบราณณกรุงจีนมีว่า แม่ทัพไทยเมื่อน่าน
เจ้าได้ยกกองทัพใหญ่ไปช่วยพม่า คอด้ผู้กำจัดราชการชาวลังกาแตกพ่ายไป พม่า
เชื่อมเอาว่าอาณาจักรน่านเจ้าเป็นเมืองออก แต่ข้างพวกไทย ว่าเป็นเมือง
ราชะไมตรี แลเพราะเหตุเมืองไทยน่านเจ้าสนิทสนมกันกับพม่านี้เอง จึงต่อให้
เกิดสงครามจีนกับพม่าขึ้น

ตอนที่ ๕ พม่าทำสงครามกับจีนครั้งกษัตริย์กรุงกุ๊ก

พระราชโอรสพระเจ้าระพาจิจิได้ทรงราชย์ขึ้นขององค์พระบิคุราช ใน
พ.ศ. ๑๗๔๘ ทรงพระนามพระเจ้าระยะตึงหะระ ในรัชกาลนี้ไม่มีเหตุอันใดสมควร
จะจดลงเป็นราชพงศาวดาร นอกจากได้ทรงสร้างพระฮาวาคีในกรุงกุ๊กมีนามว่า
พอดิ ซึ่งตั้งพระไทยจะได้แบบอย่างพระวิหารที่พุทธคยา วัดนี้เป็นมหาวิหารท้าย
ที่กษัตริย์พม่าองค์นี้ได้สถาปนาในกรุงกุ๊ก อนึ่งบรรดาคำสอนะเถรวมหาสดาน
ที่มีทราบร้างปรากฏอยู่ในพระมหานครนั้น แลละถวันได้สร้างในระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๐
แล พ.ศ. ๑๗๗๐ ทั้งสิ้น รัชกาลพระเจ้าระยะตึงหะระตั้งลงใน พ.ศ. ๑๗๗๐ ค่อนนี้มี
กษัตริย์สืบพระวงศ์ก่อน ๒ องค์ คือพระเจ้ากยาจเวโอรส แลพระเจ้าอุชานา
ราชันดา จึงถึงพระเจ้าตีหะปติ ฤๅจะรูปญี่มินทร์ราชันดา ของพระเจ้า
ระยะตึงหะระทั้ง ๓ พระองค์

กาลนั้นเป็นเวตามาถึงแล้ว ที่กษัตริย์เริ่มจะรวมวันสังหารพระราชสกุลวงศ์
กรุงกุ๊ก พระมหากษัตริย์องค์ที่ถูกมหาไทยทัพถมนั้น คือ พระเจ้าตีหะปติฤๅที่
เรียกกันว่าตะรูปญี่มินทร์ (แปลว่าพระราชอาของค์ ที่หนีไปจากตะรูป) พระองค์ดำริ
พระชนม์ชีพอย่างบำเรอดีเรอสุขเกินไป กว่าบรรพราชแต่ปางก่อนทุก ๆ พระองค์
จับเริ่มสร้างพระมหาสถูป เปด็องแรงเปด็องดังของยิ่งยวด เพื่อจะให้คงามยิ่งยวด
ยิ่งกว่ามหาศาลนะถถาน อันยิ่งยวด ซึ่งบรรพกษัตริย์เคยทรงสถาปนาอย่าง

ยังยวดยมาแต่แต่ปางก่อน ซึ่งเชอมาโกโปโตเรียกว่าหอทองคำ สร้างมา
แล้ววาก็ต้องหยุด ด้วยอาณาประชาราษฎร์พากันปรีเทวนากการแล้วไปว่า “พระ
มหาสถูปคงจะต้องแล้วแต่แล้ว แต่บ้านเมืองคงจะต้องฉิบหาย” แต่ไม่ช้าก็ถึงมีชัย
สร้างต่อไปอีกจนแล้ว หอประดิษฐานพระบรมธาตุประดับประดาอันแล้วไปด้วย
สัตตวันกันแกมสุวรรณภูมิคำ มีทั้งประดับตกแต่งด้วยทองคำ พระพุทธรูปทอง
ปางต่าง ๆ แลรูปพระอดีตพุทธต่าง ๆ รูปพระสังฆสาวก พระบรมรูปกษัตริย์กรุง
ภูกาม รวมทงพระองค์เองแลพระรูปพระมเหสีพระราชโอรสธิดา ถิ่นทองคำทั้งชั้น
เมื่อแรกด้วยราชย์ ได้ ไม่ช้าก็เกิดขบถ เมืองเมาระตะมะภายหลัง กลับเป็นกา
จลาจลร้ายแรง จนถึงเจ้าเมืองพม่านามอะติมา (ไทยเรียกอะติมา) ถูกฆ่าและเร
รุ (ไทยเรียกเจ้าฟ้า) เป็นชาติไทยประกาศตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์ ในเมาระตะมะ
ยังมีเหตุร้ายขึ้นไปกว่านั้นชาวแพะลงมาจากเหนือว่า พระเจ้าราชาธิราชกรุงจีนชาติมะ
หงัดก็แต่งกองทัพใหญ่ลงมา จะตีกรุงภูกาม ๆ เจ้าเวถานก็ชวนกำลังลงด้วยการกาย
ในบ้านเมืองเองก็จลาจลฉวฉวอยู่ ด้วยพวกมะหงัดตั้งรบราฆ่าฟันจะทำลายกษัตริย์
จีนวงศ์ซ้องให้ พินาศตามแผนของเซ่งอิชชอนอยู่ถึง ๓๐ ปี กุโบดขึ้นนายทหารเอกของ
พี่ชายชื่อแมงค อัครองเมืองเปิ่นอันใหญ่อยู่ ณ กระโถตามได้บังคับทหารมะหงัด
ในกรุงจีนนั้น รับคำสั่งยกมาปราบประเทศยูนนานพินาศราชอาณาจักร ไทย
กรุงน่านเจ้า ในปี พ.ศ. ๑๗๘๗ ต่อขึ้นมากอีก ๒๐ ปี กุโบดขึ้นซึ่งไชยราชะธา
นาจักรจีนได้ โดยราบคาบ แด่คักกุโบดขึ้นเองก็ตั้งตนขึ้นเป็นพระเจ้าราชาธิราช
กรุงจีน คราวนี้ให้มีคฤหาสน์มาทวงราชบรรณาการพม่า แต่ต่อมาจะว่าชนกัน
ประการใดบ้าง เอาความตระหนกมิได้ ในมหाराวงศ์พม่าว่าราชบุตรจีนผู้มาทวง
ราชบรรณาการวิประพฤติโอหังบังอาจต่อพระเจ้ากรุงภูกาม ๆ จึงร่วมความคิดกับเสนา
บดีให้จับมาเสีย พระเจ้ากรุงจีนจึงแต่งกองทัพใหญ่มาจะตง ไทยพม่า ข้างพม่าก็แต่ง
กองทัพใหญ่ขึ้นไปตั้งรบณเขตรแดนที่ทัพจีนจะยกมา แลสร้างม้อมค่ายณเมือง

งัดของขึ้น อันตั้งอยู่ข้างใต้เมืองพะโม แด่กองทัพพม่าก็เดินรุกไปในเมืองเขา
 เจริญทางแม่น้ำไตเผง ระวังป้องกันศัตรูที่จะเข้ามาทางเมืองบุรพเพชร์เขาเปรียบ ในระ
 หว่าง ๓ เดือนนั้นกองทัพพม่ารบรองป้องกันข้าศึก อยู่ในเมืองเขาเจริญทางแม่น้ำไตเผง
 ไหลมา แด่กองทัพพม่าแห่งนี้มีกำลังมากกว่าเจ้าเมืองด้าดอยมา กองทัพใหญ่พม่าจึงมา
 ตั้งมั่นอยู่ทางข้างใต้ลงมาเกือบ ๔๐๐๐ เส้น ตรงเมืองมะเด เมืองบุรพเพชร์แห่งแม่น้ำ
 อีระหวะดี กองทัพพม่าแห่งนี้ได้ค่ายใหญ่ตำบลงัดของขึ้นแล้ว ก็ยกทัพหลวงรุกลงมา
 ได้ค่ายทูลกันอย่างมิดชิดมั่นคง ใกล้เมืองมะเด ข้างพม่าอุปราชยี่ เตี้ยแม่ทัพตาย
 ในที่รบคนหนึ่ง พวกทหารนอกนั้นก็แตกกระจัดพลัดพรายร่ำร่ำตายด้วยด้าดอยมา
 หาเมืองหลวง

ข้างกรุงรัตนโกสินทร์นั้น โกลาหล พระราชาทั้งกรุงด้วยมีใตทนต์เตรียม
 บัญชีพระนครให้ตั้งควร รับพระราชบรรพการหนีไปตามลำแม่น้ำลำ เมืองพดิม (ฝรั่ง
 เรียกบัตเตียน) เตรียมเรือพระที่นั่งทรงไว้พร้อมสรรพ ดำหรับหนีไปตั้งภาทวีป
 กองทัพพม่าแห่งด้าดอยมาถึงพระมหานครรัตนโกสินทร์ แด่แด่กองทัพกรุงลงมาทางข้าง
 ไต้ราว ๔๐๐๐ เส้น กระทั่งถึงตำบลหนึ่งข้างฝั่งขวามือของแม่น้ำออีระหวะดี เรียกว่า
 นระกมอ กองทัพพม่าแห่งด้าดอยมาพระมหานครแล้วก็ยกกองไป ด้วยเป็นการ
 ยากที่จะหาเสบียงอาหาร แด่ความประสงค์ที่จะยกกองทัพมาตั้งกันที่พระมหานคร
 พม่าโทษที่มารัฐจีนก็ได้ทำขึ้นเป็นต้นแล้ว แด่เหตุเหมือนแม่ทัพพม่าแห่งด้าดอย
 ปรองคองการบางอย่างก่อนนางพม่า ว่าด้วยการค่อไปข้างหน้าพม่าจะยอมอ่อน
 น้อมต่อพระเจ้าราชวชิรราชแห่งกรุงจีน แต่ไม่มีข้อความชัด ฝ่ายกษัตริย์
 ดำรงณเมืองแรมอยู่ ในเมืองพดิมล้ามเดือนแล้ว ก็เตรียมจะเสด็จจากกับกันพระมหานคร
 ครั้นมาถึงเมืองแปรซึ่งพระราชโอรสทรงนามดีหลู้ เป็นเจ้าครองเมืองอยู่ ข้าง
 พระราชโอรสทรงยศนั้นก็ก่อกวนให้พระราชบิดา ด้วยยาพิษ ทำตายพระชนม์ชีพ
 เสียใน พ.ศ. ๒๓๖๒

พระเจ้าตรรกปณิธร มีพระราชโอรสหลายพระองค์ แต่เจ้า ๓ องค์ คือ
 เจ้าอุษณา เจ้าดีหลูร์ แลเจ้ากระยอธวา ต่างเก่งแย่งกันจะเอาราชสมบัติ เจ้า
 กระยอธวามิเป็นเจ้าครองเมืองพะโค ได้เป็นพระราชกรรณการ แล
 พระราชอาณาจักรแตกออกเป็นกะบิ ๆ หัวเมืองไทยใหญ่ของตัวออกเป็นอันมาก
 ซึ่งเคยเป็นหัวเมืองขึ้น หัวเมืองในเขตพะโคทั้งดิน เว้นไว้แต่เมืองพดิม แลเมือง
 ยะชวย ถ้วนกันตนเป็นเอกราช เมืองยาง (โมนิน) แลเมืองก้อง (โมคง)
 อันเป็นหัวเมืองไทยใหญ่มีอำนาจมากอย่างสำคัญอยู่ข้างเหนือ พม่าก็ไม่กล้าเอื้อม
 เขาเป็นลัทธิราชอาณาจักรในเวลานี้ได้ ข้างพระเจ้ากระยอธวา มาตราว่าได้
 เป็นกษัตริย์ทรงอำนาจแต่เพียงบังคับบรรชาได้แต่เฉพาะเขตแดนรอบ ๆ กรุงพม่า
 เท่านั้น ก็ยังรักษาพระองค์อยู่ ในมหานครย่างกุ้ง ถึง ๓๒ ปี หนึ่งในแผ่นดินพระเจ้า
 ตรรกปณิธรนั้น พวกไทยใหญ่ได้รับพระกรุณาขององค์แห่งตนเป็นมัยศ
 และอำนาจในพระราชอาณาจักรก็มลาย แต่หัวหน้ของพวกไทยใหญ่ก็กำลังจะ
 คว่าโอกาสหาอำนาจยิ่งใหญ่มารได้ตน หนึ่งเชื้อฮากเกอแพยากกล่าวถึงสงครามมะหังด
 พอใจเพียงว่าจันกับพม่าได้ทำสงครามใหญ่กันครั้งหนึ่งตำบลมะเด แต่ในยาระ
 เวงญพม่าว่าได้ทำสงครามกันหลายครั้ง จดหมายเหตุจีนก็ว่าได้ทำสงครามกัน
 หลายครั้ง แต่ก่อนมานได้ชื่อว่า การที่เมืองน่านเจ้ากับพม่าเป็นลัทธิพันธมิตรกันนั้น
 ต่อให้เกิดขึ้นยิ่งมาก ดูเหมือนไม่น่าจะเป็นได้ ที่ว่ากองทัพใหญ่พม่าได้ออกรบในทั้ง
 หลวงเมืองโจจีน (คือยุงชัง) ดังนั้นปราชญ์ฝรั่งชื่อเชอมาว โกโบโดยันัน ถ้า
 จะมีจริงก็คงเป็นแต่แห่งกองทัพน้อย ๆ ของพม่า ส่งไปช่วยกรุงน่านเจ้าต่อสู้จีน เห็น
 การที่น่าจะเป็นได้นั้นก็คือ เป็นความพยายามของไทยครั้งท้ายที่จะต่อสู้เรื่องกะโด
 เจ้าเมืองของกุโบดอันที่ตั้งให้มาปกครองเมืองตะดู่ คือชนชาติฤทธิ์ โดยตั้งกำลัง
 ทำนเชอมาว โกโบไปโลกกล่าวว่ามีภัยทชนัน ได้รับกันใน พ.ศ. ๑๘๓๕ นักปราชญ์
 ฝรั่งอีกท่านหนึ่งนามยุเต เชื่อว่าน่าจะเป็นรบกันใน พ.ศ. ๑๘๔๐ จดหมายเหตุก็ยังยู่

ของจีนกล่าวว่า พม่ายกไปตีเมืองกันไจอันเป็นเมืองเจียวของจีนซึ่งได้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๓ แล้วยังคงมีสืบมาจนกระทั่งบัดนี้ ในปี พ.ศ. ๑๘๕๐ พม่าอับราฮาย แลแม่ทัพมะหังต นามันตีเรตติน ยกได้ติดตามพม่ามาถึงท้องทุ่งแต่ต้องถอยทัพกลับไปด้วยทณอากาศร้อนไม่ไหว ใน พ.ศ. ๑๘๕๖ นัตรีเรตตินยกกองทัพใหญ่มามากอีก เข้าโจมตีบ้อมค่ายพม่าอันตั้งอยู่ในเมืองเกียงเตา พม่าเรียกเมืองนี้ของจีนนี้ แต่ชื่อทั้งสองนี้ บัดนี้ไม่มีใครรู้ว่าอยู่ที่ไหนกันเสียหมดแล้ว ในที่สุดเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๘ นัตรีเรตตินโจมตีเอาไชยทัพใหญ่พม่าที่ตำบลมะเดแลแล้ว อนุมาณกันว่า กองทัพมะหังตคงจะได้รกลงมาปล้นมณฑลนคร มิดเดอ อี. เอช. บาร์เกอ เป็นผู้ทั้งคนแรกว่า ชื่อนี้จะดังได้ย่นก้อย แต่ทั้งนี้จะไม่จะเชื่อ แม้แต่ว่ากองทัพมะหังตได้ยกกลงมาถึงเมืองตะโยกมอ (ข้างใต้เมืองแปร) นั้นด้วยซ้ำไปเสียอีก ดูเหมือนความจริงนั้นกองทัพมะหังตจะได้เมืองภูกามแก้วริมกรุงตะโก้งตอนข้างเหนือ ด้วยกรุงภูกามใหม่ตั้งอยู่ทางใต้ตามลำแม่น้ำลงมาหลายพันเส้น การที่กรุงภูกามใหม่ถูกปล้นพิณาคีนั้น น่าจะถูกฝีมือพวกทหารพม่าที่แตกพ่ายเมื่อพระราชทานพินาศกันเองบ้าง และถูกพวกทหารไทยผู้เจียวเข้าอีกบ้าง ด้วยต่างระดมระดมกระจัดกระจายแตกพวกกัน ดังที่แน่นอน คือกรุงภูกามใหม่ถูกปล้นทำลายพิณาคี มีข้อสำคัญที่ปรากฏขึ้นอีกอย่างหนึ่งในยุคนั้น ก็คือพงศาวดารจีน ได้กล่าวถึงพม่าเรียกว่าเมียน คีอมา นชื่อพม่าที่เรียกว่าเมียนเตียนนั้น ไม่เคยใช้กันก่อน พ.ศ. ๑๘๗๐ อาณาเขตรไทยใหญ่ในดินแดนพม่าข้างตอนบนจะรกลงมาถึงแคไหนในเวลานั้นเขาแน่ใจไม่ได้ ทางที่จะเป็นไค้นนั้นคือเมืองโมคอง (ญเมืองคังคือเมืองก้อง) แลเมืองโมหนิน (คือเมืองยาง) นั้น ยังคงเป็นเมืองประเทศราชของภูกามทั้งในพงศาวดารพม่า แลในพงศาวดารไทยใหญ่ ตั้งแต่ไทยใหญ่กลับพิณาคีเป็นเอกราชขึ้นนั้น ก็เขาเป็นยุคไม่ได้ ไทยใหญ่อาจจะกลับเป็นเมืองราชะไมตรีก็เป็นได้ แต่คงไม่ใช่เป็นเมืองตั้งอำนาจเป็นศัตรูถาวรเป็นเมืองขึ้นคือพม่า

ได้คัดทเบียนกษัตริย์พม่าครองกรุงภูกาม
หมายอักษร ง.

คิดไว้ในท้ายหนังสือเล่มที่ ๘

ตอนที่ ๖ กษัตริย์ไทยใหญ่แยกครองพม่า กรุงเมียนชาย

การที่บรมราชวงศ์กษัตริย์พม่าล้มครืนทำลายลง ตามเหตุที่เดียวพระนครแก่มะหวังต
ข้าศึกนั้น ก็เพราะพระราชวงศ์กษัตริย์พม่าโถมทราหม่อ่นแคว้นเรมาเสียช้านานแล้ว
คนที่เปนชาติไทยฤาษานฤาษีด้วยก็มากตั้งภูมิดำเนาอยู่ในแคว้นพม่า นั้น ถึงเพ
ดานกยงทวี่มากจนทุกที เปนด้วยลูกไทยกันเองรุกไล่ลงมาบ้าง อพยพมาเองก็
โดยมาก แลใคร่ฉลาดมีความรักถึงคนมีศัทธิพยู เปนคนโปรดคนปราน
ของเจ้านายพม่า ถ้วนมีหนามตาชนตามกัน ยิ่งตอนท้ายๆ ก็ยังมีอำนาจ
มาก ๆ ด้วยพระกรุณาของเจ้านายพม่าโปรดปรานเลี้ยง ในคัมแผ่นดินพระเจ้า
นรสีห์คินนี้ เจ้าครองเมืองชานเป็นหัวเมืองน้อยๆ ชื่อกินะกา พิวาโดย
มีบุตรสององค์ต่างวิวาทกันด้วยเรื่องจะชิงสมบัติคานา นี้อย่างนามถึงหะกะ โบ
หนึมายังเมืองพม่า ตั้งภูมิดำเนาอยู่ ณเมืองเมียนชาย ห่างกรุงอังวะมาข้างใต้ ไม่
ก็ร้อยเส้น ด้วยที่นั่นเป็นตำบลที่พวกไทยใหญ่มารั้งภูมิดำเนาอยู่แต่ก่อนมาก จนเกือบ
จะเปนเมืองไทยใหญ่ถ้วนอยู่ แล้ว ถึงหะกะ โบมีบุตรชาย ๓ คนชื่ออะเต็งหะกะรา ราช
เต็งกระยั้น แลดีหะตุร์ แลมีลูกสาวคนหนึ่งรูปสวยได้ถวายเปนพระชายาเจ้าดีหะตุร์พระ
ราชโอรสที่ ๒ ของพระเจ้าแผ่นดินพม่า เจียวพี่น้อง ๓ คน ตั้งตัวเป็นคนมีงม้แลมีอำนาจ
ด้วยได้ รับพระราชูปถัมภ์ โปรดให้เป็นเจ้าเมืองทั้ง ๓ คือพี่ชายใหญ่เป็น
เจ้าเมืองเมียนชาย คนกลางเป็นเจ้าเมืองเมะระรา แลคนเล็กเป็นเจ้าเมือง
เปงเต เมื่อเสียกรุงภูกามแก่มะหวังตแล้วนั้น ถึงมาตระว่าในมหाराชวงศ์พม่า
มิได้ถ่วงถ่วงด้วยเจราจความเมืองในระหว่างมะหวังตแลพม่าหนึ้น ถิ่นาจะเห็นได้

เป็นความจริงว่า อมาตย์ไทยใหญ่ทั้ง ๓ คนพี่น้องนี้เอง คงจะได้เป็นตัวตกลงกับแม่ทัพมหาราช ว่าด้วยการต่อไป พม่าจะยอมอ่อนน้อมต่อราชาราชจีน ด้วยตำแหน่งแต่อำนาจอมาตย์ ทั้ง ๓ นี้ น่าจะเป็นเช่นนั้น

พระเจ้ากระยอสะวา ซึ่งตั้งแต่ว่าเสวยราชย์อยู่ในกรุงกุยกะค้อมานนี้ ก็ไม่มีพระเดชานุภาพอย่างใดไปถึงไหนนอกจากเขตแวงรอบ ๆ กำแพงพระนครเท่านั้น พี่น้องเจียว ๓ คน ใช้อำนาจอาณาสิทธิ์ในเขตแวงของตน แลคอยเรียดเผยแพร่อำนาจเอื้อมือออกไปบังคับบัญชาราชการในหัวเมืองใกล้เคียงกว้างขวางออกทุกที่ พระชายาของพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ล่วงแล้วนามพระนางจ้อ เป็นสตรีแข็งแรงค่องิการแลมีความปราดนามักใหญ่ไม่สูง กระหายจะใคร่มีอำนาจให้ ได้เต็มที่ ก็ตั้งพระทัยจะใคร่กำจัดพระเจ้ากระยอสะวาเสียให้พ้นทุกชนวัน พระนางจึงแต่งกลอุบายล่อลวงให้พระเจ้ากระยอสะวาเสด็จไปช่วยในการฉลองวัด ซึ่งเจียวสามพี่น้องได้สร้างขึ้นณะเมืองเมียนช่าย จึงอุกจับตัวตนนั้น แลบังคับให้ทรงผนวชเป็นภิกษุ พระนางมารดาเดียงก็เสด็จกลับกรุงกุยกะ ทรงอำนาจบังคับราชการสิทธิ์ขาด มาตราว่าเจ้าต่อนะหิตโฮรธของพระเจ้ากระยอสะวายังมีพระชนม์อยู่ ก็ให้ประทับอยู่แต่ในพระราชวัง ทรงแต่พระยศเป็นใหญ่ แต่เข้ามาเกี่ยวข้องกับราชการปกครองพระนครด้วยมิได้ แต่พระอนุชาเจ้าเมงเซงด่อนั้น พระนางหมายตัวให้ไปครองเมืองดะเรตเมียดตามอนุเมตของเจ้าเจียว ๓ พี่น้อง ด้วยเจ้าเมงเซงดอเข้าไปเกี่ยวข้องกับเจ้าเจียว ๓ คน จึงวิวาทกับบิดาของน้องสาวเจ้าเจียวทั้ง ๓ ซึ่งได้ วิวาทกับพระมาตุลาธิบดีของเขาทรงนามเจ้าดีหะตุร์ อันเกิดปฏิเหตุขึ้นพระชนม์เสียแล้ว ในเวลาได้ข้างเดือนในแคว้นเมืองพะโคนั้น

พระเจ้ากระยอสะวาซึ่งถูกกลอุบายล่อลวงไปทรงผนวชเป็นภิกษุราคะ ฤ็พระเจ้าต่อนะหิตพระโฮรธอันเป็นกษัตริย์หุ่นอยู่ในกรุงกุยกะ ตอบสนองขึ้นบรรดากับกราบทูลฟ้องพระเจ้าราชาราชกรุงจีน ว่าพระองค์เป็นเจ้าเมืองชนของกรุงจีนถูกกลอุบาย จึงมีกองทัพ

มหาราชวงศ์ พม่ากล่าวว่า กองทัพมหาราชมาถึงเมืองเมียนฮาย เพื่อจะช่วยให้พระเจ้าแผ่นดินไต้ ขันครองราชสมบัติดังเดิม เจ้าเงี้ยวของ ๓ คน จึงขอคำแนะนำอันเป็นสุภาวศัพทในเพลงขับ ซึ่งร้องในเวลาดามหรรค์พ จึงตกลงใจจะจับตัวมาโดยพิฆาตกรรมด้วย ขันครองราชสมบัติโดยชอบนั้น เสียให้สิ้นเรื่อง จึงลงมือกระทำการอมหิตเช่นนั้นแต่ตั้งพระเคี้ยวระเกล้าพระเจ้ากยอฮ์วาแต่พระเจ้าฮุหนะหิตให้แม่ทัพมหาราช บอกว่าตนไม่มีใครข้างเฮาราชสมบัติเหลืออยู่แล้ว แต่ได้กลุ่มเทวดาของมีค่า กำหนดให้แม่ทัพฝ่ายกรุงจีนเป็นอันมาก ในการตอบแทนของกานันนั้น ท่านแม่ทัพยอมให้พลทหารฝ่ายจีน ช่วยขุดคลองระบายน้ำ ซึ่งแล้วในคืนเดียวกันให้แก่พม่า แลถอยทัพกลับไปจากบ้านเมือง ถึงการกล่าวว่าจะอย่างไรก็ตาม คงมีความจริงว่ากองทัพมหาราช ได้ยกมาเพื่อจะช่วยให้ กษัตริย์ พม่าไต้ ขันครองราชสมบัติดังเดิม แลถอยทัพกลับไปเปล่าๆ โดยมีสัมประสงค์ นั้นไม่มีข้อเถียง นอกจากศึกในพงศาวดารพม่าลงช้าไปกว่าเป็นจริงมาก ด้วยกบฏในดินแดนเสียแต่ใน พ.ศ. ๒๓๗๗ แล้ว การยกทัพมาสู่กรุงพม่าครั้งที่ ๒ นั้น คงจะก่อนนั้นขึ้นไป ตามท่านมารโก ไปได้ใกล้กับจากกรุงจีน ๒ ปีก่อนพระเจ้าราชาธิราชกรุงจีนสิ้นพระชีพ จึงได้กล่าวถึงกองทัพกรุงจีนครั้งนั้นว่า ไม่มีการรบพุ่ง การเจรจากความเมืองต่อแม่ทัพมหาราช แล้วกันได้ ในโรงตครวิชัยยาทของบรรพตกษัตริย์ ก็ได้ครองราชสมบัติ เจ้าชายพี่น้อง ๓ คน ปกครองบ้านเมืองเวียงแมนฮัอริวดี เพียงเท่าอาณาเขตที่พระเจ้ากรุงพม่าเคยปกครองบ้านเมืองมาแต่กาลก่อน หัวเมืองเงี้ยวข้างบนทั้งนั้นก็เป็นเขกระราช ข้างใต้ ข่านจูกก็ไม่ได้มาพันเมืองแปร เขตแดนของเมืองคองชุกก็แยกจากราชอาณาจักร เจ้า ๓ พี่น้องปกครองโดยยุติธรรม บ้านเมืองได้พักสงบก็มาหลายขวบปี เจ้าเงี้ยวองค์กลางสิ้นชีพ เหลืออีกสองพี่น้องก็เกิดวิวาทกัน แลน้ององค์น้อย นามดีหะรุก็ตอบวาทยาพิชัย ว่าพี่ชายใหญ่เสียแล้ว จึงมีอำนาจสิทธิ์ขาดเป็นเอกราชแต่ผู้เดียว

สร้างกรุงบันยา

ดีหะดู่เลือกที่เหมาะจะตั้งเป็นนคร พบที่อเลอหนึ่งเห็นเมืองเมียนช่ายรันไป
ไม่กี่ร้อยเดิน เป็นมงคลภูมิ ด้วยเมื่อชุตราภพระเจ้ายองค์หนึ่งลงไป พบ
คอกไม้ทองคำ จึงสร้างนครตรงนั้นให้นามว่ากรุงบันยา

บัดนั้น ดีหะดู่ตั้งตนขึ้นเป็นพระเจ้ากรุงภูกาม อภิเษกด้วยพระราชธิดาของ
พระเจ้าชวตฤปะณินทร ซึ่งเป็นพระชายาของพระเชษฐภคินีแห่งพระมารดาของเธอ
คือพระเจ้ากระยอสะวานัน มีโอรสด้วยกันองค์หนึ่งนามอุชรา พระเจ้าดีหะดู่
ประกาศตั้งพระบุตรเดียงนั้นเป็นรัชทายาท แต่พระองค์มีโอรสนามเจ้าอ่องหะระรา
อยู่ อีกองค์หนึ่งแล้วโดยพระชายาเดิมเป็นชายาแล้ว พระบุตรเดียงแต่พระบุตรแท้
ไม่ช้าก็เกิดเกลียดชังกันขึ้น พระราชบิดาจึงให้ต่างของค่างต่างไปครองเมือง แด
ต่างของค่างต่างตั้งผู้คุมคนคัดตราหาใจไว้เป็นอันมาก พระเจ้าดีหะดู่ก็มีได้ มีพระราช
ดำริให้ระงับกล่าวประการใด ในที่สุดเจ้าอ่องหะระราประกาศองค์เป็นเอกราชณ
เมืองสะกาย แดครอบครัวของอาณาจักรกว้างขวางด้านเหนือแม่น้ำนจาไปกระทั่งถึง
เขตรพรมแดนเมืองกะแซ (คือมณฑลปุระ) พระราชาผู้เป็นชนกนารถก็ไม่เอื้อหนุนเข้าไป
ขัดขวาง เมื่อหนักเป็นอันเริ่มด้วยเชื้อพระวงศ์กษัตริย์ชาตเจียวผ่านราชสมบัติ
ณกรุงสะกายมา ๔๘ ปี พระเจ้าดีหะดู่สวรรคต พระโอรสเดียงทรงนามเจ้าอุช
รานันได้ครองกรุงบันยาตามของพระองค์ ใน พ.ศ. ๑๘๖๕

พระเจ้าดีหะดู่มีพระราชโอรสด้วยพระชนนีของพระเจ้าอุชรานันอีกองค์ ๑ ทรงนาม
กระยอสะวา เมื่อทรงพระเจริญโดยขึ้นเป็นทนายของมะหารน ด้วยพระพันธุประ
พัทธ์ ทั้งชาติราชวงศ์เก่าและใหม่เชื่อมกันลงในพระเอกองค์ ฝ่ายพระเจ้าอุช
รานันแม้จะทรงราชย์อยู่ถึง ๓๐ ศก ก็ดีแต่ว่าดำรงพระยศเป็นกษัตริย์อยู่เท่านั้น เลย
ถูกเนรเทศออกจากราชสมบัติไปทรงผนวชเป็นนักบวช เจ้ากระยอสะวาอนุชาต่างพระ
ชนกจนมาถึงราชสมบัติ ใน พ.ศ. ๑๘๘๔ ทรงพระนามพระเจ้าจางเจียงกระยอสะวา เป็น

พระนามประหนึ่งว่าเป็นพระเจ้าข้างเล็ก & เชือก เป็นพระยศอย่างสูง ด้วย
พระองค์สืบเนื่องมาจากเชื้อพระวงศ์บรมกษัตริย์โบราณ แต่พระองค์พยายามจะ
ทอนอำนาจราชอาณาเขตร์เสีย ให้อยู่ในพระราชอาณาสิทธิ์ไม่สำเร็จ ค้างรัฐ
อยู่ได้เพียง ๘ ปี ก็ทวงคืน เจ้ากระยอธะวราชโอรสได้เนติราชโอรสของพระองค์
ทรงราชย์อยู่ได้ ๘ พรรษา พระอนุชาพระอัยยิกษัตริย์ผ่านพิภพขององค์ ในรัชกาลนี้
พวกราชนเมืองเมฆหลวงยกมาจากเมืองเมฆ (แพะหลวงลงว่าเมืองก้อง) เข้าตีเขากรง
บันยาได้จับเอาพระเจ้าแผ่นดินไป แต่เป็นเจ้าองค์ ๑ นามอุษณาพยของอนุชา ขึ้นตั้ง
เป็นกษัตริย์ขึ้นไว้ ในพระราชวังได้ ๓ เดือนเท่านั้น เจ้าองค์หนึ่งไม่แน่ว่าสืบเชื้อ
พระวงศ์มาทางสายไหน พระนามสะโตเมงพญาผู้ตั้งกรุงอังวะในลำดับต่อไปนั้น ยก
กำลังมาชิงเขากรงบันยาได้ ราชอาณาเขตร์อันมีกรุงบันยา แดกรุงเมียนฮาย
(ญามะฮ์เชียง) เป็นนคร ตั้งมาได้ ๖๖ ปีแล้วนั้นก็เป็นอันจบลงด้วยเหตุนี้

กรุงสะกาย

ในสมัยนั้น ข้างตะวันตกซึ่งพระเจ้าอะเลงคะราชได้ประดิษฐานนครกรุงสะกายนั้น
ก็ยังมี ร้าย ๆ แต่ก่อนที่พระพรณนาเหตุการณ์ในราชอาณาเขตร์นี้ ควรจะต้อง
กล่าวถึงข้อสำคัญซึ่งสำคัญการเกี่ยวของระหว่างกรุงจีนกับรัฐบาลซึ่งปรากฏแยกกัน
ตั้งอยู่ ในแว่นแคว้นตะวันตกสมัยนั้น ที่มหาราชวงศ์พม่าได้กล่าวถึงนั้นเล็กน้อย
ปรากฏความตามพงศาวดารเงี้ยวซึ่งไปพบตกอยู่ในเมืองมณีปุระว่า ราว พ.ศ. ๓๒๔๕
เกิดข้อกึ่งเถียงกันระหว่างพระราชเจ้าเมืองโป่ง (คือที่แพะหลวงลงว่าเจ้าใหญ่
ของอาณาเขตร์เมืองก้องนั่นเองแต่ที่จริงเป็นเงี้ยวข้างเหนือ) แต่เจ้าเมืองยูนนาน
กองทัพเจ้าญามะหงส์ ยกมาตีเมืองเงี้ยวรบกันอยู่ ถึง ๒ ศกจึงเสียเมืองหลวงของ
อาณาเขตร์เมืองเมฆหลวงอันตั้งอยู่ ข้างเหนือ (แต่เมืองก้องที่แพะหลวงนั้นตั้ง
อยู่เบื้องปัจจุสมิทที่แห่งแม่น้ำอิรวดี เหนือเมืองพะโม) พระราชาทรงพระ
นามขุนสุ่น้ำฟ้า หนีมาตั้งกรุงสะกายในแผ่นดินพระเจ้าตราพญาญีทรงราชย์

อยู่ เมื่อกองทัพกรุงจีนมาขอร้อง พระองค์ก็ยอมตั้งขุนด่านหน้าพา ให้แก่แม่ทัพ
ของพระเจ้าราชวชิรราชกรุงจีนแต่โดยถ่อม โอรสของขุนด่านหน้าพาได้ครองสมบัติ
ในเมืองก้องอันห่างจากราชธานีเขตรของพระราชบิดาตั้งมาหนึ่งสืบไป ซึ่งเมื่อ
ราชสกุลวงศ์พม่าตกลายแต่ถึงเต็มเคยต้องเป็นเมืองออกอยู่ บางครั้งบางคราวก็กลับ
ตั้งเป็นเมืองเอกราชอยู่ดังเดิม

พระเจ้าอะเล่หะระราชผู้ตั้งพระวงศ์กรุงสะกายอยู่ในราชสมบัติได้ ๑๖ พรรษา
ก็สวรรคต มีพระโอรส ๓ พระธิดา ๓ แต่ราชสมบัติตกเป็นของพระอนุชาต่างพระ
มารดา ทรงพระนามพระเจ้าตราบาญมูทรงราชย์อยู่ได้ ๓๔ ปี ก็ถูกพระโอรส
ทรงนามเจ้าเวคองเคตชิงราชสมบัติ ถอดกษัตริย์ราชบิดาออกเสีย จึงมีพวก
หนึ่งรวมรวมกันมารบเจ้าขบถ ๆ โดยถูกแทงเมื่อทรงราชย์อยู่ได้เพียง ๓ ศกเท่านั้น
แต่พระราชบิดาของเจ้าขบถที่ถูกถอดนั้น ก็เคยถูกพิฆาตฆ่าเสียพร้อมกันคราวเดียวกัน
ด้วย กาดะนั้นเจ้ากระของจะวาพระโอรสใหญ่ของพระเจ้าอะเล่หะระราชผู้ตั้งพระวงศ์
ในกรุงสะกาย ก็กลับได้ขึ้นครองราชสมบัติใน พ.ศ. ๑๘๘๒ ทรงราชย์อยู่ได้ ๒๒
พรรษา เมื่อสวรรคตแล้ว พระอนุชาอีกองค์ของพระองค์ ก็ได้ขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อ
กันไป แต่อยู่ในราชสมบัติมีชากัฏฐกตตาม ๆ กันไปใน พ.ศ. ๑๘๘๒ แด ๑๘๘๕
นั้น ยังเหลือแต่พระราชธิดาของปฐมกษัตริย์พระองค์นี้ พระนางได้ทรง
วิชาหะชาหย่น มนต์หนึ่งไม่ทราบว่าเป็นของใคร มีนามว่าสะโตเล่หะดิน กล่าวกัน
ว่าเป็นเชื้อพระวงศ์มหากษัตริย์โบราณครั้งตะโก้ง แต่ดำมีของพระราชธิดานั้นก็ตั้ง
ขึ้นพลัดแต่เพียงเหลือแต่บุตรนามราหุตะแลธิดาอีกสองนาง ข้างเจ้าแม่กัฏฐกตใหม่
กับเจ้าเงื่อนนามเมงพยอก โดยกรรมสิทธิ์ของชานนั้น เมงพยอกเลยได้ขึ้นครอง
ราชสมบัติณกรุงสะกายใน พ.ศ. ๑๘๘๕ ทรงสมมุตินามว่าพระเจ้าดีหะปี้ ตรัสให้
พระลูกเลี้ยงราหุตะ อันเป็นเชื้อตยราชวงศ์กรุงตะโก้งไปปกครองกรุงตะโก้ง
ทรงพระนามเจ้าสะโตเมงพญา ไม่กัฏฐกตยพว (เจ้าเล่เกียริศฟ้า) ขุนเมืองคตัง

ยกกองทัพมาตีกรุงตะโก้ง โดยอุทธรณ์ถูกพระเจ้านรธาธิราชกรุงมณฑลยูน กรุง
ตะโก้งก็เสียแก่ข้าศึก เจ้าผู้ผ่านเมืองแทบจะเสด็จลี้ภัยรอดแล้ว กลับหนีไปตั้งกรุง
ตะกายใต้ กษัตริย์ราชบิดาเลี้ยงทรงพระพิโรธที่พ่ายแพ้ ข้าศึกมาจึงให้ตั้งตั้งขัตติพนธ์
นากการไว้ ขุนเมืองคงมีไชยแล้ว ก็ยกกองทัพตามมาถึงกรุงตะกาย พระ
เจ้าตีทัพปัดป้องทั้งพระนครหนีลงไปร้างได้ แต่ขุนเมืองคงกลับพิโรธพระเจ้านรธาธิราช
ทว่าด้อยลงด้วยไปยั้งให้มารบ ครั้นเชื้อฟุ้งค่ายกมาแล้ว มิได้ช่วยเหลือในการ
สงครามล้มพระราชาเลย จึงหวงกองทัพไปตั้งที่กรุงมณฑล ให้พลทหารยก
เข้าปล้นเอาทรัพย์สมบัติ แล้วจับพระเจ้าแผ่นดินได้ พินชนนากการไว้แล้ว ก็ยกกอง
ทัพกลับคืนไปตั้งเมืองคง ปลดปล่อยให้คนในนครที่ขอไปไยนั้นจัดการในบ้านเมืองของ
ตนตามใจเอง

เพลามาเมื่อพระเจ้าตีทัพมาถึงกรุงตะกายหนีไปนั้น โพรพ่าประชาชนพากันไม่พอ
ใจที่ทรงพระชลาตมากณนั้น ท้วงพากันเข้ารอบล้อมเจ้าละโตเมงพญา ๆ ก็ถ่อ
กษัตริย์ ราชบิดาเลี้ยงให้กลับคืนสู่นคร จับพระราชาแล้ว เกิดกำเริบคิดยกกำลัง
ไปชิงเอากรุงมณฑลได้ จับพระเจ้าอุชนะนากพยองค์เจ้าโทยเสีย

ขณะนั้นเจ้าละโตเมงพญาหมกตัวใครที่จะเป็นคู่ ขุนแห่งดินแดน มหาดานพากันนิยม
นับถือด้วยเชื่อว่าเป็นเชอบรมชัตยราชวงศ์ โบราณครั้งกรุงตะโก้ง แดทางชนนี้เล่าก็
เป็นราชันดาปฐมกษัตริย์งยวแต่เป็นราชันดาปฐมกษัตริย์ เจ้ากรุงตะกาย คือพระเจ้า
อสงักระราฤทธิ ทเยอทยาน รุนให้ พระองค์ทรงปรากฏาจะใคร่พิน พระราชทานจักร
พม่าซึ่งแตกย่อยออกไปนั้นให้กลับม้วนคืนทกนเขาดังเดิม เมื่อทรงตั้งพระราชปณิธาน
ในพระไทยเนนแล้ว พระองค์เริ่มจับตั้งมหาทางดำริจมโนรธาโดยนิยคมให้รักข้าโดย

ในท้ายหนังสืออื่น ได้จดทะเบียนรายพระนามกษัตริย์พม่าชาติไทยใหญ่ อัน
ครองกรุงเมียนช่าย กรุงมณฑล เลขที่ ๘ หมายถึงอักษร จ แดกษัตริย์ ไทยใหญ่
ครองกรุงตะกาย เลขที่ ๘ หมายถึงอักษร ฉ ดังไว้ เพื่อให้ดู เข้าใจง่าย

ตอนที่ ๗ ตั้งกรุงอังวะ ยุคราชาริราช

พระเจ้าตะโตเมงพญา

พระเจ้าตะโตเมงพญา ตั้งพระราชหฤทัยจะสถาปนาพระนครใหม่ จึงเลือก
ภูมิประเทศใกล้ปากน้ำเมียดแ่งเชื่อมแม่น้ำอิรวดี พระราชทานนามว่ากรุงอังวะ
ฤๅอังวะ นามมาพิว่ากรุงรัตนบุรี การสร้างพระนครนันทากันอย่างแข็งแรง คือ
ถมดินแลระบายน้ำที่ต่ำ ออก สถาปนาสถูปแลอาคาร พระราชนิเวศน์สถาน แด
บ้อมปราการทวารเขื่อนขันธ์ล้อมรอบ พระราชนิเวศน์ตั้งอยู่ ณ ท่ามกลางนครดมเป็น
ที่มั่นคงป้องกันภัย

กาดังสร้างมหานครอยู่นั้น พระราชาขกทวยหารไปปราบปรามหัวเมืองข้างใต้
ซึ่งยังไม่อ่อนน้อมต่อพระองค์ เมืองตะกูณฑกอยู่ในอำนาจเจ้าเมืองพม่าตน ๑
ต่อสู้เข้มแข็งนัก แดกาดังค้อยทักกันอยู่นั้น พระเจ้าตะโตเมงพญาประชวรไข้ทรพิษม
ลง จึงตรัสให้ดาบทพอยจะกลับกรุงอังวะ แดรู้ศึกพระองค์ว่าคงจะถึงชีพตักษัยเสีย
แต่ก่อนถึงพระนครเป็นแน่แล้ว จึงตรัสให้นายทหารสนิทผู้เป็นที่ไว้วางพระราช
หฤทัย ให้รีบวิ่งไปทำลายพระชนม์ชีพพระมเหสีเสียให้มรณาค์ พระนางจะ
ได้มีคชงคกไปเป็นของพระเจ้ากรุงอังวะพระองค์ใหม่เหมือนพระมหานครอังวะ คือ
ไปไม่อีกก็วันพระองค์ก็สิ้นพระชีพในมัชฌิมะวีกิ ใน พ.ศ. ๓๘๓๐ อยู่ในราชสมบัติ
ไม่เต็ม ๔ ศก แต่ไม่มีพระพันธุ์ จะสืบสันตติวงศ์

พระเจ้าตราพญาพม่า

เดื่อนามาตย์อัญเชิญเจ้าตราพญา เจ้าเมืองแคว้นอัมยิชนครของกรุงอังวะ
ทรงนาม พระเจ้าเมงกญีสวาสอก (ในราชาริราชว่ามังมัตริระวา) พระองค์
เป็นพระบุตรเจ้าเมงเซงตออันเป็นราโสรด์พระเจ้ากระยอระวาอันถูกถอดแแดพระมารดา

เป็นหลานสาวของเจ้าเงี้ยว ๓ คน เพราะฉะนั้นพระองค์เป็นผู้ ชุมถกกรรมสิทธิ์ ที่จะ
 เชื้อมเชื้อราชสมบัติทั้งสองชาติได้กันดี แต่ปรากฏว่าพวกเงี้ยวนิยมชมชื่นต่อพระองค์
 มากกว่าพวกพม่า พระองค์ค่อย ๆ ปรามปรามอาณาเขตร้างไต่ ซึ่งแต่ก่อนเคย
 เป็นราชอาณาจักรรุกราม แต่ขอบเป็นอื่น คืบมาไต่ที่ละเล็กทีละน้อย แด่แดง
 ตัมพันร์ นัครคอกิญาญ พระเจ้ากรุงพะโค ด้วยปางนั้นราชอาณาจักรนั้นกลับ
 พ้นคงพระวงศ์ ใหม่ แลพระราชพม่าผู้ที่ได้ปกครองเมืองแปร ก็ชั่วแต่
 คอยมองโอกาสที่จะเอากรุงพะโคคืนมาเป็นราชอาณาจักร พม่าอยู่ไม่ได้ว้ายค้ำหนึ่ง

พระเจ้าตราพญารามัญ

ก่อนหน้าที่จะตั้งวงศ์กรุงรุกรามจะล้ม ราษฎรชาวพะโคไม่พอใจที่จะตกอยู่ใน
 เงื้อมมือพม่าต่างตัวปกครองเห็นของตน แลการที่รัฐบาลครั้งพระเจ้าตะรุปะณมินทร
 อ่อนแอขึ้น ทำให้ขุนนางพม่าในเมืองนั้นเป็นอันมากเจ้าพวกรวบรัดกับเตลงปราดนา
 เป็นอย่างยิ่งที่จะตั้งเป็นเอกราชปกครองบ้านเมืองเอง โดยพลการ ขุนนางพม่า
 คนหนึ่งนามยศอะกามะหวุ่น (ชื่อเดิมอะตะมะ) เป็นตัวลงมือก่อการขับออกหน้า
 โดยอะกามะหวุ่นได้ วิชาหักกับนางเตลง จึงเป็นที่นิยมนับถือของราษฎรรามัญ
 ก็ช่วยกันเอาทหารโบราณหงสาวดีตั้งครอบครอง ต่อสู้ กองทัพพม่าที่ตั้งมาปราม
 พ่ายแพ้ ไปแล้วก็ประกาศยกตัวเองขึ้นเป็นกษัตริย์แว่นแคว้นพะโค ใน พ.ศ. ๑๘๐๖
 ไม่ช้าพระเจ้าอะกามะหวุ่นก็กลายเป็นตัวอมหิต ราษฎรเกลียดชังด้วยครุร้ายสำมานนัก
 ขอบจะทำอันใดก็ทำเอาแต่ตามอำเภอใจไม่ฟังเสียงใคร ฤาไม่นิยมว่าจะผิดถูก
 หมัด ครอบกรุงหงสาวดีอยู่ได้ ๕ ศกเท่านั้น ก็ถูกบุตรเขยชื่อเตลงคญาจัมฉ้าเจ้า
 โทษเสีย แลบุตรเขยนั้นเอง ก็ถูกวงศ์ญาติคนอื่นฆ่าเสีย แลตั้งคนขึ้นเป็น
 กษัตริย์ นามตราพญา (ในมหाराชวงศ์พม่าเรียกตะระพญา)

พระเจ้าฟาวว

ราวเวลาเดียวกันนั้น ข้างเมืองเมาะตะมะ (ฝรั่งเรียกมาร์ตามัน) ก็เกิด

ณ หนวย เหตุคิดจะตั้งตัวเป็นเอกราชด้วยเหมือนกัน ด้วยพวกไทยยกลง
มาจากนครเชียงใหม่บ้าง มาจากหัวเมืองอื่นอันใกล้เคียงบ้าง ทั้งพวกไทยสยาม
ก็พากันอพยพมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ ในเมืองเมาะตะมะมากัน ๆ ทุกที ยังมีพ่อค้าชาติไทย
ญานคน ๑ ชื่อมะระทุ (มะระ โท) ทำมาหาได้ มั่งมีทรัพย์สมบัติคนนับหน้าถือตา
ยืมมาก (ในราชาริราชว่าเป็นบุตรเศรษฐี) มะระทุเข้าไปสู่ กรุงสุโขทัยราชธานี
ครั้งนั้นเป็นพระมหากษัตริย์สยามตั้งอยู่ ข้างเหนือแห่งเวียงแม่น้ำเจ้าพระยา สมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินสยาม (ทรงพระนามพ่อขุนรามคำแหง) คงจะทรงเห็นชอบตามแผนความคิด
ของมะระทุ เมื่อมะระทุกลับมาถึงเมืองเมาะตะมะแล้ว จึงได้ตั้งผู้คุมคนก่อ
การขบถต่ออะติมะ (ในราชาริราชเรียกอะติมาวง) พม่าเจ้าเมืองเมาะตะมะ แต่
จับตัวมาเสีย ประกาศตั้งตนขึ้นเป็นพระราชเจ้าเมืองเมาะตะมะเอกราช ทรงนามว่า
เรว (เจ้าฟ้าแว) ใน พ.ศ. ๒๒๒๔ (ในราชาริราชว่าสมเด็จพระร่วงเจ้าตั้งให้มะ
ระทุเป็นขุนหัว) ด้กัพระราชரிชานามตั้งตัวด้วยตัวหนักกลับไปเมืองเมาะตะมะ ยก
น้องสาวชื่อ นเร็น ให้เป็นภรรยาพม่าเจ้าเมืองเมาะตะมะเป็นใจกันแล้วเจ้าเมืองเสียตั้ง
ตัวเป็นพระราชเจ้าครองเมาะตะมะ ขึ้นต่อพระมหากษัตริย์สยามสุโขทัยราชธานี สม
เด็จพระร่วงเจ้าพระราชทานนามว่าเจ้าฟ้าแว

พระเจ้ากรุงสุโขทัยแห่งกรุงสุโขทัยพม่าจะตั้งเอากรุงหงสาวดีขึ้น กองทัพพม่ามาตั้ง
ค่ายมั่นอยู่ ณ เมืองทาดะ (ทะตะ) พระเจ้าคราพญาทวยะทวยหงสาวดีรู้ คึกแค้น
มิพจะปล่อยศึกพม่าไหว จึงขอให้พระเจ้าเรวช่วย (ในราชาริราชว่าพระเจ้าครา
พญาตั้งราชริชานามตั้งเจตตะถะถายเจ้าฟ้าแว) ด้กัตั้งราชริชานามตั้งเจตตะถะถายพระเจ้า
คราพญาต่างเกี่ยวข้องกัน) พระเจ้ากรุงเมาะตะมะก็กรีธากองทัพมาสมทบ กรุง
หงสาวดียกไปค่ายพม่าเมืองทาดะทั้งทางบกแฉกทางเรือ กองทัพพม่าแตกพ่ายถอยคืน
เข้าไปยังในเขตแดนพม่า พระราชเจ้าตั้งพระองค์ต่างก็ยกทัพโยธาทัพกลับลงมา
ตั้งค่ายมั่นอยู่ ข้างใต้เมืองหงสาวดี โคกหินหงสาวดี เกิดวิวาทกันขึ้น ด้วยพระเจ้าเรว

เป็นผู้ถือเหตุก่อน (ที่จะเห็นข้างหงสาวดีอ่อนแอมาก ข้างราชาริราชว่าพระเจ้าตรา
พญาภักดีจะทำร้ายเจ้าพาววักอัน) จึงเกิดคดียุทธกันขึ้น พระเจ้าตราพญาขอไปไชย
หนีไป พระเจ้าวเรวก็เข้ายึดกรุงหงสาวดีไว้ ชาวบ้านจับพระเจ้าตราพญาได้ พามา
ถวายกษัตริย์คู้ อัน (ข้างราชาริราชว่าพหารเจ้าพาววักตามจับได้เอง) พระเจ้าเมระตะมะ
ผู้มีไชยก่ประกาศพระองค์เป็นพระเจ้ากรุงหงสาวดีใน พ.ศ. ๑๘๓๐ แต่ไม่ประทับใน
กรุงหงสาวดี ครั้นจัดราชการเรียบร้อยแล้ว ก็กระทำทัพจับคินกรุงเมระตะมะ
พาพระเจ้าตราพญาไปด้วย (ในราชาริราชว่าจะตรัสให้ พินาญแต่พระองค์ขอไว้
โปรดให้ลักคู้มมีความชอบในสงคราม ครองกรุงหงสาวดีเป็นตำแหน่งเจ้าเมือง)
ไม่ช้าพระราชหงสาวดีก็ถูกถอยกักต้องประหารชีวิต ด้วยคิดจะประทุษร้ายพระเจ้า
วเรว (ในราชาริราชว่าพระเจ้าตราพญาคิดทำดอกไม้เพลิงกลจะกลดออกเจ้าพาววักเวลา
เสด็จออก แม่นางดินทยาราชบุตรีอันเป็นมเหสีกราบทูลฟ้องพระราชบิดาเป็น
คุยหระหัด)

พระเจ้าวเรวได้ช้างเผือกข้าง ๓ เป็นของเจ้าเงี้ยว ๓ ตนเจ้าแก้วมัยนยา ได้มาโดย
รบราเจ้าเงี้ยวพ่ายแพ้ (แต่ในราชาริราชว่าจับได้ ในบ้านเขตรัฐไทย) พระเจ้าวเรว
เสวยราชย์ โดยปราศจากอริราชศัตรูต่างตัวมายั (แต่ในราชาริราชว่ามีศึก
เขื่องใหม่มาคติดนครั้งหนึ่งแต่แตกไป) พระโอรสพระเจ้าตราพญาสององค์ ซึ่งพระ
เจ้าวเรวทรงชุบเลี้ยงไว้ลอบพินาญพระเจ้าวเรวเดียวในราชมณฑลเคียร แล้วหนีไปลี้
อยู่ในพระธากา แต่ต้องถูกจับมาส่งเจ้าโทยเดีย (ในราชาริราชว่าเจ้าคังซีแต่เจ้า
ซังเง โอรสพระเจ้าตราพญาทั้ง ๒ นั้นเกิดจากแม่นางดินทยาเป็นราชันดาเจ้าพาววัก ๆ ทรง
เลี้ยงไว้เป็นพระบุตรบุญธรรม ครั้น ๒ กุมภาพันธ์จากชนนี้ว่าเจ้าพาววักหาสมบัติไม่
แต่กลับเป็นศัตรูคือพระชนกของเรอๆ เคยเชิญเครื่องเข้าไปตั้งในที่พระบรมมหาราชวัง
เข้าไปจะทำร้ายเพลาเจ้าพาววักบรรทมหลับแล้ว ศักพระองค์ ๒ กุมภาพันธ์ไป ตรัสให้
ตามจับได้ ก็วัดให้ ดำรงโทยเดีย เจ้าพาววักประจวบถึงคตเอง) ใน พ.ศ. ๑๘๔๙

ขุนลัว (พระเจ้ารามะเกียรวติ)

ขุนลัวราชอนุชาขึ้นทรงราชย์ดังนี้ขององค์ ราชกิจสำคัญก็ทรงแต่งราชทูตจาทูล
พระราชสาส์น เชิญเครื่องมรดกราชบรรณนาการไปถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม
ขอพระราชทานนาม ก็พระราชทานเครื่องมรดกดีวิราชกฤภณทัณฑ์แด่พระลัคนาว่า
พระเจ้าล้านนัพญาเกียรวติ (น่าจะเพี้ยนนามพญาเกียรวติ ในราชาริราชว่า
นามเดิมมีกะตา สมเด็จพระร่วงเจ้าพระราชทานนามว่าพระเจ้ารามประเด็ค)

โง้อว (พระเจ้าแสนเมือง)

พระเจ้าเชียงใหม่มียกกองทัพมาตีเมืองเมือมรุตแม่น้ำสโตง (ในราชาริราชว่า
พระเจ้าเชียงใหมให้แสนมคียกกองทัพมาตีเมืองวานแตก สมิงยิรามะดาเจ้าเมือง
ตาย) เพราะเหตุที่พระราชโอรสองค์หนึ่งจะบวชกับภรรยาขุนนางพระนคร จึงถูก
พระน้องเขยนามเมงทาดะ (มังกระคิด) จับพิฆาตเสีย ครั้นบุตรของตนนามโง้อ
(เจ้าอว) อันเป็นภักษิย์ของพระเจ้าแสนนรพญาเกียรวติขึ้นครองราชสมบัติ
ใน พ.ศ. ๑๘๕๓ กษัตริย์นั้น มั่นยืนได้อภิเษกด้วยพระราชธิดาสมเด็จพระเจ้ากรุง
สยาม แม้กระนั้นยังคิดเอาเมืองทวายแต่เมืองคนาวศรี อันเป็นเขตแดนของ
กรุงสยามชั่วคราวชั่วคราวนั้นเสีย รัชกาลพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งรุ่งเรืองวัฒนา กรุง
หงสาวดีก็รักษาไว้ได้ โดยเร็วบร็อย มีกองทัพไทยข้างพม่า แต่พระราช
หน้มนัทรองกำเริบ มีพระราชประสงค์จะเป็นเอกราชพ้นจากการเป็นเมืองออกค้อ
กรุงสยาม จึงล่อให้ไปเป็นเหตุเกิดการสงครามค้อไปในระหว่างสองพระนคร
พระเจ้าแผ่นดินด้วยราชย์ได้ ๓๓ พรรษาที่พิราโดย (ในราชาริราชว่าสมิงมังกระคิด
ได้เมื่อนางอุ้นเรือน้องสาวพระเจ้าฟ้ารั่ว อันเป็นภรรยาหน้มนัของอดิมางพม่าเจ้า
เมืองที่ถูกฆ่าหนีมาเป็นภรรยา เห็นพระเจ้าแผ่นดินเกลียดคร้านไม่เอาพระไทยได้ในราช
การแผ่นดิน จึงอุบายให้ลี้ภัยออกไปโพ้นข้างเผือกก็ไม่ได้ ครั้นลี้ภัยจากพระนคร

ก็จับฆ่าเสีย แลคิดจะเอาแผ่นดิน แต่เมื่อนางอ่อนเรือนห้ามไว้ จึงอภิเษกเจ้าอาหมบุตร
 ๕ ขุนครองราชสมบัติ แลแต่งพระราชดำรัสเครื่องมรดกราชบรรณการ ให้ทูต
 ๕ คุมไปถวายสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย ขอพระราชทานนาม ได้พระราชทาน
 ๕ นามว่า พระเจ้าแสนเมืองมิ่ง พระราชธิดาสมเด็จพระร่วงเจ้าพระนามเทพสุดา
 ๕ ดัรยดาวัน มเหสีเจ้าฟ้าวรณหนักตกเป็นภรรยาด้มิ่งมั่งคระคิด พระเจ้าแสน
 ๕ เมืองมิ่งหาได้ราชธิดากรุงสยามมาเป็นมเหสีดังพงศาวดารพม่ากล่าวไม่ แต่ได้ ตี
 ๕ เมืองทวายแลदनาวศรีวิมาจจึงค่อภายหลัง พระเจ้าแสนเมืองมิ่งโถกในกามคุณ
 ๕ ประชวรพระโรคสำหรับบุรุษพิราโดย) ใน พ.ศ. ๑๘๖๖

ไชยขิ (พระเจ้ารามะไทย)

๕ ไชยขิ (เจ้าขิ) ราชอนุชาได้เถลิงราชสมบัติขึ้นขององค์พระเชษฐาธิราช ทรง
 ๕ พระนามพินยารานทะ (คือพระยารามะไทย) พระองค์ย้ายรัฐบาลไปตั้งณกรุงหงสาวดี
 ๕ ไปรดตงให้ มีเจ้าเมืองคุมกองทหารตั้งรักษาเมืองเมาระตะมะอยู่ แต่มกตระว่าพระองค์
 ๕ เป็นใหญ่ในแคว้นแคว้นต้นศรรามัญประเทศสี่ทิศชาติ หัวเมืองข้างใต้ คือทวาย แล
 ๕ ดนาวศรี ก็ถูกสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามตีเอากลับคืนไม่ได้ (ไม่ปรากฏในพง
 ๕ ศาวดารเหนือของไทย) พระองค์มีหัวพระราชหฤทัยจะเพิ่มพระราชอาณาเขต ให้
 ๕ คุ้มที่เสียไปแก่กรุงสยามโดยคิดตีเอาเมืองแปร ด้วยเมืองแปรตั้งอยู่ในที่สำคัญ ฝั่ง
 ๕ แม่น้ำอิรวดี ปางนั้นก็เป็นเอกราช แต่เจ้าผู้ครองเมืองไม่ปรากฏนาม ดู พ.ศ.
 ๕ ๑๘๗๓ พินยารานทะ (พญารามะไทย) ก็ยกกองทัพยกทัพเรือเป็นอันมากไปตั้ง
 ๕ ถล่มเมืองแปร แต่ขอปราไชยต้องอาวุธมรณาคในสนามยุทธ์

ทัพพินธุมินทร์

๕ กาดังบ้านเมืองยุ่งเหยิงอยู่ ณ นั้น ขุนวังกรุงเมาระตะมะนามระดมตทัพพินธุมินทร์
 ๕ (ราชาริราชว่าชิอชิปอน) ประกาศตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่ไม่กีดกันก็ต้องพิราฏ

พระอศนีภาพ

แต่โชคร้ายเช่นนั้น ก็ยังผลาญชีวิต ผู้ปรากฏนาราชสมบัติอีกคนหนึ่ง นามพระอศนีภาพ นัยว่าเป็นบุตรของพระราชธิดาสมเด็จพระมหาโกศลยัย เจ้าจอมดียม

พินยาอิดัว (พญาอ้ายลาว)

ถึงท้าวพระราชโอรสพระเจ้ารามเกียรติ ซึ่งได้ ไปเป็นเจ้าเมืองหงสาวดีอยู่ คราวหนึ่งนั้นได้อภิเษกเป็นกษัตริย์เจ้ากรุงหงสาวดีทรงนามพินยาอิดัว (คือพญาอ้ายลาว) ใน พ.ศ. ๑๘๗๓ เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงทราบว่พระอศนีภาพราชันดาตองสำเร็จโทษนั้น ก็ทรงพระพิโรธ จึงมีพระบรมราชโองการให้ยกกองทัพมาลงพระราชทานแก่ผู้กระทำร้าย แต่กองทัพสยามอุปราชไชยด่างออกไป ตั้งแต่ นั้นมาการที่พระราชวงศ์ พระเจ้าพาวว คือตกเป็นเมืองนอกคือกรุงสยามก็เป็นอันยุติ (ในพงศาวดารเหนือของไทยไม่มีกล่าวถึงเลย)

พินยาอิดัว (พญาอ้ายลาว) โอรสพระเจ้ารามเกียรติผ่านพิภพอยู่ในกรุงหงสาวดีได้ ๓๘ พรรษา พระราชธิดาเสกพรวิปราศจากต้องตกเป็นเมืองนอกแก่กษัตริย์ต่างต่าง แต่บ้านเมืองหยุกหยิกกระทำกระเทือนด้วยเกิดการวิวาทระหว่างพระราชโอรสของพระองค์ แต่เจ้าที่ตกจะเป็นรัชทายาทพระนามพินยาอู (พญาอู) แต่พระราชโอรสต้นพระสนมเสียก่อน พญาอ้ายลาวก็ถูกรอคตามกันไป ใน พ.ศ. ๑๘๙๓

พินยาอู (พญาอู) เจ้าเมืองพยุหะ (พญาอู) เจ้าเมืองพยุหะ

พินยาอู (พญาอู) จึงได้ ขึ้นเถลิงราชย์เถลิงพระนามภิไธยเป็นพระเจ้าเมืองพยุหะ (คือพระเจ้าช้างเผือก) เสด็จสถิตย์ ในกรุงเมะตะมะเนมมหานคร (ในราชาริราชว่า พระเจ้ารามะโคยได้ตั้งแม่นางอ้ายพินยาอูขึ้น แต่แม่นางตะบิมเหี้ยพิถีไถ้ เป็นพระอรรคมเหษีทั้งๆ ที่มีไทย ๕๐๐ หนีจากเมืองเพ็ชรบุรีมาพึ่งพระบารมี โปรดให้ขับอนพระพิถียงควนคุมไว้ ขับอนทำเป็นจะขึ้นเรือนใหม่เชื่องแต่จ

พระเจ้ารามะไคยไปแคว้นจัมมาเดีย หาที่ดินพระชีพเพระคี่เมืองแปร แดหาได้เด็ด
ไปอยู่กรุงหงสาวดีใหม่) แม่นางอำปรมเหินบนให้เสนาเจตสดงครามฆ่าทัพพมหารัณ
(คือชีปอน) แดให้ฮ้ายกาของโอรสพระเจ้าแค้นเมือง แดเป็นโอรสเตียงพระเจ้า
รามะไคยด้วยซึ่งเป็นโทษชนทรวงราชย์ แด้วางยาพิษมีดินชีพ จึงไปเชิญฮ้ายดา
โอรสพระเจ้ารามเกียรติซึ่งเป็นใหญ่ในเมืองพะโค บิดาฮ้ายดองฮั้นเป็นสามีใหม่ของ
แม่นางอำปรมทรวงราชย์ ฮ้ายดองคู้แข่งรัชทายาทกับมุนะราชโอรสพระเจ้ารามะไคย
แดแม่นางอำปรมเป็นพระบุตรเตียงพระเจ้าฮ้ายดานั้น เป็นอหิวาตกโรคชั้พักษัย
พระเจ้าฮ้ายดากัลดุคต มุนะจึงได้ชนทรวงราชย์ พรงพระนามพญาอู่)

เมื่อพระเจ้าฮ้างเผือกครองราชสมบัติได้ ๓ คัถ พระเจ้าเชียงใหม่มยกมาคี่เมือง
คันทวน (เมืองวาน) ซึ่งตั้งอยู่ข้างเหนือเมืองสระเทิมฤาฏโถง เชื้อกันว่าเป็นด้วยส้มเด็ด
พระเจ้ากรุงสยามทรวงยุง เมื่อได้คู้ฮ้างกันเล็กหน้อย กองทัพเชียงใหม่มก่แตก
ถอยไป พญาอู่แค้นททานทูตไปด้ตั้งกาทวีป แดได้พระบรมสารีริกธาตุมาจึงได้
ทรงสร้างเจดีย์โถก ที่ซึ่งมีไชยสงครามเชียงใหม่มครั้งท่ายบรจุไว้ แต่พระเคราะห์
ร้ายมุนะทำพระเจ้าฮ้างเผือกไปรอบด้าน เจ้าเมืองพะโคก็เปนชบถ แดถึงปรัม
ให้ส่งบได้ โดยง่าย พญาฮ้างเผือกก็ถ่ม แดในค้อมาพญาอู่เด็ดไปกลัดฮ้างเผือก
ในบ่า (ราชาริราชว่าพาพระราชวงศานุวงศ์ราชบริพารฝ่ายในไปหมด) จึงพระญาติ
วงศ์ของพระองค์เองนามพัตตะมะ (พัตตะมะ) เปนชบถถึงกรุงมะตะมะไว้ ใน
เงื้อมมือ พระเจ้าฮ้างเผือกจำต้องเด็ดไปฮ้างไคยอยู่ ในเมืองคันทวน (เมืองวาน)
แดพัตตะมะคังคัวครอบครองกรุงมะตะมะอยู่เป็นหลายปี แดในแคว้นพะโคพระมหา
กษัตริย์แด่พระเชษฐาภาพไปได้ จึงย้ายพระมหานครไปตั้งอยู่ ณ กรุงหงสาวดี (ใน
ราชาริราชว่าเชียงใหม่มช่วยฮ้างพัตตะมะ จนพระเจ้าฮ้างเผือกคองดั่งพระราชรัตนาม
ตะตะแม่ศรีไปถวายพระเจ้าเชียงใหม่มไม่ทรงพระเส่นหา ค้อมาเมื่อพัตตะมะกดับฮ้อง
น้อมแคว้นบฮ้างไปขอพระราชบุตรมากวยคั้น โปรดให้วิชาห์กับส้มิงมราบุตรของ

ตามีพระพี่นางพระนามเดิมพระวิหิระเทวี (ภายหลังเรียกพระมหาเทวีทั้งแก่กรรม)
 หนึ่ง โดยพระเจ้าข้างเฒ่าทรงเชื้อด้อยคำพระมเหสีตัวโปรดถึงแก่ณพระไทยไม่
 โปรดให้พระโอรสใหญ่ทรงนามพินยานเว (พญาน้อย อันเกิดแต่พระมเหสีสิริมายา
 เดิมชื่อนมุกเดียว เป็นชายาของพระอนุชาต่างพระมารดาซึ่งตั้งจากอันทรงยศเป็นยี่ของดิน
 เจ้าผู้ครองเมืองพะโคที่พิชิตกษัตริย์แล้ว เมื่อประสูติพระราชนาม มังสุระ
 มณีจักร ภายหลังทรงยศเป็นพระยาน้อย แลพระมารดาภิเษกโดย) นั้น ได้เป็น
 ยุวราชา แลยกตำแหน่งรัชทายาทให้เป็นของพระโอรสพระมเหสีที่ทรงพระเด่นหา
 (เห็นจะหมายความว่าพระมเหสีมุกเดียวเป็นแม่นางสิริราชาเทวีชนนีพระองค์หนึ่ง แต่
 ในราชาริราชว่าไม่โปรดในองค์พระยาน้อยเอง ทั้งพระโอรสแลพระประพตักกษัตริ
 ดอบถักพระราชธิดาตามตระกูลแม่ท้าวอันเกิดแต่แม่นางมุกเดียว อันทรงยศเป็นมหาจันท
 เทวีนมเหสี หนีไปเมืองตะเกิง (ว่างกึ่งเก่า) ต้องตามจับมาตงพระราชอาญาจริงได้
 ก็ครั้งหนึ่ง) พญาน้อยเพื่อจะบงกชกรณาพระองค์ จึงหนีไปยึดเอาเมืองตระคุณ
 เป็นแหล่งตั้งพระองค์ (คือว่างกึ่งในดินราชาริราชเรียกเมืองตะเกิง แลเหตุที่หนี
 ไปเพราะแค้นพระบิดาจนหาเทวีถอยกลับสู่มังราหุ คิดจะชิงแผ่นดินให้)
 พญาน้อยเกลี้ยกล่อมชาวต่างประเทศเมืองตวันตกเข้าเป็นพรรคพวกหลายคน นำ
 จะเป็นแขกมหมันที่ไทยมาจากอินเดียญ่าฝรั่งชาวเปอร์เซีย ที่มีเรือกำปั่นใบนำ
 ไปทางทะเลดีกว่าเรือใบที่ชาวเตลังใช้กันนั้น พระเจ้าข้างเฒ่าก็ทรงพระประชวรหนัก
 เกินที่จะสามารถรักษาจึงคิดอำนาจพระอุยาพญาน้อยได้ (ในราชาริราชว่ามอบ
 ราชการแผ่นดินให้พระพี่นางมหาเทวีทรงบงการ) แลโดยพระเจ้านั้นพระมเหสีองค์ที่พิ
 ใหญ่จึงลงไปปรามพระโอรสชบถ ครั้งหนึ่งก็อุปราชยกกลับมา (ในราชาริราชว่า
 โดยรับสั่งพระมหาเทวี ส้มิงมราหุเป็นแม่ทัพแตกพ่ายมา) แลในเวลาทำดัง
 เกิดวุ่นวายกันอยู่นั้น พระเจ้าข้างเฒ่าก็ เป็นราชบิดาที่เล็ดจกของคตใน พ.ศ. ๑๙๒๗

ราชาธิเบศร์

เมื่อนั้นพญาน้อยก็ได้เป็นพระราชโดยไม่มีผู้ใดขัดขวาง เสด็จนามาภิไธยว่า พระเจ้าราชาธิเบศร์ (ไทยว่าราชาธิราช) พระองค์พระราชทานอภัยแก่คนจำพวกที่เป็น ศัตรูของชดชวาง แลคิดประทุษร้ายต่อพระองค์ ในแผ่นดินพระบาทราชบิตร โดยมาก แลช้ายิ่งทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงสมคุณาบุรมิได้พยายาม ทั้งทรงยกย่องพระ มเหสี ราชมารดาเลี้ยง โดยเคารพ ถึงแม้จะได้เคยพยายามที่จะคิดพระองค์ เดียวจาก ราชสมบัติก็ไม่ทรงถือโทษ (เห็นจะหมายความว่าพระปิตุจฉาหาเทวี ในราชาธิราชว่า ได้ตั้งพิธีปฐมกรรมประจานเชือกเนื้อสังหารตั้งมีงวาท คู่แข่งขันต่อหน้าพระกษัตริย์)

แต่ในครั้งนั้น ยังมีมหาอำมาตย์ อันมีอำนาจมากอยู่ ผู้หนึ่งนามดอกพญาเจ้าเมือง มะยงมะยา (ในราชาธิราชชื่อเด็กพรเจ้าเมืองมะยงมะยา) อันเป็นเชื้อพระราชวงศ์เกิดยัด ขังพระเจ้าราชาธิเบศร์นัก ที่สุมนามีย่อมอ่อนน้อมต่อกรุงหงสาวดี ทั้งหัวเมืองมอญ อื่น ๆ ก็กระต้างกระเดื่องขัดแย้ง มีหน้าข้าราชการฉกรรจ์ ใกล้เคียงก็คุกคามร้อน อยู่ข้างร้าย ๆ แก่พระเจ้าหงสาวดีมาก ๆ ด้วยพระราชอาณาจักรพม่าปางนั้น ตก อยู่ในอำนาจพระเจ้าเมงกระณีสวาล็อก (ในราชาธิราชว่าฝรั่งมังกร์) พระเจ้า กรุงอังวะก็ส่งมาทนายจะขึ้นเอาราชอาณาจักร ซึ่งเคยเป็นของกรุงพุกามมาให้ ได้ตั้ง เติม เจ้าเมืองมยอมาท้เจ้าไปสดำนิภักดิ์ต่อพม่า อาตฺจาจะร่วมตีกรุงหงสาวดี กลับมาขึ้นพม่า แต่ตัวดอกพญาจะขอเป็นเจ้ากรุงหงสาวดี พระเจ้ากรุงอังวะ ก็ทรงเห็นชอบด้วย ตรัสให้เตรียมกองทัพเป็นการใหญ่ ยกมาตีกรุงหงสาวดี เป็นสองขบวน กองทัพหนึ่งซึ่งพระราชโอรสใหญ่ของพระเจ้ากรุงอังวะ (นาม ตะระพญา) เป็นจอมพลนั้น ยกมาทางฝั่งแม่น้ำปองตอง (คะปอง) ต่เมืองตอง อู แล้วยกมาตั้งเมืองเปงโยเมืองอุดรกรุงหงสาวดี อีกทัพหนึ่งพระราชโอรส ที่ ๒ (นามสุหนียต) เป็นจอมพลกำกับกองทัพเรือ เดินขบวนทัพลงมาตามฝั่ง แม่น้ำอิรวดีข้างฟากซ้าย เข้ายึดเอาเมืองฮตายไว้แล้วตั้งมั่นอยู่ เมื่อเช่นนั้น

กองทัพใหญ่ทั้งสอง แม้ยังตั้งอยู่ห่างกัน ก็ต่างจ้องมุ่งหมายจะเข้าโจมตีกรุงหงสาวดีด้วยกัน แต่มีใต้นัดหมายปรองดองร่วมหน้าจัดการทั้งสองฝ่าย ลอกพญาก็มิได้ช่วยพม่าให้ล้มครมเหมือนฮาตา พระเจ้าราชาธิราชก็ยกทัพใหญ่ออกโจมตีกองทัพพม่าซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองชตยแตกพ่ายไป ชึ่งในวสันตครุณนั้นในแคว้นพะโค เป็นการเดินยานกก็จะดำเนินริบกองทัพทางดลดมารค แม้ถ้ามิใช่เป็นการสู้ตัวโดยเสียทีเดียว เหตุนี้พระราชโอรสพม่าทั้งสองจึงต้องดำทัพพลยกกลับไปกรุงอังวะ (ศึกพม่าครั้งนั้น ในราชาริราชหาได้กล่าวว่ามีไม่)

แต่ถึงมาทว่าพระเจ้ากรุงหงสาวดีมีใช้ยชานะพม่าดีดกร ก็ยังครั่นคร้ามสงครามพม่าที่น่าจะยกมาขายดีพระนครอีกต่อไป จึงทรงแต่งราชทูตเจ้าทูตราชสาส์น แลเชิญเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระราชพม่า โดยหวังจะเกลี้ยอนรัยกลยให้เปนสงบการรุกรานต่อไปภายภาคหน้า พระเจ้าเมงกระญี่ดว่าดอเก ตอบพระราชสาส์นอย่างเยื่อหยิ่ง ว่าเมืองเตลงเคยเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของบรรพราชพม่า พระองค์ผู้สืบสันตวงศ์บรมกษัตริย์ก็จำต้องคิดกันมาให้จึงได้ โดยขี้ขลาด (ในราชาริราชว่า พระเจ้าราชาธิราชมีราชสาส์นไปเยาะเย้ย ข้างพม่าไม่ตอบราชสาส์น เปนแต่ตอบราชบรรณาการเล็กน้อย แลมีไปเมื่อมีใช้สงครามพม่าครั้งที่จะกล่าวต่อไปแล้ว)

ถ พ. ศ. ๓๔๓๐ ครนดินรัตนสุพรรณบุรี องค์พระเจ้าพม่าเองก็เปนจอมมหาแสนยากรยกถลงมายึดเอาเมืองชตยไว้ อย่างครั้งก่อน ครนนี้ลอกพญา (เล็กพม่า) ช่วยเหลือข้างพม่าอย่างแข็งแรงเต็มมือ พระเจ้าราชาธิราชยกออกไป ตั้งค่ายมั่นรับอยู่ ณ เมืองมอพิ พม่าต้องตั้งล้อมอยู่ ข้างนอกหัก โหมโจมตีเข้ามิได้ จนย่างเข้าวสันตครุ พระเจ้าเมงกระญี่ดว่าดอเก (ฝรั่งมังตรี) ก็จำต้องดำทัพพลยกกลับไป กองทัพเตลงได้ติดตามตีไปจนถึงเมืองแปร แต่หากดำตีเมืองแปรไม่ (ในราชาริราชว่าได้ต่อสู้กัน พม่าแตกไป)

พระเจ้าราชาธิราชวงศ์ต่างดาวแก้ว ทรงพระราชหฤทัยหวาดระแวงปรามหัว
เมืองมอญ หมายจะขัดขวางต่อพระเตชานุภาพ พ.ศ. ๑๘๓๓ จึงตรัสแต่งทัพ
ไปตีเมืองเมาะตะมะซึ่งพัตตะมะยังปกครองอยู่ พัตตะมะสู้ไม่ไหวทงเมืองหนีไป
พึ่งเมืองต่างดาว ปล่อยให้หายทหารแถมกัมหมะคันตองนายรักษาเมืองเมาะตะมะไว้
ก็พาเผยแผ่ลงเมืองออกสู้สงครามกันนอกเมือง พระเจ้าราชาธิราชก็ตีเมืองเมาะตะมะ
ล้มพระราชประสงค์

ก่อนนั้นไป พระเจ้าหงสาวดีก็ยกทัพโยธาหารไปตีเมืองมยองมยา (มอญมะ
ละ) ซึ่งตกพญา (เล็กพม่า) ตั้งขัดขวางอยู่นั้น แต่เมืองนั้นในเวลานั้นเป็นเมืองท่า
สำคัญองแคว้นพระโคเชวรีนั้น มีบ่อค่ายแข็งแรงยิ่งนัก จนพระองค์ไม่กล้ายก
กองทัพเข้าโจมตีเขาโดยกำลังได้ จึงทรงแต่งกองทัพยกไปตีเมืองพดิม (ฝรั่ง
เรียกบัสเตียน) ซึ่งบุตรดอกพญาทั้ง ๑ ค่ายครองอยู่ เมืองพดิมก็มีกำนันชาวต่าง
ประเทศมีมโนใหญ่ช่วยรบกัน (มโนใหญ่ในครั้งนั้นเป็นแต่เด็กว่าหลดโตหะ ยาว
ราวศอกคืบชันไว้บนรางไม้ประจันยิงลูกไปได้ ไม่ดี โกลนนัก แลดูหนักมีหน้า
หนักไม่เกิน ๗ คำจึง ฝรั่งเรียกซังคัต หาใช้กันไม่) พตทหารกองทัพหลวง
ต้องแตกพ่ายมาเสียชีวิตมาก แม้ทัพหลวงก็ตายในทิวป่า แต่ครั้นพระเจ้าราชา
ธิราชให้เจ้าโงมตีเมืองมยองมยาอีก ดอกพญา (เล็กพม่า) เห็นมีไชยกัดเคือง
กำเริบหนักขึ้น จนเสียทีต้องจับตัวไปได้ เมืองมยองมยาก็ยอมแพ้ ใน พ.ศ. ๑๘๓๓
บุตรเล็กพม่าหนีไปเมืองตันไทเว (ทรางทวย) ในยะช่าย แต่ก็ถูกชาวยะช่าย
จับส่งเมื่อกลงไปประชิดรอร้องต้องตกเป็นจำพระมหาสถูปพระคอง (ในราชาธิราช
ว่าพอพพาน้อยด้วยราชย์แล้ว) ก็ยกไปปรามหัวเมืองรามัญที่กระด้างกระเดื่องขัด
ขวางคอกเมืองฉาน เมืองแคว เมืองนครเพน เมืองเมาะตะมะ เมืองทละ เมืองมอญมะ
ละ เมืองพดิมที่เคียว ก่อนเกิดศึกพม่า สมิงโตกนรินทร์ถูกสมิงเล็กพม่าที่ได้อำนาจตามไป
จับได้เองที่เมืองทรางทวยพลายเชตรแดนพม่าหาโซ่ชาวยะช่ายจับส่งให้ ไม่ นรชนบุตร

เขย (ไม่ใช่บุตรตัว) สมิงคังบุตรตัวของสมิงเด็กพร้าหนีไปที่เมืองแปงเขาควหาได้ไม่)

เบื้องนั้น พระเจ้าราชาธิราชก็จับตักแต่งพระนครหงสาวดีให้ตั้งตาม ทั้ง
ซ่อมแปงบ้อมปราการเตรียมมืองกันข้าศึกให้แข็งแรงทวยังขึ้น ราชอาณาจักรเขตรบของ
บุตรพระองค์ก็ขับพม่าบ้างจามิตรออกไปพ้นบ้านเมืองในแคว้นรามัญซึ่งพม่าครอบ
ครองอยู่แต่ก่อน อนึ่งพระองค์ได้อ่อนน้อมเป็นพระราชไมตรีกับสมเด็จพระเจ้ากรุง
ศรีอยุธยาซึ่งทรงถือว่าเป็นชาติเดียวกัน ทั้งกรุงสยามก็เคยเป็นเจ้านายบุรพบรรพ
ภักมาแต่ปฐมวงศ์ (แผ่นดินพระเจ้ารามราชกรุงทวารวดีศรีอยุธยา แต่ในพระ
ราชพงศาวดารไทยไม่มีกล่าว) เมื่อทรงรู้ดีว่าราชอาณาจักรตั้งเป็นเขกราชได้
มั่นคงแล้ว ก็จับทรงจัดการปกครองภายในบ้านเมืองให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินแดงได้ทำ
มาหากินเลี้ยงชีพเป็นผาสุกขึ้น อยู่มาพระองค์เกิดทรงพระดังไสย พระราชโอรส
ใหญ่ของพระองค์ ว่าคิดขบถจะประทุษร้าย จึงตรัสให้พิฆาตเสีย
(คือในราชาริราชว่า พระนามพ่อตาแก่หน้า เกิดจากคละแม่ท้าวพระชรรคมเหสี
ชวาอันเป็นชนิษฐภคินีต่างพระมารดา ประสูติแต่ในรัชกาลพระเจ้าช้างเผือก
ยกเหตุว่าเพราะที่ฐานะกตนั้นน้อยไม่ยอมอภิเษกตามเมียนกมเหสีชาย อันเป็นไพร่
ชายเบ้งน้ามนกรยามะจากซึ่งพระเจ้าราชาริราชไปแย่งมา เมื่อครั้งหนีไปตั้ง
อยู่เมืองตะเกิง คละแม่ท้าวชรรคมเหสีก็เลยด้วยยาพิษมีพิณาคพระชนม์)

พระเจ้ามังฆ้อง

ยุทธกษัตริย์ พม่าอันทรงพระนามพระเจ้าเมงกะญี่สวสอเก (ฝรั่งมังศรี) สวรร
คตใน พ.ศ. ๑๘๔๓ พระราชโอรสได้ทรงราชย์ขึ้นของพระองค์ทรงพระนามเมือง
พยุหะ แต่อยู่ในราชสมบัติได้เพียง ๑ เดือนก็ถูกพิฆาต

พระราชอนุชาได้ขึ้นครองราชย์ต่อวงศ์สืบพระองค์ ทรงพระนามเมือง (คือ
มังฆ้องในราชาริราชว่า พระนามเดิมมังคุดเหี้ยน)

พระเจ้ามังฆ้องเกิดเหตุบาดหมางกันขึ้นกับพระเจ้ากรุงยะไข่ ถึงยกกองทัพล้อม
 มาทหุมเมืองชนกรุงอังวะ พระเจ้าพม่าจึงทรงพระราชดำริห์จะกรีธาทัพไปตีกรุงยะ
 ไข่ (ราชาริราชเวียงตะแคง) ฝ่ายพระเจ้าราชาริฤทธิ์ ทรงทราบข่าวก็เห็นเป็นโอ
 ภาศเหมาะที่จะแก้แค้นตีเขากรุงอังวะบ้าง สมที่พระเจ้าเมงกุญส์วอดเอยกมายึด
 พระนครหงสาวดี พระองค์จึงชุมนุมกองทัพยกกองทัพเรือเป็นอันมาก เมื่อฤดูน้ำ
 แดงแตกดำเนินพยุหโยธาไปตามฝั่งแม่น้ำอิรวดี ถึงเมืองแปร ใน พ.ศ. ๑๘๔๗
 แต่พระเจ้าหงสาวดีไม่กล้าเข้าโหมห้เขาได้ ด้วยเห็นม่นรายอยู่ตามเชิงเทินปรา
 การมาก มหาราชวงศ์พม่ากล่าวว่ ค่ายบางแห่งก็ใช้ปืนเล็กด้วย (แต่คง
 จะเป็นปืนอย่างหลด โตหระประกอบรางไม้ ถ้อยยังอย่างี่เรียกหลดไฟมิใช่ส้มแก่คำจะ
 ใช้ว่าบน้อย่างใหม่ขุมนั่น) เจ้าเมืองแปรในขณะนั้นก่อกบฏของเล้กพม่าเจ้าเมือง
 มยอมนายกตกเป็นข้าพระเจ้าได้ บินไปมาจากนั้น พระเจ้าราชาริราชเดินขบวนทัพ
 หลวงผ่านเมืองแปรไปถึงเมืองสะกาย พระเจ้ามังฆ้องไม่มีเรือรบที่จะรับรอง
 ศึกจึงคงม่นรักษาพระนครอังวะไว้แต่ในกำแพง ข้างพระเจ้าหงสาวดีแม้จะยก
 มาถึงกรุงอังวะแต่ก็ไม่กล้ายกเข้าโหมห้ ปล้นเอาโดยเหิมหาญได้ ทั้ง
 ไม่ได้เตรียมที่จะตั้งล้อม พระองค์ทรงพระโค่นศึเมื่อได้ โอกาศที่จะได้พระ
 เกียรติยศเชิงกลอุบาย เพียงทำเป็นถอยทัพโดยได้รับธรรมเทศนาซึ่งพระสังฆราชา
 (ราชาริราชว่านามมังคยะสะกะโร) ที่พระเจ้าอังวะส่งออกมาเล่า ถวายพระโอ
 ภาท ว่าการกระทำดังความนั้นเป็นข้อก่อกรุโทษบาปกรรมหนักหนา ด้วยทำ
 ให้ชีวิตมนุษย์ดับไปทั้งพัน ๆ ก่อนที่จะถอยทัพกลับกรุงหงสาวดีนั้น พระเจ้า
 ราชาริฤทธิ์ตรัสให้เรือเรอขนานพระที่นั่งอนวัจิตร ซึ่งเป้นราชะชดะยาน เญญ
 เสด็จลงมาตามลำแม่น้ำอิรวดีนั้นประกอบกับไม้ซุง สลักปนาหอพระชันไว้ณตำบล
 ชเวตเขตใกล้กรุงอังวะ (ราชาริราชว่าณพระธาตุสุร้อยจะเยียด แต่พระเจ้ามัง
 ฆ้องให้เผาลเสียเมื่อทัพมอญยกกลับลงไปแล้ว)

มาทราบว่าพระราชประสงค์ พระเจ้าราชาริราช คิดจะตีเอามหานครพม่าไม่สำเร็จก็
ยังไม่วายที่จะทรงพยายามคิดเอาเมืองแปร ด้วยเป็นแหล่งสำคัญที่จะรักษาพระ
ราชอาณาจักร ให้เป็นเอกราชมั่นคง ครั้นฤดูร้อน พ.ศ. ๑๘๔๘ พระองค์
ก็ยกกรมทหารกรุงศรีอยุธยาขึ้นไปตามลำน้ำ ตัดค่ายหลวงอยู่ ณ เมืองแม่น้ำอิรวดี
เบื้องขวา เกือบตรงกันข้ามกับเมืองแปร ครั้นแต่งกองทัพไปตั้ง ณ ผังผืนนอก
ข้างเหนือเมืองเป็นหลายกองรายล้อมเมืองทั้งชว่นเรือรบก็ช่วยระดมยิงกันด้วย หวัง
พระราชโสมบายนว่าจะทำให้เมืองแปรยอมได้ ด้วยอดอาหารมิให้ออกเข้าใหม่หัก พระ
เจ้ากรุงชิงวะก็กริ้วทรมานหาแสนยากตรึงมาช่วยเป็นทัพหน้า บังคับเมืองแปร ซึ่ง
ถึงบ่อนปรนการแข็งแรงก็อาจจะอุปราชโดยอดอาหารได้ เรือรบแดงไว้อำนาจ
ดีที่ซัดในลำแม่น้ำอิรวดี คับขันเมืองก็อดเคียงหน้าไปกระทั้งถึงเมืง พระ
มหากษัตริย์ต้องพระองค์ ค้างทรงพระราชดำเนินเห็นพระกำลังในพลานันต่าง
เข้มแข็งเท่าถึงกัน ฝ่ายใดไม่สู้สามารถจะปราบเอาไชยอีกฝ่ายหนึ่งได้ จึงปรอง
ดองกลับเป็นทางพระราชไมตรีต่อกัน ได้ทรงกระทำสัตยาบันต่อกันณมหาเจดีย์
เมืองแปร พระเจ้ากรุงหงสาวดีก็เสกด้วยพระชนิษฏ์ภคินของพระเจ้ากรุงชิงวะ
(ในราชาริราชไม่มี) แดพรหมแดนพระราชอาณาจักร ในระหว่างสองพระนคร
ก็ตั้งลงเป็นบรรทัดเพียงข้างใต้เมืองแปรนั้น

(ในราชาริราชว่าพระเจ้าราชาริราช ได้ข่าวศึกพม่าก็ยกไปตั้งรับ ณ เมืองพะติม
พม่ายกมาถึงเมืองพะติมจะทำสัตยาบันต่อกันแล้วก็ไม่ได้ทำ ในที่สุดทัพพม่าถอยไป
แต่มีศึกพม่าก่อน จนไปอีก ๒ ครั้ง ๆ ที่ ๓ มังมหานรธาเป็นทัพหน้ามาตีแตกไปพบทัพ
หลวงพระเจ้าชิงวะเลยยกกลับ ครึ่งที่ ๒ พระเจ้าชิงวะยกมาตั้ง ณ เมืองตองอู
แต่ตั้งทัพพม่าขัดเคืองยกกลับ มอญตามตีพม่าอุปราชเดียว มังมหานรธา แด
พระธรรมเทศน์มังคละเทวีคชาง จักกายพากลับกรุงชิงวะ แต่พงศาวดาร
พม่าว่ามอญจับไปเป็นเชลยได้ แดครึ่งนอกเป็นครึ่งที่ ๓)

การกระทำด้วย เป็นสัมพันธไมตรีต่อกันครั้งนั้น แม้นกษัตริย์ทั้งสองข้างต่าง
 ตั้งพระทัยสัจจติดต่อกันในขณะนั้นก็ดี ความสัจจติดต่อกันนั้นก็คงอยู่ได้ ไม่ไปถึง
 ไหน พระเจ้ากรุงพม่าออกทรงแห่งพระไทย ด้วยแสดงตั้งบ่มปรการ
 ในหัวเมืองใกล้พรมแดนค่อแดน เหตุเพราะพระองค์ ใ้ทรงราชทัณฑ์ แก่พระ
 ราชายะช่ายอยู่ ด้วย แลเพราะใคร่จะเกียจกัน พระเจ้าราชาธิราชให้มโห
 มารบกองพระราชอาณาจักร ในเวลาเดี๋ยงไม่อยู่ ด้วย จึงแต่งราชทูตจำทูลพระ
 ราชดำเนินไปยังพระเจ้านครเชียงใหม่ ขอให้ทรงคุกคามอาณาเขตร ามัญใกล้
 แม่น้ำลัดโดง แต่พระราชดำเนินไปไม่ถึง ด้วยพระเจ้าหงสาวดีทรงทราบ ยึดไว้เสีย
 แลทูลทูตาทูลถูกประหารชีวิตเสียสิ้น (ในราชาริราชว่าดีมิงฮ้างเปนผู้จับ
 ได้ แต่เหตุนี้เกิดก่อนศึกพม่าทั้ง ๓ ครั้งดังกล่าวแล้วข้างต้น) พระเจ้าหงสาวดียกแค้น
 ยากรไปตั้งชุมนุมพลอยู่ ณ เมืองพดิม เพื่อบรรจงเหตุการณ์ทางเมืองยะช่าย ถ้า
 เป้นทีจะได้เออชมเข้าขวาง กองทัพใหญ่พม่าก็กรีธาไปสู่ กรุงยะช่าย ข้าม
 เขาชนาตเยคาน พระราชากรุงยะช่ายก็หนีไปสู่ เมืองเบงคอต (ราชาริราช
 เรียกเมืองพังงา) ในพงศาวดารยะช่ายว่าปี พ.ศ. ๒๑๔๘ แต่ในพงศาว
 ดารพม่าเร็วไปปีเศษ พระยुरาชายะช่าย (ในราชาริราชว่าพระนามรามิตะ)
 หนีไปทางใต้สู่ เมืองตันโทเว (ราชาริราชว่าเมืองทรางทอย) แล้ววนมาเมืองพดิม
 พระเจ้าหงสาวดีรับจะทรงพระอุปการณกับมารบพม่า จึงแต่งทัพไปตีเมืองตันโท
 เวในทันที (ราชาริราชว่าดีมิงฮ้างเปนแม่ทัพใหญ่) ทามรู่พระราชบุตรชาย
 พระเจ้านมิงฮ้าง ซึ่งได้ดำรงยศเป็นเจ้าครองเมืองยะช่าย ทรงพระนามพระเจ้าอโนรธา
 ตั้งเมืองหลวงอยู่ ณ เมืองอุครแห่งราชอาณาจักรยะช่าย ก็ถูกกองทัพแดงยกไปรว
 (ในราชาริราชว่านามกามูนีดำมีแม่นางตะตะเปฟ้า ราชธิดาพระเจ้านมิงฮ้าง) จับได้
 พร้อมชายาแต่โอรส (ในราชาริราชไม่ปรากฏว่ามีโอรส) คมตั้งมายังเมืองพดิม
 พระเจ้าอโนรธากามรุกข์พิฆาตอย่างร้ายกาจแค้นแค้นจนมาก (ราชาริราชว่าเปน

อหิวาตกโรคซึ่งพิศุขย์เอง) แลองค์แม่นางชายาก็ตกเป็นเหยื่อพระเจ้าราชาริพุทธี
องค์หนึ่ง แม้ที่พลตองตั้งพระเขยวราชะชายเป็นผู้นำเจ้าราชการณมหานครยะชาย
เรียบร้อยแล้ว ก็ยกทัพกลับมาสู่รามัญประเทศ ในเวลานั้น พระอนุชาพระเจ้ากรุง
อังวะพระองค์ ๑ (คือมิ่งดีชาคุ) มีความโทมนัสที่มิได้เป็นยุวราชาริทายาท
จึงก่อการขบถ แต่พ่ายแพ้พระเจ้าอังวะจับองค์ได้ แต่พระราชทานอภัยโทษ
โปรดปล่อยให้คงอิศริยยศอย่างเดิม แต่พระอนุชาหลบหนีไปพึ่งพระเจ้าราชาริพุทธี
ทรงขับเสียดฉันท์ พระราชวงศ์ แลเข้าไปรดให้ วาหา กับพระชนิษฐภคินีด้วย (ใน
ราชาริราชไม่มีว่าวาหาแต่มีงัดคำของมอญประหารชีวิตในศึกพม่าครั้งที่ ๓ ที่กล่าว
แล้ว โทษไม่ขององค์พระเจ้านั่งของให้ตั้งมังกรอินทรี ตั้งรับชานาโดยกตัญญูต่อ
พระเชษฐา)

การที่พระเจ้าราชาริพุทธี ผลิตานชีวิต พระราชบุตรเขยพระเจ้าอังวะ อย่างร้ายกาจ
แลทำแก่พระราชธิดาพระเจ้าอังวะนั้น กระตุ้นให้พระเจ้านั่งของคิดคิดกรุงหงสา
จัดแก้แค้นอีกให้จงได้ ถึงเดิมนับจะกราบทูตให้ทรงยับยั้งจนใดกมทรงเชื่อง มี
ใญ่ จะกราบทูลพรรณนาถึงความยากลำบากในการทำศึก ณแคว้นแคว้น พระโคโนรุดูณ
อย่างไร ก็ไม่ทรงยับยั้งหรือรับเลย ในปลายเมษายน พ.ศ. ๑๙๕๐ พระ
องค์ยกยาดราพหุแห่นยากรจากกรุงอังวะ มาทางเมืองตองอู พระเจ้าหงสา
วัดกันนำพลกรจากพระมหานครชนไปตั้งรับทางเหนือ กองทัพหน้าของตองอูแตกถ่ามา
จึงตั้งทัพพลวงอยู่ ณเมืองปางยว (ในราชาริราชเป็นศึกครั้งที่ ๒ เมืองปางยว
เรียกคงเคียง) กองทัพพม่าปัดันแดแหหัวเมืองแดหม่ บ้านในหมู่บ้านเมืองที่ใต้เราตั้ง
อยู่แถวต้นศรีดกก็เยี่ยมเข้ามา การจะเดินขบวนทัพก็คิดขัด ดับเบียงอาหารกตเคือง
พระเจ้านั่งของจึงพยายามจะให้เจรจากับความเมือง แต่ในที่ลัดก็จำต้องถ่วงถอย แล
ไม่ข้ามหาพดกแตกกระจัดกระจายหนีไม่เป็นขบวน พม่าต้องเสียหายมาก แม้
กระนั้นก่อนไปอีก ๒ ศก พระเจ้านั่งของก็ยังแค้นมาเนกริทาพลชนร่มาดีรามัญ

ประเทศธิก แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จขึ้นอย่างไร (ดังความในราชาริราชตอนหน้า
มี ๔ ครั้ง ๆ ท้ายได้ท้าวต้อยค้อกัน แต่ข้างพม่า ว่าท้าวต้อยค้อกันแต่ก่อนพม่าตั้งระชา)

พระเจ้ามังฆ้องเสียดพระไทยในการอุปราชไยรามัญมัจฉามิตร จนรู้ศึกมิอาจ
จะทรงพระตำรากรนำจตุรงค์โยธาทหารออกสู้ต้นามยุทธ์ ค่อยไปได้อีก แต่พระ
ราชโอรสทรงพระนามมังรายกะยอชวา แม่พระชนมายุเพียงย่าง ๑๗ ปี ก็ยังได้
ดำรงพระเกียรติยศเป็นจอมพลพม่า เพื่อออกสงครามพม่าอุปราชไยที่ถ่วงมาแล้ว
แก่ ศักดานภาพกรงอิงวะ พระชนนีของโอรส ก็ถูกเกลียดจับไปได้ ในคราว
สงครามปี พ.ศ. ๑๘๔๘ ใกล้เมืองแปร แต่พระพี่นางอันเป็นชายาพระเจ้าอิน
รธากรงยะช่ายที่ครองประหารชีวิตด้วยทั้งสองพระองค์ ก็ยังตกอยู่แก่พระเจ้าราชา
ธิฤทธิ เจ้าพม่าหน่มน้อยจึงเจ้าบริชนจะใคร่แก่ แค้นตอแค้นความหมิ่นประมาทที่พระ
ราชวงศ์ พม่าได้ความอับประยศให้ต่ำสม ภูมิภาคที่ระชาโยคองที่เจ้าพม่าหน่ม
ทรงเด็กอนั้น ก็อดนิตราวมัญเบองชยงศ์ จึงทรงนำพลพม่าดองแดนมาตั้งมั่นอยู่
ในแคว้นเมืองพลิม ชัยชนะนั้นพระเจ้าราชาธิฤทธิยังกำลังประทับอยู่ ณ เมืองเมะตะ
มะเตรียมการจะรบของค่อสู้ กองทัพเชียงใหม่ ซึ่งคุกคามว่าจะยกกำลังมาตี คง
จะเป็นเพราะถูกพระเจ้าอิงวะทรงยุยง มังรายกะยอชวาตั้งรับฟังอยู่ เป็นหลายเดือน
เขาไยในแคว้นพลิมมิได้ จึงได้เดินขบวนทัพผ่านเราไปแล้ว เมืองยะช่าย ตรง
ไปยังมหานครของยะช่ายทีเดียว พระองค์ก็เปิดผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่พระเจ้า
ราชาธิฤทธิทรงตั้งไว้ หนีไปแล้ว จึงตั้งเสนาพม่าให้รักษาราชการแทน แต่
กองทัพแดงคงครอบครองเมืองตันโทเวอยู่ มาตราว่าพระราชกุมาร มากับนั้นจะ
ตีกองทัพรามัญให้แตกพ่ายไปก็ไม่ได้สำเร็จพระประสงค์ กองทัพแดงกลับรุกได้
กองทัพใหญ่พม่า แต่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินยะช่ายที่พม่าตั้งไว้ หนี ถ้าหนี
ออกไปจากมหานครเมืองยะช่ายอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๑๘๕๓

(ในราชาริราชว่าสาเหตุเพราะมอญพม่าวิวาทกันที่บ่อน้ำมีดินแดนค่อแดน มัง

รายกระยอความวุ่นแห่งช่วยพม่าทำร้ายเคืองโดยพลการ อนึ่งเจ้ารามมีตะซึ่งพระเจ้า
ราชาราชรูปเลี้ยงให้ ไปครองกรุงยะช่ายนั้น ไม่ซื่อสัตย์ตักถวายต้นไม้ทองเงิน
จึงให้พญาเกียรติราโชรสคุมกองทัพยกไปตีเมืองทรางทวยของพม่าแตก แล้วไป
ตีได้เมืองยะช่าย เจ้ารามมีตะก็พงศาวดารพม่าเรียกว่าผู้สำเร็จราชการ ซึ่งพระเจ้า
ราชาริทธิทรงก่ไว้ ก็ตายในที่รบ หาได้หนีไปเพราะมีรายกระยอถวายยกไปตีไม่
ฝ่ายมีรายกระยอถวาย ทราบข่าวแตกตีเมืองทรางทวยได้ จึงยกพล ๕ แล่น มาตีเมือง
ทรางทวย หาใช่พล ๒ แล่นอย่างพงศาวดารพม่ากล่าวไม่ จอชองเจ้าเมืองฝ่าย
เตลงสู้รบจนตายในสนามรบ ทัพพม่าจึงตามไปล้อมเมืองยะช่าย ที่ทัพมอญตั้ง
รักษาไว้ ข้างรามัญในเมืองชัตตะเบียง จึงหลอกลพม่าให้ เชื่อว่าพระเจ้าราชาริ
ราชจะยกไปตีลัดกัถ แลจะไปตีกรุงอังวะด้วยพม่าก็ยกกลับคืนกรุงอังวะ)

เบื้องหน้า พระเจ้ามังฆ้องกิดการสงครามชาวเมืองเงี้ยวขอเมืองดินหัน (แฉ่นหัว)
สาเหตุจะต้องรบเพราะเหตุใดก็ไม่ปรากฏ กล่าวแต่ว่า มีรายกระยอถวายรับราช
โองการเป็นจอมพลยกไปปราบเจ้าฟ้าแฉ่นหัว ๆ ก็พ่ายแพ้แต่เดียวชีพ แต่เจ้าราช
บุตรีรักษาเมืองไว้อย่างแข็งแรง พระกษัตริย์พม่าก็เข้ามาได้ แลแฉ่นหัวร้องไปยังกรุงจีน
ขอให้ช่วย เจ้าพม่าหนุ่มน้อยซึ่งมีศัทธิพจน์กำลังดาเนิรพลมา พ่ายแพ้แตกกลับไป
แต่หนุมมาได้ เมืองแฉ่นหัว ในพ.ศ. ๓๘๕๕ (ตอนนั้นในราชาริราชหากดำดั่งนี้)

แต่ในขณะนั้น พระเจ้าราชาริธิธิมิ่งมาทจะมาเอาเมืองแปร จึงกรีฑาทัพ
พลหนักมาโจมตี แต่เพราะฤทธิ์บนไฟสถานุรพลเร็วแรงนัก ทัพพม่าแตกจึง
จำต้องถอยออกไปตั้งอยู่ห่าง ๆ กำแพงเมือง แต่พระเจ้าหงสาวดีหวังพระราชหฤทัย
จะเอาไชยได้ โดยเชิงให้คนในกำแพงเมืองอดอาหารก็ต้องยอมเอง แต่ขณะนั้น พระ
เจ้าราชาริธิธิทรงทราบกิดการ ว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา แต่งกองทัพใหญ่กรีธา
มาจะตีเมืองเมะตะมะ จึงต้องเสด็จกลับไปกรุงหงสาวดี ให้พระราชโอรสเป็นจอม
พลบังคับการล้อมเมืองแปรต่อไป (เปรียบแผ่นดินพระบรมราชาที่ ๓ กรุงเทพทวารวดีศรี

อยุธยาแต่ในพระราชพงศาวดารไทยมิได้กล่าว แต่ในราชาริราชว่าเพราะโทรทำ
 นานว่าพระเคราะห์พระเจ้าราชาริราชร้ายถึงฆาฏ แดดาออกจากราชสมบัติ กลับ
 ไปเกาะตะมะ ให้ โอรสทรงราชย์รักษากรุงหงสาวดีได้) ข้างพระราชโอรสจอมรา
 มัญญ์ทำการไม่สำเร็จ ข้างคราวต้องรักษาพระองค์อยู่ แต่ในค่ายมณฑลฝั่งแม่น้ำ
 เมืองชียงคัง พระเจ้าราชาริธาตุให้พลกตบยกกองทัพมาช่วยพระโอรสอีก แต่
 พระราชกุมารเกิดกตธำของกรุงพม่า กลับจากเมืองแค้นห้วยกลงมาถึง กองทัพ
 เสด็จยังมีแค่อุปราชไชยแทบทุกกองที่แต่งออกรบสู้ ในที่สุดก็จำเริญต้องดำทัพกลับถอย
 ไป ตรุนราชกุมารพม่าไม่พอพระไทยเพียงมีไชยราชคัศกรเท่านั้น จึงยกกองทัพมา
 ตามเค้เสด็จลงมาถึงฉัตร ตีได้เมืองทาดะ (ทะตะ) เมืองซีเรียม (ฉัตรเย็น)
 แต่เมืองสำคัญอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก จนบรมกษัตริย์ราชบิดา พระเจ้ามังระของ
 เชื้อบุญญาภิหารพระอรรคโอรสราชาริ เห็นว่าสงครามคราวนี้จะมีไชยได้ ถึงที่สุด
 พระราชประสงค์เป็นแน่ จึงยาดรามหาพยุหทยหาร ลงมาสู่กรุงหงสาวดีด้วยพระ
 องค์เอง แต่พระเจ้าราชาริธาตุ แต่งกลอุบายยั้งเจ้าหัวเมืองเงี้ยวข้างเหนือ
 ไหลยกมาตีเมืองชนของพม่าในอาณาเขตพม่า ทั้งในเขตนั้นมั่งรายกระยอระดา
 ก้ออุปราชไชยลง พระเจ้ากรุงพม่าพัวพัวหวังห้องหัดแด่หวาดพระไทย จึงตรัสให้
 ถอยทัพกลับพระนครอังวะ

(ในราชาริราชกล่าวเพยนกันว่า ครั้งหนึ่งมั่งรายกระยอระดา ยกมาตีกรุง
 หงสาวดี แต่ยังมีทันถึงเป็นแต่เผ่าหัวเมือง รายทางบางเมืองพระเจ้าราชาริราชตรัส
 ให้ส่งพระโอรส คือพญาเศียรคี่ แดพญาพระราม ยกพลครุฑารออกรบ
 พม่าแตกกระจัดพลัดพรายไป (ไม่มีในพงศาวดารพม่า) อีกครั้งหนึ่งมั่งรายกระยอ
 ระดาตี เมืองตะเก็ง (คือวังกึ่งเก่า) ได้ พระเจ้าราชาริราชออกรบแต่แต่ง
 กลอุบาย เป็นทีจะแต่งกองทัพไปตีเมืองแปรทัพพม่าจึงยกกลับไป ครั้งที่ ๓
 มั่งรายกระยอระดาเป็นจอมพลเรือ ถูกลงมาในแดนเขตแดน พระเจ้ามังระของ

จอมพลทัพบกยกมาตั้งเมืองแปร พระเจ้าราชิราชยกกองทัพหลวงออกต่อรบ
 เสียพิณมิงนครอินทร์ แลพม่าจับตั้งมิงพระรามได้ พระเจ้าหงสาวดีพระเคราะห์
 ร้ายถอยไปเกาะตะมะ ให้พระยาเกียรติราโชรสอยู่รักษากรุงหงสาวดี พม่าก็
 กลับกรุงอังวะ)

พระยาราชนิกุลพม่า ทรงพระดำริเห็นว่า การที่พระองค์ยังมีได้ มี
 ไชยได้อาณาเขตวรามัญดินแดนมั่งหมายในครั้งที่แล้วมานั้น เหตุเพราะพลาค
 พลังพะอินชัศวางเสียเท่านั้น ทำให้เพราะพระบิชาสามารถฤๅณมีอิทธิพลพม่ายอม
 แด้ม ต่ออินทราชัตติการไม่ จึงยกมาหาจตุรงค์แสนยากรมาเอาแว่นแคว้น
 เมืองพิณมิง แต่ต้องเสียพระชนชีพในสนามรบโดยมิพ้อที่ กองทัพใหญ่พม่า
 ก็เลยแตกพ่ายถอยกลับไปสิ้น (ในราชิราชว่ามั่งรายกระษัตริย์มาเมืองพิณ
 ได้ ตั้งประจันกรุงหงสาวดี พระเจ้าราชิราชเมื่อสิ้นพระเคราะห์แล้วก็กรีธาทัพ
 หลวงกลับจากเกาะตะมะมาช่วยเปนทัพหนุน เจ้าพม่าหนุ่มยกทัพออกสู้สนามรบหมาย
 จะทำยุทธหัตถี ทั้งโหรห้ามว่าพระเคราะห์ร้าย ตกข้างลงโดยฤๅณเมสสุรา เสด็จจับ
 ได้ พระเจ้าราชิราชจะเลี้ยงไว้ก็ไม่ยอมอยู่ จึงตั้งพิธีปฐมกรรมพิฆาตเสีย)

พม่ายกมาทำสงครามกรุงหงสาวดีอีกครั้งหนึ่ง โดยพระอนุชามั่งรายกระษัตริย์
 นามสีหสูรยกเอาไชยแคว้นมิดคองทัพถอยกลับไป ใน พ.ศ. ๓๘๕๘ (แต่ใน
 ราชิราชว่าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเสด็จเอง โดยศาลพระโทษะไม่ได้เหยียดนามสีหสูร
 คองแตกกันไปโดยฤๅณเมสสุรตามะเนรณ มีฤๅณ)

ในเวลาที่พม่าทำสงครามกับรามัญครั้งท่ายนี้ พม่าต้องจำถอยทัพกลับ ด้วยช้าง
 รามัญรุนแรงแค้นมิหนำ ช้างเกิดอันตรายร้ายแรงคุกคามพระเจ้าอังวะ ด้วยเจ้า
 เงยต้องหวงเมืองตมทบกัน ยกกองทัพมาตีเมืองเมยคู้ซึ่งเป็นชนบทตมอังวะ พระ
 เจ้ามังฆ้องจึงแต่งกองทัพไปปราบ เจ้าเงยหลบหนีไปยังราชอาณาจักรจีน
 แม้ทัพพม่าได้ เมืองแล้วก็จับบุตรภรรยาญาติวงศ์มาส่งมายังกรุงอังวะ กองทัพกรุง

จึงจึ่งกรัหาพลมาเหยียบกรุงอังวะ ฐให้ตั้งบุตรภรรยาญาติวงศ์ของเจ้าเงี้ยวทั้ง
สองให้ โดยดี ตามมหาราชวงศ์พม่าว่า การที่พม่าจะตั้งตามจีนคุกคามฤ
ไม่นั้น ตกกลงให้คิดด้วยผลแห่งการประลองฤทธิ์ในระหว่างทหารเอกทั้งสองฝ่าย
ตัวต่อตัว ข้างไหนมีชัย พม่ายอมให้เสนาอันเป็นเจ้าเมืองเคลงคน ๓ ซึ่ง
พม่าจับมาได้ เป็นเชลยซึ่งไว้ณคุกกรุงอังวะนั้น ออกเป็นตัวประลองฤทธิ์ข้าง
พม่าตามอาสา เสนาเคลงนั้นมาทหารเอกฝ่ายจีนซึ่งแต่งคนสรวมเสื่อเกราะ โลหะ
ด้วยฝีมืออาทอนเดี่ยวต่อ แดงกองทัพจีนก็ถอยไปโดยดีตามสัญญาได้ เรียกร้อง
เขาเชลยเงี้ยวตามมิ่งหมายมา

(ในราชาริราชว่า พระเจ้าดาตังกรุงจีนกรัหาทัพพลวงมาทำประลองฤทธิ์เอง
เพื่อจะดูฝีมือทหารเอกพม่า หาได้กล่าวถึงเรื่องเงี้ยวขมกไม่ แดดมิงพระรวม
ผู้ว่าทวนชนะก็ได้เป็นยุวราชา อภิเษกกับราชบุตรพระเจ้ามั่งมั่งจันมีบุตร แต่
ภายหลังหนีกลับไปตายณอาณาจักร หังดาวดี)

ตั้งแต่ตั้งบศึกจีนแล้ว พระเจ้ามั่งมั่งจันก็ไม่ได้ทรงพระราชดำริถึงการที่จะทำสงคราม
อีกต่อไป พระองค์ ทรงบำเพ็ญเพิ่มเติมคุณกษัตริย์ธรรมจริยา แดทบุบารุง
ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินพม่าให้ผาสุก มหรรควาสดิษฐ์ของพระองค์ พระเจ้าราชา
ธิฤทธิ์นั้นเล่า คือไปก็เพิ่มพลพระราชกุศลบุญนิทานพระพุทธศาสนา ด้วย
มนุษยชาติทั้งสงฆ์คาวยอชอเขตขยันในการบุญ ซึ่งคงขบเขยวณมาช้านาน
พระเจ้าจอมเคลงส่งฉนวนพระกายแข็งแรงอยู่จนอดด้านะดัมยแห่งพระชนมายุ แดสุร
คตใน พ.ศ. ๑๙๖๕ ด้วยผลบาศแดลที่พระองค์ทำให้แก่พระองค์เองในเวลาเล็ดจประ
พาศไล่ช้างเถื่อน (ในราชาริราชว่าคดียังช้างเถื่อนดั้นทั้งเชือกบาศ เมื่อช้างเถื่อน
คิดบาศแล้วถ่นไป เชือกบาศฟาดเอาพระเพล) ซึ่งแต่ก่อนมีเดียว พระเจ้า
มั่งมั่งจันก็ทรงคต (ในราชาริราชว่า ๒ ปี ในตารางดำกับกษัตริย์ว่า พ.ศ. ๑๙๖๕ ถัด
ก่อนไป ๒ ปี)

ได้คัมภีร์อักษรขอมมาแต่ตั้งกรุงอังวะเป็นเอกราช มาจนเสียพระนครแก่
บุเรงนองคิดไว้ในท้ายหนังสือนี้ เลขที่ ๓๐ หมายถึงอักษร ข. ทั้งภณอักษรข
รามัญ ชาติไทย ซึ่งทรงราชยุคราชาราช เลขที่ ๓๑ หมายถึงอักษร ข.

ตอนที่ ๘ ยะช่าย

ตั้งพนมมิตร์กับเบงกอล

เมืองยะช่ายตกเป็นเมืองออกของกรุงพุกามมา แต่ครั้งพระเจ้าเตตยาเมงนาน
ได้ครองราชสมบัติตั้งขององค์บรรพบุรุษใน พ.ศ. ๑๖๔๖ ตั้งมหานครอยู่
ณบริเวณ บ้านเมืองได้ขึ้นชมการพุดังครามมาขึ้นาน ไม่มีเหตุการณ์ใดปรากฏ
ในพงศาวดาร ตั้งควรจะหมายเหตุ จนถึงครั้งมะหังปลัดกรุงอังวะ เมื่อถึง
ได้ พ.ศ. ๑๘๐๐ เศษ ได้กล่าวถึงเรื่องเงี้ยวมาดัยะช่ายนั้น ดูเหมือนจะหมาย
ความว่าอักษรขอม ๓ คน ผู้ผ่านกรุงเมียนช่าย แด่บ้านยานั่นเอง ในยุคราช
าธิปัตย์นี้ พระราชาราชช่วยออกตั้งตั้งขึ้นในการที่เกิดวิวาทกันระหว่างพม่า
แต่เดดง ด้วยบุตรเจ้าเมืองมยของมยาลูบถหนีมาหาไศรยอยู่ในเมืองดินโทเว ต้อง
จับตัวส่งไปให้แก่มอญ ราวในเวลานั้น พระเจ้ากรุงยะช่ายได้ทอดสัมพันธ์ไมตรี
ต่อกรุงเบงกอล พระนครนั้นเรียกนามว่าสุระคาน น่าจะเป็นคำสุระโคณ
ฤาษณ์พระนครซึ่งเป็นราชธานีอยู่คราวหนึ่ง ฤาจะเป็นพระยศอักษรขอมสุระคานก็เป็นได้
อักษรขอมทั้งสองพระนครต่างตั้งราชบรรณาการถึงกัน พระเจ้ายะช่ายน่าจะหวังพระ
ไทยเพื่อจะหาเมืองไมตรีไว้ต่อสู้บ้องกันพม่าเผื่อจะมาย้าย ตามพงศาวดารพม่าว่า
พระเจ้ากรุงยะช่ายสวรรคตใน พ.ศ. ๑๘๓๖ ไม่มีรัชทายาทผู้จะสืบสันตติวงศ์
เห็นว่ายะช่ายจึงปลุกษาพร้อมกันทูตถวายราชสมบัติ แก่เมองกะญี่ผู้ว่าพระเจ้าพม่า
จึงทรงตั้งพระบิดุลาธิบดี ทรงนามจอมะวณูญีมาเปมอักษรขอม ยะช่าย พงศาวดาร

ยะช่ายในยุคนั้นพรรณนาบ้านเมืองเกิดมหาดจาดเป็นหลายปี ขบถราย โน้นแล้ว
ก็รายน ต่างได้ ชนเป็นผู้ ครองนครต่อ ๆ กันไป ในที่สุดกษัตริย์ชาวยะช่าย
นามเมงจอะหั่ว น ถูกพระเจ้ากรุงพม่าพระนามปยั้งดิงเมงดวา ญาเมงคมอง
ก็เรียก แต่งกองทัพใหญ่มาขับไล่เสียสิ้นราชอาณาจักรแล้ว พม่าก็เข้ายึดเอา
เมืองหลวง ครั้นนั้นคงอยู่ ณ เมืองดงกยะเขตได้ ใน พ.ศ. ๓๘๔๘

พระเจ้าเมงจอะหั่ว นหนีไปเมืองเบงคอด เป็นเหตุทำให้ทางราชไมตรีต้อง
พระนครนั้นดินท่นมกันมากจนแดนหนึ่งค้อมาอีกถึง ๒๐๐ ปี ในเวลานั้นพระเจ้า
แผ่นดินแรกมีดลิตมานกรุงเบงคอด ยังเป็นเอกราช พ้นอำนาจพระเจ้าราชวชิราช
กรุงเดลี พระมหานครของกษัตริย์เบงคอดตั้งอยู่ ณ ญาโกดเมืองคัว พระเจ้าแผ่นดิน
ยะช่ายที่ถูกเนรเทศ ประทับอยู่ในเมืองเบงคอดถึง ๔๕ ปี ในระหว่างนั้น
พระเจ้าราชวชิราชกรุงเดลียกกองทัพมาตีพระนครเบงคอด ใน พ.ศ. ๓๘๗๓ พระ
เจ้ายะช่ายที่ครองเนรเทศได้ช่วยเหตอเป็นประโยชน์ คือพระเจ้ากรุงเบงคอดผู้ประ
ถมักมาก ค้อมมาถึงพระเจ้ากรุงเบงคอดไม่ถูกพระเจ้าราชวชิราชกรุงเดลียกมา
ย้ายอีก ก็ถูกออบรายัมกษัตริย์กรุงชอนบว (ชวนะปุระ) ยกกองทัพมาตีกวาด
ตีชนชาวเบงคอดไปเป็นเชลยเป็นอันมาก

ในระหว่างเวลาที่พระเจ้าจอะหั่ว นครองเนรเทศอยู่นั้น พระเจ้ากรุงอังวะ
แต่พระเจ้ากรุงหงสาวดี ไซ้ แฉ่นแฉ่นยยะช่ายเป็นต้นนามยุทธ์ กันแห่งหนึ่ง ด้วย
พระเจ้าอังวะคงพระราชบุตรชาย ให้ครองราชสมบัติกรุงยะช่าย ทรงนามพระเจ้า
อโนรธา พระเจ้ากรุงหงสาวดียกมาตีจับพระเจ้าอโนรธาได้ และประหารชีวิตเสีย
เหตุนี้จึงยวให้พม่ายกกองทัพใหญ่มาตีกรุงหงสาวดี ข้างเมืองยะช่ายก็ต้องเดือดร้อน
ด้วยถูกเป็นแห่งยุทธนาถกัน ในระหว่างเมืองที่ค้ำมีอำนาจแข็งแรงด้วยกันทั้งสอง
ข้าง ชนเขยวชิงไชยต่อกัน เดียวข้าง โนนประเดียวข้างนชนะ แต่ในที่สุด
ข้างพระเจ้าราชวชิรผู้ได้ครอบครองมหานครยะช่าย แต่เจ้าเมืองญากษัตริย์
เมืองชนซึ่งเตงคงให้ครอบครองยะช่ายมีอำนาจสิทธิ์ขาดมาจน พ.ศ. ๓๘๖๖

อหะเมตชาห์ กษัตริย์ กรุงเบงกอลขึ้นพระรัชพ หามพระราชาบุตรจะสืบพระ
วงศ์ ไม่ อนุญาต จึงส่งมตะเชอซาห์ ขึ้นครองราชสมบัติ พระราชาใหม่
รับจะช่วยให้ พระเจ้าเมงจอมะหว่ นกษัตริย์กรุงยะช่ายที่ครองนครเทศ ได้ กลับ
ผ่านพิภพครั้งแรก ใน พ.ศ. ๓๑๖๑ ครั้นให้แม่ทัพเรียกนามในพงศาวดารยะช่าย
ว่า วาดีชัณ ยกกองทัพพอสืบศรโดยเสด็จพระเจ้าเมงจอมะหว่ นมาประดิษฐานใน
ราชบัลลังก์ แต่แม่ทัพนั้นไม่ทำการสืบไ้วางพระราชหฤทัย กลับเป็นใจด้วย
พวกชาวยะช่ายที่ไม่พอใจให้ กษัตริย์เก่าของตนกลับมาทรงราชย์ แม่ทัพเบงกอล
กลับจับพระเจ้าเมงจอมะหว่ นจำไว้ แต่หลบหนีกลับไปสู่กรุงเบงกอลได้ ครั้ง
ที่ ๒ ใน พ.ศ. ๓๑๗๓ พระเจ้านะเชอซาห์จึงแต่งทัพใหญ่ยกมาอีก ชาว
ยะช่ายก็รวบรวมพระบารมีไม่มีใครกล้าขัดขวาง พระเจ้าเมงจอมะหว่ นจึงกลับ
ขึ้นได้ทรงราชย์กรุงยะช่ายใหม่ดังเดิม พระองค์ทรงสร้างมณฑลนครยะช่าย บัด
นี้ปรากฏเป็นเมืองหลวงยะช่าย ซึ่งเป็นมณฑลนครต่อมาก่อถึง ๔๐๐ ปี

คำสันนิษฐานในยะช่าย

พระเจ้ายะช่ายที่ได้กลับมาผ่านพิภพใหม่นั้น ทรงถวายปฏิญาณจะยอมเป็นเมือง
ขึ้นต่อพระมหากษัตริย์กรุงเบงกอลสืบไป ทางพระราชไมตรียอมอ่อนน้อมนั้นก็ไม่
ไปได้ดังไหน จึงแตกถะถนนไปเกิดระอุมหัดจระยขึ้น ทมหากษัตริย์ซึ่งนับถือ
พระพุทธศาสนา กับใช้เคืองหมายแยกแยะแห่งถนนนับถือคำสันนิษฐานหมัด ต่อท้าย
พระนามด้วย ไชแกลเทศนั้น เงินตราที่ออกไป ราษฎรจากหน่ายก็มีเคืองหมาย
ภาณิมะ การททำกันเช่นนั้น หะแรกหน้าทีเพ็ชระแสดงถึงความอ่อนน้อมมาแรงตามที่
พระเจ้าเมงจอมะหว่ นได้ ถวายปฏิญาณ ว่าจะยอมขึ้นต่อกษัตริย์ ถือคำสันนิ
ษฐานหมัด แต่การที่ใช้เรือยกันสืบ ๆ มาภายหลังด้วยอีกนั้น คงจะเป็นเพราะเพื่อ
จะสาแดงความเป็นใหญ่ในเมืองจัตตะกองซึ่งถือกันว่าตั้งอยู่ ตาม โลกภูมิพื้นบ้าน เมือง
ชองซาภิพม่า

เมื่อพระเจ้าเมงจอนเหตุนี้พักณชัยแล้ว พระอนุชาทรงพระนามเมงปะ ได้
ทรงราชย์สืบขององค์ ใน พ.ศ. ๑๘๘๗ สืบมาตพระคัมภีร์ว่าพระเจ้าเมงปะขึ้น
กษัตริย์พระองค์นี้ยอมออกนอกกรุงเบงกอลไปไม่นาน พระองค์ก็เสวยราชย์ใน
ครอบครัวของบ้านเมืองคิกกอไปกระทั่งเมืองราม แต่ในรัชสมัย ๔๔ คก พระองค์
รักษาพระราชอาณาเขตของพระองค์ปราศจากภัยพิบัติ โดยพระเจ้าแผ่นดินเห็น
บ้านอันน่ากลัวอันกรวย บึงมูระพะภาค พระราโชรสทรงนามพระเจ้าพยุไกรทรง
ราชย์สืบของพระองค์ เมื่อพระชนกสวรรคตใน พ.ศ. ๒๐๐๖ นั้น เจ้าครอบครัวของเฮ
เมืองจิตตะกองเป็นแคว้นแคว้นยะช่าย มหากษัตริย์กรุงเบงกอลในเวลานั้นทรงพระ
นาม มาร์แบกซาห์ ขึ้นช้างหระหลอม ปลดปล่อยให้รา การในราชอาณา
จักรของพระองค์ยิ่งเหยียดตามแต่จะเป็นไป พระเจ้าพยุไกรออกเงินตรา
กาดัมด้วย แต่ในพงศาวดารยะช่าย ปรากฏพระนามกษัตริย์องค์นี้ เพราะ
การออกเงินตรานั้น มาตราว่าราชบุตรยะช่ายพากันนิยมลัทธิเดวิญ พระองค์
ก็ยังต้องเสียพระชนม์ชีพในการที่พระราชโอรสของพระองค์เอง ทรงนามคอดะ
ยาเป็นฆบถ ซึ่งเขาราชคัมภีร์ใน พ.ศ. ๒๐๒๕ ใน ๕๐ ปีต่อไป ถึง
มาตราว่าโดยเหตุที่พระเจ้ากรุงเบงกอลอ่อนแอมาก จนพระเจ้าแผ่นดินยะช่ายเขา
เมืองจิตตะกองได้เป็นชนที่ขึ้นมาได้ กรุงยะช่ายก็ยังได้ครอบครองด้วยเกิดว่า นวดยภาย
ในเมือง ด้วยเกิดรบกันไม่ใคร่จะรู้หยุดหย่อน มหากษัตริย์ยะช่ายถูกพิ
ฆาฏุเสียก็ถวายพระองค์

พระเจ้ามินตราตะเบงชเวตติยะช่าย

พ.ศ. ๒๑๗๕ จึงมีตรุนะกษัตริย์ อันมีบุญญาภิหารแล่นสามารถ
ทรงพระนาม พระเจ้าเมงเบงจันเตติมคิวิราชคัมภีร์ยะช่าย ในรัชกาลนี้
เรือกำปั่นชาวยุโรปมาถึงเป็นครั้งแรก มีค่าเท่าใด ในตำนานยะช่ายว่า พวกฝรั่ง
ได้จอกกำปั่นขึ้นปล้นเอาทรัพย์สินคัมภีร์ของชาวบ้านมิตไปเป็นหลายครั้ง หากมีใคร

กล่าวปราปรามได้ ไม่ ดูเหมือนจะเป็นกำนันชาวโปรตุเกส พระเจ้าเมงเบงได้
ทรงทราบข่าวว่าพระเจ้าคองเองก็มีบุญญาธิการขึ้นในแคว้นคองฮู บัดนี้กำลัง
ตั้งมือมองในแคว้นคองฮู โศยี่ นานที่ต่อไปคงจะยกมายึดกรุงยะช่ายด้วย
เหมือนครั้งพระเจ้าราชาธิราช โดยความไม่ประมาท พระองค์จึงรีบเร่งให้ตั้ง
มือชุกคูแถมดินปราการพระนครแข็งแรง เพื่อบอกกันเตล่งบ้างนึก เร่ง
กันทำงานเป็นการใหญ่โดยรีบร้อน แดมหาไทยนั้น แม้พระเจ้าเมงเบง พระองค์
แล้วก็ไม่รอดพ้นไปได้ ฤ พ.ศ. ๒๐๘๗ กองทัพใหญ่ยกมาจากเมืองชุกคู
เข้ายึดเอาเมืองตันโทเว (ทรายทวย) ไว้ พวกชาวยะช่ายต่อสู้แข็งแรงอย่างไม่
คิดชีวิต เมื่อศัตรูพยายามจะเดินทัพเข้ามาข้างเหนือก็ถึงคองซงก็ กองทัพเตล่ง
ยึดเมืองตันโทเวไว้ ๒ ปี องค์พระเจ้าคองเอง จึงยกมหาพยุหพยุห
รุกรบมาจนเหลือกำลังชาวยะช่ายจะรับไหว พระมหาภักษิรย์พม่าก็กรีธาทัพ
หลวงศฤงษณ์มาข้างเหนือ สรรพด้วยพลทหารทั้งชาติพม่า เตล่ง แด ใจยอดเป็น
อันมาก จวบบรรดุนครยะช่าย แต่ทรงเห็นคูแถมบ่อปราการนครแข็งแรง เหลือ
กำลังจะหักหาญปล้นเอาโดยโจมก็ไหว ทั้งที่อพระไทยไม่กล้าพยายามตั้งล้อมให้ ยิน
ยอมโดยอดอาหารได้ ด้วยเห็นการขัดขวางนั้น พระองค์ทรงพระ โศมนต์ที่จะ
ปรองดองเอาดีคือ เพื่อจะได้เด็ดจลอยทัพกลับไปได้ โดยสะดวก ข้างพระเจ้าเมงเบง
ก็เค็มพระไทยที่จะให้หลุดจากมหาศัตรูอันเหี้ยมหาญเต็มพันทุกขพันรอน โดยมิพัก
คิดคิดตามข้อดีให้มหาไทยรุกรบต่อไป ทั้งสองข้างต่างสู้ประดัง สดทัพ
ใหญ่เตล่งก็ถอยจากกรุงยะช่ายกลับคืนไป

กำลังพระเจ้าเมงเบงจุนรวบรับพม่าอยู่ ทางนี้ ก็มีราชศึกกรยกเข้ามาทางเหนือ
ในพงศาวดารยะช่ายเรียกว่าภักษิรย์ชาติเล็กหรือดากย คือพระราชกรู่งตีปละนั้น
เอง ยกกองทัพตีมาถึงเมืองราม แต่พอเสด็จก็พม่าแล้ว กองทัพยะช่ายก็
ยกไปจับได้แตกถอยไป พระเจ้าเมงเบงก็ยังคงได้ครอบครองดินแดนจิตตะกองอยู่

ดั่งเดิม เงินตราซึ่งมีพระนามาภิไธยพระเจ้าเมงเบง ทรงพระยศเป็นคู่ค้ำ
กั้วร้างขึ้นใช้กันในเมืองจิตตะกอง พระเจ้าเมงเบงเสวยราชย์อยู่ ณ พ.ศ. ๒๐๙๖

ตอนที่ ๙ กษัตริย์ ไทยใหญ่ครองพม่า แด่กษัตริย์หงสาวดี

จนถึงรัชทายาทปัตย์เมืองทองอุไทย

พญาธรรมราชา

ฝ่ายข้างกรุงอังวะ เจ้าดีหลู๊ ราชโอรสพระเจ้ามังฆ้องได้เถลิงถวัลยราชสมบัติ
ต้นของพระองค์ แต่ในกรุงหงสาวดีพระราชาโอรสก็ได้สืบต้นตอของพระองค์พระ
ชนกนาราชราชฤทธิทรงพระนามพินยา (คือพญา) ธรรมราชา การวิวาทกันในระ
หว่างสองพระนครกลับพลอยขึ้นอีก เปนด้วยสองพระอนุชาของพระเจ้าหงสาวดี
ทรงนามพินยาราน แด่พินยาเกง (คือพญารามแลพญาเกียรติในราชาราชว่า
พญาเกียรติเป็นราชโอรสใหญ่ ทั้งพม่าว่าเป็นน้อย แลยังมีพญาธรรมราชา
เป็นเชษฐโอรสซึ่งในราชาราชไม่มี) นั้นไปตั้งขึ้น ด้วยพระอนุชาสองพระองค์
เชื่อพระไทยว่าพระเชษฐภคย์อยู่ในท่ามกลางมหันตรายฤทธิศัตรูภายในพระราชวัง ถึง
ต่างทรงตั้งสมุหนายกจะตั้งรบตั้งล้อมกรมกษัตริย์เชษฐาราชโดยเบ็ดเตล็ด แต่กษัตริย์
เชษฐาราชไม่ทรงถือโทษ โปรดไท่ก่อเกลี้ยตั้งพญารามเป็นยุวราชา พญา
เกียรติจึงมีศุภอักษรไปถวายพระเจ้ากรุงอังวะ ขอพระบารมีเป็นที่พึ่งช่วยเอื้อถน
อดจย จะยอมอ่อนน้อมเปนเมืองออก แล้วยกมาตั้งอยู่ ณ เมืองทาดะ (ทะเล)
ซึ่งมีบ่อนปรการมั่นคงแข็งแรง กองทัพพม่าก็ยกลงมา พญาเกียรติก็ค้ำกันรับฉันท
ศุภมิตร แต่แม่ทัพฝ่ายพม่าพยายามฆ่าเข้ามา เปนใจปล่อยให้นายทหารพลทหาร
ตัวรอง ๆ ไปเที่ยวปล้นสดมภ์ราษฎรชาวเมืองทาดะ พญาเกียรติทรงพระโกรธเสียด
พม่าจึงทั้งพม่าพม่าเล็ก เล็ดเข้ามาขอพระองค์ ถวายพระเจ้าหงสาวดีเชษฐาราช

สุดแต่จะทรงพระกรุณา กอทัพบพม่าก็ถอยขึ้นไปตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองแปร มีข้า
 พญาเกียรติยศยกติดตามไปตั้งเมืองทาดะ แต่มีข้าก็ย้ายไปตั้ง ณ เมืองเมะตะมะ
 ฝ่ายพญารามซึ่งยังมีศรัทธาพยายามเพื่อจะตั้งองค์เป็นใหญ่อยู่นั้น ได้รับพระกรุณา
 จากพระเจ้าสุริยราชโปรดให้ไปเป็นเจ้าปกครองเมืองพลิม รวมหัวเมืองในดินตร
 เบียงอันอยู่ทางปวงคย ทั้งตั้งอยู่ในพระอาณา พญาธรรมราชาตกอยู่ ในมือพวก
 ในราชสำนักแย่งสุดแต่จะคิดแก้ไขเป็นไปประการใด ชื่อนี้เองอธิบายให้เห็น
 ได้ว่าเหตุใดจึงป่วนกันไม่รู้ หยุต หยุตคนเดียวอย่างโน้นคนเดียวอย่างนี้ เห็นชัดว่าไม่
 มีทรงข้อดีเทียบธรรมเนียมตรงต่อใครแน่นอน ประพฤติพระองค์เป็นไม่หัดกับคน
 เห็นเองจึงทำให้ พระราชอนุชาทั้งสองพระองค์ ไหวรวงแหงนค่อ พระเจ้าสุริยราช
 จึงรักกักต้อนแล้วไม่ไว ไม่ช้าพญารามก็ลอบมีศุภอักษรไปกราบทูลนัดแนะพระเจ้า
 ดัห์สูร์ แด่เขายึดเอาเมืองทะคนไว้ (ตึงก็อว้างก้าง) กอทัพบพม่าก็ถอยยก
 ลงมาก็ก เขาคงครอบครองเมืองทาดะไว้ ฝ่ายข้างพญาราม ก็ถวายพระนิษ
 ภาทินเป็นชายาพระเจ้ากรุงอังวะ เพื่อเป็นจำนำพยานการข้อดียศของพม่า เจ้าหญิง
 ของคนใด มีพระดำมิดองค์หนึ่งก่อนแล้ว ย่อมเป็นการแปลกปลาดมากอยู่ ที่
 พระเจ้านักรัถยทรงยกย่องตั้งเป็นอรรคมเหษีอย่างเปิดเผย แด่ดำรงศักดิ์อย่างสูง
 ตั้งอยู่ในพระราชวังกรุงอังวะ (แม่นางพระองค์นี้ภายหลังกลายเป็นคัวนางเอกใน
 พงศาวดารรามัญ ปรากฏพระนามว่าแม่อยู่หัวเซ่งตอม) การอภิเษกพระเจ้า
 กรุงอังวะกับพระราชนิษฐานาเดงแม่นางนี้ เป็นสาเหตุร้ายแรงถึงต่อให้พระเจ้า
 ดัห์สูร์ต้องเนรเทศออกจากราชสมบัติ ด้วยพระอรรคมเหษีเดิม ทรงพระนามแม่นาง
 ล้อไปเม ฤษยาในการที่พระราชดำมีพระราชทานพระเกียรติตั้งตั้งอยู่อย่าง
 มหัตถรรยแก่แม่นางแม่ร้างต่างประเทศ ก็ลอบนัดแนะเจ้าเงี้ยว เมืองอนุบของเด
 ให้ยกกองทัพตรงมายังกรุงอังวะ พระเจ้านักรัถยก็ถูกดวงดอให้เสด็จออกไปนอก
 พระนคร เพื่อทรงบงการ ๆ คุกคดของ ๆ นี้ พระองค์เลยถูกพวกเหล่า

ร้ายถึงอาชุรกรรมก็กรณเข้ามาจะทำร้ายโดยฉุกฉุนทุกไมทันรู้พระองค์ เสด็จพระ
มามีเล็ดจหนี่ได้ตงอดพันไปได้ ภายเจ้าแต่กรณนี้ พระเจ้าดีหลี่ก็รีบหนีไป
ตั้งเมืองยาง (โมนิย) มีท้าวไร้ชัพกษย์ในที่นั้น แม่นางเซงตอบุตรแดงอันเป็นองค์
ชวรคมเหี้ยก็เลยตกเป็นชายาของขุนนางนายหนึ่งนามตราพญา

ราชะโปฏก

พวกพม่าชาวพระนครพร้อมใจช่วยกัน ยกออกไปสู้รบกับกองทัพเงว เมือง
อุบงเด แต่กลอยถ่ากัณจากพระนครแล้ว จึงยกย่องพระราชโปฏกโฮรต์
พระเจ้าดีหลี่ขึ้นเกิดแต่แม่นางแดงชวรคมเหี้ยยังแดง ๆ อยู่ นั้น ชนเป็นมหากษัตริย์

เจ้ากะเต

แต่แม่นางดอไปเมพระชวรคมเหี้ยเดิม ให้ไปเรียกเจ้าเมืองกะเลยก้าตังมา
ปล้นพระราชวังได้ จับพระมหากษัตริย์ ทารกพญาเจ็ย เจ้ากะเตบุตรของ
ราชธัมมัตถกรงอั้งวะอยู่ ได้น้อยวัน

พระเจ้าเมงน่านดี

เจ้าเมืองยาง (โมนิย) นามเมงน่านดี อันเป็นคนมีชื่อเสียงมหาชนนิยมมาก ด้วย
แม่เป็นชาติเงว ก็เนื่องในเชื้อพระวงศ์สืบเนื่องมาจากบูรพะกษัตริย์กรุงภูกามทาง
จิตางตดีเซงกะยอตะวา อันผ่านพิภพในกรุงบ้นยา จึงก่ดักคิดเอ้อมหาราชธัมมัต
พม่า ยกพยุหโยธาทัพใหญ่มาตีกรุงอั้งวะ ชาวกรุงอั้งวะก็เปนใจช่วย ด้วย
เกลี้ยตั้งกษัตริย์เจ้ากะเต เจ้ากะเตก็พาแม่นางดอไปเม ชวรคมเหี้ยหนีไป เมงน่าน
ดีก็เข้ายศพระราชวังไว้ ตั้งตนเป็นบรมกษัตริย์ ใน พ.ศ. ๑๘๖๘ เจ้ากะเตหนี
ไปมรณาสัญอยู่ในป่า ฝ่ายพระชวรคมเหี้ยก็หนีไปด้วยก็ถูกกษัตริย์ใหม่แต่งทหาร
ออกไปเชิญเล็ดจกัณกับพระราชวังอั้งวะ แดให้ตัวรงค์ศักดิ์เป็นพระชวรคมเหี้ย
อยู่ดังเดิม กษัตริย์เงวต้องลำบากยากพระไทยมากในการที่จะสละมานหัวเมือง

ต่าง ๆ ให้มาอ่อนน้อมยอมอยู่ในใต้พระอาณา ดินที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินฮังวะ เมือง
 ของอู ล้อถูกเป็นเจ้าครองอู มีอำนาจเกินที่จะทำอย่างอื่นได้ นอกจากต้อง
 เคารพนับถือ เมื่อเจ้าของอูมาสู่กรุงฮังวะ พระเจ้าฮังวะก็ตั้งค้อนรับเก็บจะ
 ยกเกียรติยศเสมอกับบรมกษัตริย์ ไม่ทันนานเจ้าล้อถูกยิ่งเพิ่มกำลังเมืองของอู
 แข็งแรงขึ้นอีก โดยผูกสัมพันธ์ไมตรีกับพระราชกรรณหงสาวดี แลอนุชาของเจ้า
 ล้อถูกได้ ไปเป็นเจ้าเมืองในมณฑลฮังวะ (ญาคูยวดี) ราชราชการแด่เศรษฐีคฤ
 บัติพม่าอันมียศบรรดาศักดิ์สูง ๆ ไม่พอใจที่จะอยู่ใต้วงศ์กษัตริย์ จึงยกกำลังพากัน
 ย้ายไปอยู่ ณ เมืองของอู ล้อมมีเหตุหลายประการบรรดาพระคณิกนโปเพิ่มพูนอำนาจ
 เมืองของอูให้เต็มบูรณ์พลทวารชนในยศหน้า สามารถกลับข่มขู่ราชอาณาจักร
 ซึ่งแตกเรี่ยราดกระจัดกระจายให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหมือนครั้งโบราณ กษัตริย์
 ฤๅมเคยทรงอำนาจไว้ ได้ดังเดิม

พระยารามะเกียรต์

ฝ่ายข้างกรุงหงสาวดีนั้น พญาธรรมราชาสิ้นพระชีพ โดยถูกวางยาพิษมี พระ
 อนุชาธิบดี ขึ้นเป็นยุวราชาได้เสวยราชย์สืบของพระองค์ ทรงพระนามพินยารานกิจ
 (พญาธรรมะเกียรต์) พระองค์ พระราชทานพระราชานุญาตให้พินยาเก (พญา
 เกียรต์) เป็นมหาอุปราชครองเมืองเมาะตะมะอยู่ตามเดิม พญาเกียรต์ก็ทรง
 พระศักดิ์ภาพเกือบจะเหมือนมหากษัตริย์เอกราชเสมา แลมณฑลเมาะตะมะก็
 ปกครองโดยสันติวงศ์ ของพญาเกียรต์สืบต่อมาอีกหลายปี ดังกล่าวเป็น
 เมืองออกนอกกรุงหงสาวดี โดยนามเท่านั้น

เจ้าผู้ครองเมืองของอู ปรากฏจะใคร่เพิ่มกำลังเมืองของอูมาสู่กรุงฮังวะ
 ให้ยิ่งขึ้น จึงไปเกลี้ยกล่อมชักชวนพญาธรรมะเกียรต์ให้ รวมราชฤทธิ์ไทยกันไปตีกรุง
 ฮังวะ ด้วยพระองค์ อางวามิกรรมสิทธิ์สมควรจะเป็นกษัตริย์กรุงฮังวะสืบสันตติวงศ์
 แลตั้งญญาว่าเมื่อนำทัพผ่านราชสมบัติกรุงฮังวะสำเร็จประสงค์แล้ว จะยอมถวายคืนไม่

ทองเงินแก่พระเจ้ากรุงหงสาวดีทุกปี เมื่อทั้งต้องฝ่ายต่างปรองดองกันแล้ว ก็
พร้อมกันยกทัพใหญ่มาตีกรุงอังวะ แต่พระเจ้ากรุงหงสาวดีทั้งมิตรระสังครามเสีย
กลับไปอีกเสียด้วยเมื่อนางราชันดาพระเจ้ากรุงอังวะ ฝ่ายข้างแม่นางเซ่งตอม ไม่พอ
พระไทยในพระเกียรติยศกรุงอังวะจึงดอบหนิมาสู่ กรุงหงสาวดี พญารามะเกียรติ
ก็ทรงรับรองอย่างสมพระเกียรติยศ

พญาพะโร

เมื่อพญารามะเกียรติถึงแก่กรรมแล้ว พระภคินัยอันเป็นพระบุตรบุญธรรม ซึ่ง
เป็นโอรสแม่นางเซ่งตอม โดยตามมีคนแรกนามพินยารุ (พญาพะโร) ได้ ขึ้นผ่านพิ
ภพกรุงหงสาวดีของพระองค์ ใน พ.ศ. ๑๘๘๘ แต่ด้วยราชสมบัติได้ ๖ ปี ก็ถึงแก่
เจ้าในพระราชวงศ์ อีก ๒ พระองค์ ได้ทรงราชย์ลำดับไป องค์หลังทรงนาม
พญา มหอดอนัน ทำอันใดก็ดูร้ายเอาแต่ตามพระไทยจึงถูกพิฆาตเสีย ใน พ.ศ. ๑๘๙๐
บรรดาพระราชวงศ์านุวงศ์ของพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งเป็นราชกุมารล้วนถูกจับพิฆาต
เสียสิ้นแล้ว

แม่อยู่หัวเซ่งตอม

เสนามาตย์ราชบุตรจึงกราบทูลอัญเชิญ แม่อยู่หัวเซ่งตอม ขึ้นครองราชสมบัติ
เป็นนางพญากรุงหงสาวดี เมื่อนางก็ทรงรับแต่งตั้งการพระราชพิธีอภิเษกตามวัย
ราชประเพณี พระองค์เจ้าองค์หนึ่งซึ่งเป็นพระเพื่อนยากโดยเสด็จพระนางกลับจาก
กรุงอังวะนั้น ก็ตามมณเฑียรออกมาทำราชการ พระนางโปรดให้อภิเษก
ด้วยพระราชธิดาแต่ประกาศตั้งเป็นพระราชทายาททรงนามพระธรรมเจดีย์

พญาธรรมเจดีย์

แม่อยู่หัวนางพญาทรงราชย์อยู่ ได้ ๘ พรรษา ก็ถึงแก่กรรม จึงพระธรรมเจดีย์
ผ่านพิภพกรุงหงสาวดี ใน พ.ศ. ๒๐๐๓ ทรงพระนามพญาธรรมเจดีย์ ญาพระรามธิบดี

พระเจ้าเม่งวีระยอธะวา

การสงครามระหว่างกรุงอังวะ แด่กรุงหงสาวดีตั้งมาเป็นหลายปี เจ้าเมืองยาง (โมนิย) อันทรงนามพระเจ้าเม่งนาคดี ซึ่งเสวยราชย์อยู่ ณ กรุงอังวะ นักทิวคคใน พ.ศ. ๓๔๕๒ พระโอรสได้ครองราชสมบัติสืบของพระองค์ทรงนามพระเจ้าเม่งวีระยอธะวา ทรงราชย์อยู่ได้ ๓ ศกที่ทิวคค

พระเจ้าบุเรงนองราชินี

พระอนุชาธิบดีทรงพระนามบุเรงนองราชินี อันเป็นเจ้าครองเมืองแปรขึ้นเถลิงราชสมบัติ พระเจ้าพม่าชาติเจียวยอมโปรดทำสงครามกับเจ้าเจียวร้างเหนือมิใคร่ว่างเว้น ยิ่งเจ้าพม่าเมืองก้อง (โมคองฏาเมืองคัง) แด่วัยรบกันบ่อย ๆ ฝ่ายข้างเมืองคองออกตั้งอำนาจทั่ว ๆ ไปโดยเรียบร้อย แต่เจ้าเจียวผู้หนึ่งนามคราพญาได้รบตั้งเป็นเจ้าเมือง ฤ็พระราชาเมืองออกในเมืองคองอยู่นั้นอยู่ในไม่นานนักก็พ้อเกิดเหตุฉุกเฉินขึ้นโดยมีทนต์ว่า จะมีอันตรายมากกคามพระมหากษัตริย์พม่าด้วยมีกองทัพจีนยกลงมาตั้งในราชอาณาเขตร์ แม้ทัพคองทัพใหญ่อยู่ ณ เมืองเมะหลวงริมแม่น้ำเวเด แต่งให้กองทัพหารม้า ๓๐๐ รุกด่วงลงมาตั้งกรุงอังวะ ถือคำสั่งทวงก้องราชบรรณาการตามพระเจ้ากรุงพุกามเคยได้ ตั้งคอกกรุงจีน พระเจ้านาธิบดีไม่ยอมตั้ง อ้างว่าตั้งแต่ประดิษฐานกรุงอังวะแล้วมาช้านานแล้ว ยังไม่เคยมาว่าขานกันถึงเรือนเดย กองทัพใหญ่จีนก็ยกต้องลงมาตั้งเมืองพะโม พระเจ้ากรุงอังวะก็ยกกองทัพใหญ่ขึ้นไปรบ แม้ทัพเจ็กจึงสั่งให้พม่าจับส่งตัวเจ้าพม่า (พม่าเรียกต้อพวา) เมืองก้อง (โมคองฏาเมืองคัง) นามขุนต้อหน้าพม่าให้แต่โดยดี พระเจ้าอังวะก็ไม่ยอมทำตามดังฮัก จึงเกิดด้อยทุกข์กัน ข้างจีนขอปราไชยแตกพ่ายไป ใน พ.ศ. ๓๔๗๗ แต่ในรุ่งขึ้น จีนก็ยกทัพใหญ่มาอีกเป็นครั้งที่ ๒ พดทหารมากยิ่งกว่าครั้งก่อนมาก รุกด่วงลงมากระทั้งตั้งกรุงอังวะ ร้องขอให้ส่งตัวเจ้าพม่าเมืองก้อง (โมคองฏาเมืองคัง) ให้จึงได้พระเจ้ากรุงอังวะคงจะได้ทรงพระราชดำริห์

ตามแบบที่ช่างพม่าเคยทำมาแต่ก่อนกับจีนครั้งโบราณจึงกระทำเช่นนั้นบ้าง คือเจ้า
ฟ้าเมืองก้อง (โมคองฏาเมืองคัง) ต้องเป็นอันสั่งให้แก่แม่ทัพจีน แต่เจ้าฟ้าเมืองก้อง
ซึ่งเคยยาพิษมาถึงกาลกริยาเสียแล้ว จึงส่งแต่ศพไปให้แก่แม่ทัพจีนทุกศึกที่ทักจับไป
คือไปอีกไม่กี่ปี กองทัพจีนก็ยกมาประชิดเมืองยาง (โมนิน) แด่เมืองก้อง (เมือง
คัง) อีกทั้งต้องเมืองเป็นครั้งที่ ๓ แต่ก่อนปราไชยต่ำถอยไป เหตุที่กองทัพเจ็กยกมา
รวบเห่ถ่าน ก่อวุ่นวุ่น ใครจะเป็นที่พอใจเลย แต่เหตุที่เป็นจริงน่าจะเกิดจาก
ความคึกของกระษัตริย์จีนวงศ์เหมา ซึ่งได้ราชสมบัติต่างวงศ์มาแห่งใดใน พ.ศ. ๑๘๑๓
เพื่อจะล้างแค้นกรรมสิทธิ์ ซึ่งเคยเป็นใหญ่ในบรรดาเจ้าไทยใหญ่ทั้งปวง ในหัว
เมืองเวียงแก่นหรือวัดช้างเหนือเท่านั้น พระเจ้านราธิวาสทรงกระทำยุทธกับหัวเมือง
เงี้ยวบ่อย ๆ ทั้งกับเมืองของฮู ที่พระองค์พยายามเป็นนักหนาจะใคร่แผ่พระเดช
านุภาพไปครอบงำให้เต็มอำนาจพระราชอาณาสิทธิ์ที่ไม่สำเร็จนั้นด้วย พะอินพระ
โอรสของพระองค์เองก่อการกบฏในเวียงคอกนั้น พระเจ้าแผ่นดินต้องอาวช
เป็นบาดแผล จึงเสด็จหนีไปตั้งเมืองแปร ซึ่งทุกโยธาของพระองค์ เป็นเจ้า
ครองเมืองอยู่ แต่ถึงชีพิตักษัย ที่นั่นใน พ.ศ. ๒๐๑๓

ฝ่ายช่างกรุงหงสาวดีพญารัชมเด็จพระเจ้านครโดยดั่งบังคับเรียนมาช้านาน
ถึง ๓๓ ศก มาตรวจว่าตามปฐมโดยพระองค์ทรงศึกษา แต่ตำราพระอริยาบ
อยู่แต่ในพระพุทธานุภาพพระชนมพรรษาต่ำกว่า ๕๐ ปีแล้วจึงได้ตามนวกที่ พระ
องค์ก็ ทรงครอบครอง อาณาจักร อย่างตำราพระเกียรติคุณ ด้วย พระปัญญา ปรีชา
ฉลาดอันชอบ ในรัชกาล ของพระองค์ บ้านเมืองก็ รุ่งเรืองประเทืองพัฒนา
ไพร่ฟ้าก็อยู่เย็นเป็นสุขสมบูรณ์พูนผล โลกก็ถึงฆารทวีขึ้น นา ๆ ประเทศก็อดเคียดจน
ถึงหพทวีปก็แต่งทูตมาหาเจ้าทูลพระราชดำเนียดมานัดกันไม่ตรี แม้พระองค์
มิได้ โปรดแลมิได้ทรงทำสงครามเลย พระองค์ก็ยังได้ขยายพรหมแดนพระราช
อาณาจักร แผ่ออกไปทางเมืองบุรพาโดยทางเจรจาความเมื่องกันที่ชอบธรรม

พญาราม

เมื่อพระองค์ทรงแสดงใน พ.ศ. ๒๐๓๔ ยังได้ทรงรับพระเกียรติยศการพระ
ศัพเพียงพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช การสร้างเจดีย์สถานบรรจุกิริยาตุงเจดีย์
อุทิศถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียวกันนั้น ก็พากันยกเว้น มาสร้าง
พระสถูป บรรจุพระอัฐิกับมงกุฎกำไลทองคำถวาย สำหรับเป็นที่ตั้งการบูชาของมหาชน
สืบไปเมื่อหน้า พระโอรสได้เกลี้ยราไชยศวรรย์ ต้นของพระองค์ทรงพระนามพินยา
ราน (พญาราม) เสด็จมาตย์ราชูรพาทันขึ้นสมณินันท์คือ แด่จรัลภักดี
ด้วยพระองค์เป็นพระราชบิดาของพระแม่อยู่หัว เสด็จออกมาด้วย ด้วยทรงประพาศ
ขอคบครองราชธรรมประเพณีด้วย

พระเจ้ามหาดีหะตุระ

ในเวลานั้นฝ่ายข้างกรุงหงสาวดีได้พักจากการสงครามทั้งคักรภายนอกและคักรภายใน
แต่ฝ่ายข้างกรุงพม่าต้องรบรากันกับหัวเมืองไทยใหญ่ข้างเหนือมิใคร่จะได้หยุดหย่อน
เสียทั้งกำลังอำนาจและราชอาณาเขตต์ลงทุกที จนแดนบุรพการีจะลดลงกลายเป็น
เล็กแค่ว่าหัวเมืองน้อยอันหนึ่งเท่านั้น เมื่อพระเจ้านาริบัติทรงแสดง พระ
ราชโอรสได้เฉลิมฉัตร ต้นของพระองค์ ทรงนามพระเจ้ามหาดีหะตุระ พระอนุชาธิปัต
เป็นเจ้าผ่านเมืองแปร กระทั่งกระเดื่องมิใคร่จะยินยอมอ่อนน้อมคือเป็นเจ้านาย

พระเจ้าศิริธรรมะราชา

ทรงราชย์อยู่ได้ ๓๒ ปี พระราชโอรสทั้ง ๕ คนครองราชสมบัติทรงพระนามพระ
เจ้าศิริธรรมะราชา บัดนั้นความกตัญญูในพระราชองค์ กระเจือมณยาทั่วขึ้น พระ
อนุชาของพระเจ้ายังจะขึ้นเป็นเจ้าครองเมืองสะเลง และรามะเสน (ยะแมสิน)
ก็เปนขอบก แด่พระมิตฺตาริบัติ ก็ประกาศพระองค์ เป็นกษัตริย์เอกราชครอง
เมืองแปร ถิ่นมณฑลพระนามพระเจ้าโตเมงตอ เจ้าย่าเมืองเมย์ถูกประกาศตน

เป็นเอกราช เหตุ^๕ณเกิด^๕เลี่ยนหนามหัดกตอเข้ามาจนใกล้ เกือบจะแค่ประตูกรุงอังวะ
ผิดกว่าเคยปรากฏเป็นมาแต่หลังครั้งไหน ๆ ในพระวงศ์ อังวะ พระเจ้าอังวะดูเหมือน
จะแต่เห็นพระภักตร์ แต่พระโอรสใหญ่พระองค์เดียว ยังทรงข้อดีด้อยต่อพระองค์
จึงทรงตั้งให้ทรงพระยศเป็นกษัตริย์เดิมของพระองค์ ทรงพระนามพระเจ้ามหาดีหุส
เหมือนพระนามาภิไธยพระโยชกาธิราช ให้เสด็จสถิตย์อยู่ร่วมพระราชนิเวศน์
กับพระราชบิดา แ่กั้นพระกตศาวเป็นเครื่องหมายแห่งการเป็นพระราชโอรส
ทั้งสองพระองค์ แต่พระเจ้ามหาดีหุสรว่มราชสมบัติอยู่ในพระนครอังวะได้ ๑๕
พรรษา^๕ก่ดินพระชนม์เสียก่อนพระชนกนาถ ซึ่งทรงราชย์มาได้ถึง ๔๓ พรรษาจึง
ทิวงคตตามกันไป

พระเจ้านมหาราชอาธิปัต

ทุกโยรสของพระเจ้าศรีสุธรรมราชราชันเถลิงถวัลยราชย์ขึ้นของพระองค์ทรงพระ
นามพระเจ้ามหาราชอาธิปัต ในปี พ.ศ. ๒๐๔๓ อาการของพระราชอาณาจักรพม่าขึ้นจะ
หนักลงทุกที เจ้าผู้ครองเมืองยาง (โมนยีน) ก็ยึดเอาเมืองเมย์คไ้ พระเจ้า
แปรแดงของอู ก็รว่มคิดกันยกมาตีเมืองสระเต พระเจ้าอังวะตรัสเชิญเจ้าผู้ครอง
เมืองอุบองเตให้ยกมาช่วย กองทัพเมืองแปรแดงเมืองตองอูจึงพ่ายแพ้ไป เจ้า
ผู้ครองเมืองยาง (โมนยีน) นามสตันร้างเห็นอู่เต่ากรุงรัตน^๕หนกมีชน เขาตั้งยศหัว
เมืองสำคัญ ๆ ในมณฑลตะบะยีน อันเป็นมณฑลสถานที่ตั้งถิยของชา^๕ชาติซึ่งพระราช
วงศ์พม่าอุปถัมภ์มานั้นไว้ เสียแล้ว ยังมีหน้าชักยกไปตีเจ้าผู้ครองเมืองอุบองเตแลเมือง
พะโม เพลา^๕ก่าถึงเจ้าผู้ครองเมืองยาง (โมนยีน) กำเริบรุกรานอยู่ อย่างนั้น พระ
เจ้าอังวะก็ยกกองทัพไปตีเมืองเมย์ค แ่ก่กองทัพของพระองค์ ก็ต้องถอยดำมา
ด้วยเจ้าไทยใหญ่^๕สมัน^๕พม^๕ไม่^๕ตรี^๕ช่วย^๕กัน^๕รุม^๕รบ^๕รบ^๕ แต่^๕รบ^๕พ^๕ง^๕กัน^๕ผล^๕ของ^๕แฉ^๕ลง^๕มา^๕เป็น^๕ห^๕ด^๕ย^๕มี
เหตุ^๕ณ^๕นี้^๕ก^๕ำ^๕ถ^๕ึง^๕กรุง^๕อัง^๕วะ^๕ก็^๕เบ^๕่^๕ด^๕ย^๕ต^๕ง^๕ทุก^๕ที่ ในที่สุดเจ้าผู้ครองเมืองยาง (โมนยีน) ก็
กรี^๕ท^๕า^๕ท^๕พ^๕ด^๕ง^๕มา^๕ย^๕ึด^๕เอา^๕เม^๕ื่อ^๕ง^๕สระ^๕ก^๕าย^๕ไ^๕ว ใน พ.ศ. ๒๐๖๖ แ่ด^๕ว^๕ก็^๕ยก^๕ก^๕อง^๕ท^๕พ^๕ค^๕ี่^๕ป^๕ด^๕น^๕น^๕

เมืองรายทางตามฝั่งขวาแม่น้ำอิรวดีตั้งมาจนกระทั่งถึงเมืองสะเยตเมียว พระเจ้า
 โตเมงส์อักษัตริย์กรุงแปรจึงแต่งราชทูตมาขอชิงฉนวนให้ตั้งพระองค์เป็นพระเจ้ากรุง
 อังวะ จะยอมอ่อนน้อมแด่ผู้ตั้งพันธมิตร ไปตั้งกาดนาน ดัญญาก็ได้ทำคอกัน กอง
 ทพยวักขามแม่น้ำอิรวดีมาฝากช่วยตรงเมืองเมียด แต่เดินขบวนทัพขึ้นไปข้าง
 เหนือข้างพระเจ้าแปรก็ยกทัพเรือตามขึ้นไป พระเจ้ามหาสารบัตติไม่มีพลจะบ้อง
 กันพระมหานคร แต่เจ้าอนุบองเดออกด่าหยกกองทัพมาช่วย กองทัพทั้งสองฝ่าย
 ได้ต่อสู้กันใกล้กรุงอังวะ ข้างเจ้าผู้ครองเมืองยาง (โมนิน) มีไชย แด
 ตามคำที่สัญญาไว้ ก็ตั้งพระเจ้าโตเมงส์ให้ครองราชสมบัติในพระราชวังกรุงอัง
 วะแล้ว ก็ยกกองทัพกลับขึ้นไปสู่บ้านเมือง ข้างพระเจ้ากรุงแปรไม่มีกำลัง
 มารดพอที่จะรักษาราชสมบัติในกรุงอังวะไว้ได้ ก็ต้องหนีกลับไปสู่เมืองแปร
 พระเจ้ามหาสารบัตติก็เสด็จกลับมาสู่อังวะ กับเจ้าผู้ครองเมืองอนุบองเด ใน
 ต้องเป็นพระมหากษัตริย์ อันนำสมเด็จพระองค์นั้น จะหาความสู้ตั้งคณะหนึ่ง
 บมิได้มเดียว ครั้นจึงทรงพระนครไปเสียถูกเสียตายราชสมบัติ ครั้นจะอยู่
 ถูกที่หวาดราชศัตรูทำร้าย ครั้นจะคิดหาทำดังต่อสู้ให้วางพระไทยได้ถูกแต่ไม่เห็น
 ทาง ทนได้ทนแต่จะถูกเนรเทศทุกขณะจิตร์ จนเจ้าผู้ครองเมืองยาง (โม
 นิน) หวดยกกองทัพมาสู่เมืองสะกายอีก และขามแม่น้ำยกเข้าด้อมกรุงอังวะปล้น
 เอาพระมหานครได้ใน ๘ วัน พระเจ้าแผ่นดินก็ตั้งพิจารณาว่าดังทรงช้างจะตอบ
 หนี้ใน พ.ศ. ๒๐๖๘

พระเจ้าไผ่หนพวา

เจ้าผู้ครองเมืองยาง (โมนิน) ไม่มีความปรากฏาจะครองราชสมบัติเอง จึง
 ตั้งให้ โอธนามไผ่หนพวา (เลื้อหาญพวา) เป็นกษัตริย์ครองกรุงอังวะแล้ว ก็กรีธาทัพ
 กลับไปยังบ้านเมืองของตน ขุนนางพม่าแดนที่มีหน้าเป็นอันมาก ต่างคนต่างหนี
 บ้างไปสู่เมืองแปร แดโดยมากไปสู่เมืองตองอู ๆ กลายเป็นแหล่งที่ด่านกัของใคร

ซึ่งไม่เต็มปากเป็นข้าอยู่ได้บังคับงยว ถึงมาตระว่าดูเหมือนพระเจ้าไต่หันพวจะเป็นที่
เกลียดชังของชาติพม่าเสียแต่บัดนี้ พระองค์ก็ยิ่งทรงเกลียดชังอหิมาของ ชุน
นางพม่าอันเป็นสายโลหิตงยวปนอยู่ ผู้มีความสามารถ มาเป็นอรรคมหาเสนา
รับตัวรับราชการได้ มีโยท้านเสนาบดีจะกราบทูลทักทวนฉันท พระเจ้าไต่หันพวา
ก็ว่านพระไทยแต่จะคิดเอาทั้งเมืองแปรแต่เมืองคองให้งได้ ด้วยพระองค์ทรง
ราชดำริห์แจ่มแจ้งว่า เมืองคองนั้น ถึงแม้มีเมืองใหญ่ มั่น
กลายเป็นแหล่งสำคัญที่จะปลูกอำนาจ ซึ่งข้าจะก่อกวนครายต่อพระองค์ได้
ในภายภาคหน้า แต่ถ้าไปตีเมืองแปรเสียก่อนจะเป็นการสะดวกกว่า แต่เมือง
แปรเพดานนี้ถ้าพระเจ้าไต่หันพวาจะตีเมืองคองพิริยแล้ว พระบุตรนามบุเรงนองจะครอง
เมืองคองขององค์ ยังอ่อนแก่การณรงค์มาก พระเจ้าไต่หันพวาพร้อมด้วยพระบิดา
เจ้าฟ้าสระตุน ซึ่งยกพลอพยพลงมาด้วยเป็นอันมาก ก็ยกมาหาโยธินลงมาตั้งล้อมแต่
ปล้นเอาเมืองแปรได้ จับพระเจ้าบุเรงนองพาไปทางเมืองยาง (โมนิย) แต่
พอเห็นเกิดอุปัทโศกคุณละหุกองค์เจ้าฟ้าสระตุนเองกำลังเดินทัพไปตี ๆ โดยมีทหารขององค์
เสียที แก่พวกขบถ อันเป็นเจ้ารอง ๆ ของเจ้าฟ้าสระตุนนั่นเอง ก็อ
การทรมานประทุษร้าย ข้างพระเจ้าบุเรงนองได้ก็กลบหนีกลับมามุ่งเมืองแปร ซึ่ง
พระบุตรของพระองค์เอง อันเข้าสวามิภักดิ์ประจบประแจงพระเจ้าไต่หันพวบ้าง
ให้เป็นกษัตริย์ครองเมืองอยู่ ทรงนามพระเจ้านระบัตินั้น กลับมีตบประทุเมืองเสีย
ถือเป็นศัตรูต่อพระราชบิดาไม่ยอมให้เข้าเมือง พระเจ้าบุเรงนองเจ้าพระไทยแต่
ฉันทก็ แต่สิ้นพระฤทธิมิจะคิดประการใดต่อไปได้ ก็เกลียดชังพระชนีพวย ในราวมา
ข้างเมืองแปรนั้นเอง ด้วยพิษมีแก่น ใน พ.ศ. ๒๐๗๗

ในเวดาร์บพุ่งรบเขยวดังผลาญกันมา จนมหานครบรมกษัตริย์พม่าโบราณ
ปางเจ้าไทยใหญ่ผ่านรัชมไหศวรรย์อยู่นั้น กรุงหงสาวดีขึ้นชมความดังบเรียวร้อย
พักสำราญอยู่พักใหญ่ พญารามผ่านรามัญะตีมาตดอชวรภัก ๕๕ ศก ในระหว่าง

เวลายาวนั้น มีเหตุการณ์ซึ่งปรากฏในพงศาวดารพม่าแต่สองครั้ง ซึ่งพอจะกล่าว
 ได้ว่าพระเจ้าหงสาวดีรุกรานเพื่อนบ้าน คือ ครั้งหนึ่งพระองค์ยกจตุรงค์ทวยหาญขึ้นไป
 ตามลำแม่น้ำอิรวดี ในพงศาวดารมอญว่าการยกทัพยุทธการครั้งนั้น โดยพระราช
 ประสงค์ทางกุศลปณิธาน เพื่อจะเสด็จไปนมัสการพระมหาเจดีย์ชเวสิคุณณกรู
 ฎกามใหม่ แต่ก็มีได้มีเหตุการณ์รบพุ่งต่ออำนาจอื่นเกิดขึ้นเลย ทั้งมีพญาราม
 ขกมหาชนวนผ่านเมืองแปรไป พระเจ้าแปรซึ่งตกพระไทยตระเตรียมทวยหาญแตรออก
 ขึ้นไปยังกรุงอังวะ ขอกองทัพมาช่วย ก็ยังออกพระโสมรู้พญารามก็ดำเนิร
 มรรควิถีโดยเรียบร้อย อีกครั้งหนึ่งนั้นไม่มีกล่าวไว้ในพงศาวดารเตล่ง มีแต่
 ในมหาวงศ์พม่ากล่าวว่า พระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงพระศุภยา ความเจริญ
 บุญฤทธิ์เดชานุภาพของเมืองตองอู จึงยกมหาพลการไปตีบ่อนทวารวดีแคว้น
 ตองอู ซึ่งเจ้าผู้ครองเมืองสร้างขึ้นเพื่อจะป้องกันเมืองหลวง (มีนามว่าเกตุมดี)
 กองทัพเตล่งอพราไชยต่ำถอยมา ถึงมาตระว้างมิได้มีการตอบแทนต่อกรุงหงสาว
 ดีอย่างใดก็ดี กษัตริย์ครองตองอูแต่เวลานั้นไป ก็ยังตั้งสัจความรู้ถึงพยานา
 มาทหมายค้ำแค้นหวังตอบแทนแสดงข้างใด อันถือว่าเป็นเพื่อนบ้านใจร้ายอยู่ มิรู้
 เป็นแต่ชั่วคอย โอกาสที่สัจควรจะแก้แค้นได้เมื่อใดก็ตามนี้ พระจรรยาของมหา
 กษัตริย์หงสาวดีพระองค์นั้น ขาวยุโรปผู้ข้างตั้งเหตุการณ์ในครั้งนั้นได้พรรณนา
 สรรเสริญพระเกียรติคุณไว้มาก หนังสือฝรั่งชาวตะวันตกก็เกี่ยวข้องนาย ซึ่งได้
 ขึ้นไปเยี่ยมแคว้นแคว้นพะโคถึงกรุงหงสาวดีในยุคนั้นแล้ว ยังเก็บรักษาไว้ มีใน
 หนังสือเหล่านั้นฉบับหนึ่ง เรียกพระมหากษัตริย์ว่าเจ้าผู้ครองนครนั้นกล่าวชมว่า
 “พระโสมกังามพระเกียรติยศก็รุ่งโรจน์น้ำพระไทยก็ประกอบไปด้วยพระกรุณาอา
 แด “เพราะทรงพระเมตตาปราณีต่อมนุษยชาติซึ่งมีทราบบพระสันดานอยู่นั้นจนแม้แต่
 กุमारน้อยๆ ก็อาจจะเดินเตาะแตะเข้าไปได้ถึงหน้าพระที่นั่ง แด่พิทภูตต่อพระองค์
 ได้” พญารามทิวกดใน พ.ศ. ๒๐๖๘

วงศ์ ซึ่งผ่านอาณาเขตรัณย คือ ของอุ (ฤาฤณมัต) นั้น อุตมโธคนุญา
ภินหารันทุกที่ มีซากักดัดไต้เป็นใหญ่ในดินแดนแจ้งแม่น้ำอิรวดี แดเหตุการ
อันน่ามหัศจรรย์ ซึ่งชักให้เกิดการจลาจลขึ้นครั้งนั้น จะได้ปรากฏในตอนต่อไป

ตอนที่ ๑๐ ของอุ ทำบดแลเผไปเพียงไต

คำว่าของอุ (ฤาฤณมัต) นั้น เป็นนามของแคว้นแคว้นอันหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ใน
ท่ามกลางสายแม่น้ำปองดอง (กระปอง) ฤาฤณมัต อันเป็นแคว้นตั้งอยู่ระหว่าง
แม่น้ำอิรวดีและแม่น้ำสาละวิน แคว้นแคว้นนั้น เดิมเมื่อแรกเคยถึง ก็กล่าวแต่
ว่าเป็นแขวงหัวเมืองอันหนึ่ง โดยยาวแต่เหนือมาใต้ราว ๒๕๐๐ เส้น โดยกว้างรวม
ทั้งเขตรเขาเขินอันเป็นอยู่ราว ๓ ใน ๓ ส่วน ของเขตร ที่แผ่ออกไปด้วย เวียงช้าง
เบืองบุรพาแคว้นลำแม่น้ำปองดอง (กระปอง) นั้น เป็นเทือกเขาดัง เป็นที่ตั้งอา
ไศรยของกระเหรี่ยง (ซึ่งทูลเจ้าวัดคนป่าเถื่อนลงในเวลานั้น) นั้น ยังมีอยู่เป็น
อันมาก แต่ครั้งโบราณกระเหรี่ยงยังเป็นเอกราชแก่กันไม่ขึ้นแก่ใคร ภูเขามะเขือ
ยวงค์ ไม่ใคร่มีที่ถึงถึง ๗ เส้น แต่ในบัดนี้นั้น ยังมีกระเหรี่ยงตั้งอยู่ แคว้นยี่คน หัว
เมืองพม่าข้างเหนือแต่หัวเมืองตรงข้างใต้ ครั้งศึกจำพรรษาเกินจากจำกว้างแผ่อาณา
เขตรมาปกครอง พันภูมิภาคอันราบ ปด้อยถึงขรเขตรไว้ให้แก่พวกกระเหรี่ยงปกครองตามอำเภอใจ
ไม่มีกำหนดอันไหนที่จะได้กล่าวว่ามีมนุษย์ชาติใด
เคยได้ ถึงตั้งอยู่บนเขาแคว้นของอุก่อนกระเหรี่ยง ก่อน พ.ศ. ๑๓๕๐ ขึ้นไป
ไม่พบกำหนดอันไหน ที่จะได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในแคว้นของอุ ซึ่งสมควรจะ
เชื่อถือเป็นพงศาวดารได้โดย เจ้าผู้ครองดินแดนของอุในสมัยราว ๕ ศัตวรรษนั้น
เด้า ก็มักสู้แต่ ไชย ฆตาของเพื่อนบ้าน อันมีอำนาจนามอยู่สองข้าง คือ
พม่า ฤาฤณมัต จะทั้งไครมาครอง

พระเจ้ากรุงภักมตงเจ้าเมืองทอง

กัถว่ากันว่าพระเจ้าบรมมหาราชทรงทราบได้แต่ตั้งมาเหยียบแคว้นของอุในพ.ศ.
๓๗๕๐ แดกเหมือนจะได้ทรงตั้งเจ้าเมืองด้วย แต่เพราะแคว้นของอุตั้งอยู่ไกล
ดึก เป็นการยากที่จะบังคับบัญชาจากราชธานีเกิด นอกจากปางชาติ
ไหนดังเป็นอำนาจใหญ่ขึ้นได้ ในสองชั่วชีวิตเจ้าเมืองของอุที่สืบวงศ์กันมา ตั้ง
ตัวเป็นเอกราช เจ้าพร้อมมหากษัตริย์ไทย ราชามือเมาะตระมังกัถว่ากันว่าได้
เหยียบเข้ามาในแคว้นแคว้นของอุราช พ.ศ. ๓๗๕๐ แดกเหมือนจะได้จับเจ้าครอง
เมืองอยู่ในเวดานั้นเอาไปเสียด้วย แล้วราชบุตรของเจ้าผู้ครองเมืองนั้นต้องคน
ภายหลังได้ตั้งตัวขึ้นสร้างเมืองอยู่บนเขาเงินเมืองประจิมทิศแห่งตำแม่น้ำพม่าเรียก
ว่าเมือง แดกเคย ซึ่งเป็นโคตรศัตรูพ้องของอุ ภายหลังมา เมืองหลวงจึงได้
เลื่อนลงมาตั้งในที่ทองทุ่งไกลแม่น้ำ มหาชนก็ยังถือเอานามเดิมตนเองมาเรียก

๒๕ ๔ ๒ ๒

เจ้าเมืองทองอุเมือกรงนกสามสิบแก้ว

เมื่อครั้งราชวงศ์ กรุงสุโขทัยแล้ว ภายหลัง เจ้าวรณมดีศรี ผู้ผ่านนครบันยา ได้ส่งพระบุตร เสด็จนามอุษณา อันเป็นพระราชโอรส บำจิมะรัชกรุงสุโขทัยมาครอบครองแคว้นตองอู ใน พ.ศ. ๑๙๕๖ เจ้าผู้ครองตองอูจึงต้องเป็นเมืองออกต่อกรุงอังวะมาอีกหลายปี แต่ต่อมา อำนาจกรุงอังวะก็เสื่อมทรามลงทุกที ส่วนอำนาจของอุททว หนักทุก ตรงกันข้าม เมื่อพระเจ้าเมงหนานดีเกิดราชดัมมตกรุงพม่า ใน พ.ศ. ๑๙๖๘ นั้น เจ้าผู้ครองตองอูทรงนามสดอ ได้รบชนะเชิญไปตั้งกรุงอังวะแด่พระเจ้ากรุงอังวะทรงรับรองเป็นพระเกียรติยศสูงสุด อย่างแปลกเปลล การยกย่องโดยอัครยาไศรยไมตรีนั้นไม่ทำให้เจ้าตองอูจรังดัมมิดมานได้ มีขัมนานเจ้าตองอูร่วมคิดกันกับพระเจ้าหงสาวดียกกองทัพลงมทบกนไปตั้งเมืองแปรครั้งนั้นออกแก่กรุงอังวะเมื่อเจ้าสดอสิ้นพระชีพตังใน พ.ศ. ๑๙๗๕ พระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงพระนามพญาราม

เกียรติ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยพระโอรส ทรงพระนามเมงสออุ เปนกษัตริย์
ครองเมืองตองอูทรงราชย์อยู่ได้ ๕ ศก ก็ถูกพระเจ้าอังวะเนรเทศเสีย แลทรงตั้ง
ตราพญา อันเปนเจ้าเงาะมาทรงยศเปนแต่เพียงเจ้าเมือง ผ่านตองอูใน พ.ศ. ๑๘๘๘
เมื่อเจ้าผู้ครองเมืองตองอูนั้น ชี้พดกษัยแล้ว พระบุตรก็ได้ครองเมืองต่อมา ทรง
นามเบงกอนหะเค พระเจ้าแผ่นดินพม่าทรงพยายามที่จะนำราบหัวเมืองน้อยอันนี้ ให้
อยู่ในพระราชอาณาเขตโดยราบเรียบ ก็หาสำเร็จไม่ จึงพระเจ้ามหาหัตถ์ทรงแต่งทัพ
ใหญ่ยกมา เพื่อกองพระน้องยาบุญธรรม ทรงนามชาตะเสงคัยนเปนเจ้าผู้ครอง
เมืองใหม่ จะได้ข้อสัตย์ความมิถักเคารพกับพระเดชานุภาพ ยอมอ่อนน้อมออก
คอกกรุงอังวะโดยดี แต่เจ้าผู้ครองเมืององค์ใหม่ ไม่ทันไร ก็หยดตั้งเครื่อง
ราชบรรณาการเสียแล้วมิหนำ ยังซ้ำเชิญพระเจ้าหงสาวดี ให้ช่วยอุดหนุนใน
การที่จะขับก้ออำนาจพม่าด้วย พระเจ้ากรุงอังวะจึงแต่งทัพใหญ่ให้แม่ทัพนามดี
สุระโยเน่งเปนจอมพล เชิญเสด็จพระราชโอรสมาด้วยสองพระองค์ เจ้าผู้ครอง
เมืองตองอูก่อก่อจวนสุดกำลัง แลถึงมาตระว่า พระเจ้าหงสาวดีได้ช่วยเหลือขึ้น
ไต่ ก็ยังอุปราชเสียเมืองแก่กองทัพพม่า แต่เจ้าราชโอรสอังวะประทานชีวิต
ไว้ เปนแต่พาตัวกลับคืนไปสู่กรุงอังวะ แลโปรดมอบให้ดีสุระโยเน่งแม่ทัพใหญ่
อยู่เป็นหัวหน้าครอบครองเมือง อันลำบากยากเย็นนี้ ดับไปใน พ.ศ. ๒๐๓๓

ดีสุระโยเน่ง

ไม่ทันไรดีสุระโยเน่งก็ถึงแก่ความมิถักค่อกรุงอังวะเสียซึ่ง ๆ หน้า ในมหาราช
วงศ์พม่า พรรณากิ่งเจ้าตองอูนั้น ว่าเปนคนร้ายกาจผิดสามัญมนุษย์ พอ
ใจการฆ่าคน เห็นเปนเครื่องสนุกสนาน จนมีฉานินทากันว่า ฆ่าฟัน ฆ่า
พระเจ้าตัวคู่ ทั้งคนเปนกษัตริย์ ทำอันใดก็ออกอาชญาตามอำเภอใจ ครอบครอง
บ้านเมืองอย่างขมเฒ่ามานานร้ายกาจอยู่ได้ ๓๓ ปี ก็สิ้นชีพ

เมงดีห์สูว์

พระบุตร^๕ รัตนครองราชย์แทน ทรงนามเมงดีห์สูว์ ฤๅดีห์สูงเกษัตริย์^๕ ใหม่^๕
 หวาดไทย เกรงจะถูกกรุงอัวะยกมาย้าย จึงตั้งชายาแต่บุตร^๕ ฝอนไปพักไว้ณ
 กรุงหงสาวดี พญาธรรมเจดีย์ (ญาพระรามาริบัติ) ก็ทรงรับรองอุปการะ^๕ ได้ โดย
 ดี เมงดีห์สูว์ทรงราชย์อยู่ได้ ๔ ศก ก็ถูกบุตร^๕ ของชนิษฐภักินี นามเมงกระณ
 โยตอมพิฆาตเสียใน พ.ศ. ๒๐๒๗ ฤๅ ๒๐๒๘

พระเจ้ามหาสิริวิษณุ

เจ้าเมงกระณโยกเข้าครอบครองวังในทันที ตั้งตนเป็นมหากษัตริย์ทรงนาม
 พระเจ้ามหาสิริวิษณุ พระเจ้ากรุงอัวะทรงพระนามทศิยะมั่งซ้อง ก็พระ
 ราชทานเสด็จตระเตรียมราชกุฎ^๕ ภาณ^๕ มาทรงอาณวยพระพร เมื่อ^๕ ฌ ฌาณาเขต^๕
 ทองอุ ก็เป็นอันเป็นเอกราชปรากฏอย่างออกหน้า พระเจ้าสิริวิษณุเป็น
 เชื้อ^๕ ลุขุมละชาติชดะราชประยูรหงส์ ทางซ้ายพระชนกคือพระเจ้าเตงหะระราแดงทาง
 ซ้ายพระชนนี ก็สืบ^๕ ฌ ฌาณาเขต^๕ มาจากปัจฉิมะกษัตริย์ราชาราชเจ้ากรุงภูกาม แด^๕
 ฌ ฌาณาเขต^๕ จากเจ้าเงยอนเป็นปฐมกษัตริย์ กรุงบันยาด้วย ปรากฏชัดในมหาราชวงศ์
 พม่า แต่การที่อ้างเชื้อพระวงศ์ว่าสืบ^๕ ฌ ฌาณาเขต^๕ มาจากบรมกษัตริย์พม่าโบราณโดยจะจะมี
 พยานสอดส่องได้ฉันใด ก็ยังมีวันช่อกินใจได้ แต่ครั้งเมื่อ^๕ บรตุเรดาโชคไชยมา
 ถึง เมื่อพระราชโอรสมีบุญญาภิหารยิ่งใหญ่ว่าพระเชษฐาภาพันแ่วนแคว้น
 ฌาณาเขต^๕ ทองอุอันเป็นหัวเมืองน้อย เรื่องกฤษฎาภาพาผู้เดิมมิได้^๕ ฌ ฌาณาเขต^๕
 ฌ ฌาณาเขต^๕ อ้างถึงเชื้อพระวงศ์ ก็เป็นอันยอมต่อการทั่วไปในพวกมหาชนพม่า พระ
 เจ้าสิริวิษณุเรื่องพระเชษฐาภาพันในรวดเร็ว จนพระมหากษัตริย์เจ้ากรุง
 หงสาวดี แด^๕ ฌ ฌาณาเขต^๕ พระเจ้ากรุงสยาม (ฌ ฌาณาเขต^๕ ฌ ฌาณาเขต^๕ พระไชยราชาริราช แต่ไม่
 ปรากฏในพระราชพงศาวดารไทย) ต้องมาถูกราชทัณฑ์^๕ ไม่ตรี มาตระว่ามีเหตุถึง

เถียงกัน กับพระเจ้าจอมแดงถึงเรื่องพรหมแดนประหนึ่งจะถึงเกิดสงครามต่อกันอยู่
 หนึ่ง ๆ พวกผู้ดีพม่าทรงยศบรรดาศักดิ์เป็นขุนนาง ฤ็าเป็นเศรษฐีอุทิศตัว
 ไม่พอใจด้วยกษัตริย์เจียว ซึ่งผ่านพิภพในกรุงอังวะ พวกนั้นอพยพมาตั้งภูมิลำเนา
 อยู่ในเมืองตองอู แต่ถึงเมื่อเจ้าผู้ครองเมืองยาง (โมเนย) ยกมาปล้นชิงเอากรุงอังวะ
 ได้ก็พระเจ้าราชบุตร ทรงนามพระเจ้าไต่หนัฟวา (เดื่อหาญฟ้า) อภิเษกครองกรุงอังวะ
 ครุร้ายอย่างแสนสาหัส ถึงทำร้ายพระภิกษุสงฆ์ ในพระบวรพุทธศาสนา พวกพม่าก็ยัง
 พากันหนีทั้งกรุงอังวะอพยพมาพึ่งอาศัยอยู่ ในเมืองตองอูเหมือนกัน ใน พ.ศ. ๒๐๖๘
 ด้วยหวังพึ่งพระบารมีพระเจ้าตองอูประหนึ่งเจ้าของชาติพม่า พระเจ้าสิริวัชรสุระ
 ได้ผูกพระมิตรภาพพร้อมพระไทยกับพระเจ้าแปร คิดด้างพระเจ้ากรุงอังวะ ประ
 หนึ่งจะช่วยอุดหนุนพระอนุชาของพระเจ้าอังวะ ๒ องค์ อันเป็นสมบัติ แต่ถึงจะอย่างไร
 ก็ไม่มีสิ่งสำคัญอย่างไรสำเร็จพระราชประสงค์ได้ พระองค์ทรงสร้างพระนครตองอู
 ใหม่ใน พ.ศ. ๒๐๗๓ เจริญทันปรากฏการแต่ศุพระนครยังปรากฏมาจนทุกวันนี้
 การที่พระองค์ผ่านวาชัยสงครามสืบมาตั้งแต่ ๔๕ พรรษาแล้ว และทำให้พระองค์
 สามารถที่จะสืบสร้างพระกฤษฎีเคษานิกนิหาร ให้ทรงบุญฤทธิ์ อภิธานนาจได้
 ถึงปานนั้น

ซึ่งในยาชเวงคณู (มหาราชวงศ์พม่า) กล่าวว่าวันหนึ่งฝนตกหนักทำให้น้ำขึ้นสระ
 หลวงพึ่งพระเจ้าสิริวัชรสุระทรงพระราชยานเสด็จไปทรงบงการ ๆ กันทำหมัน ทอด
 พระเนตรเห็นนางงามนิพพลเรือนบุตรวังนวยกงทรงสิริวัชรสุระด้วย จึงตรัสให้
 ส่งตัวมาเป็นราชบาทบริจาริกา นางนั้นประสูติราชกุมาร ณวันพดงแรม
 ค่ำ ๓ เดือน ๖ (พฤษภาคม) พ.ศ. ๒๐๕๘ พระราชทานนามเจ้ามนตรา
 (ฤ็ามังตราคือองค์ หงส์ดำต้นตำ) แดพระสมณชนนี้ของราชกุมารนั้นก็โปรดให้ดำรงยศ
 เป็นพระราชเทวี เมื่อกษัตริย์ราชบิดาทรงพระประชวรหนัก จึงตรัสมอบ
 สิริราชสมบัติให้สวรสืบสมบัติแก่พระราชบุตรอนุบุตร อันทรงปีศาหค มังตราเป็นพระ

นั้น พระชนมายุเพียงย่างเข้า ๓๕ พรรษาเท่านั้นแล้ว ก็ได้ตั้งกิจวงศ์ ใน
วันพฤหัสบดี ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๓ (ธันวาคม) พ.ศ. ๒๐๗๓

ตอนที่ ๑๑ พระเจ้าตบะเจ็ด
(ฤๅสุวรรณะเชกษะนคร คือองค์ ที่ไทยเรียกหงส์ดำนั้น)
ตบะเจ็ด

มังคลาราชโอรส ได้ขึ้นเถลิงราชย์เมืองตบะ (เกตุมะตี) ทรง
พระนามพระเจ้าตบะเจ็ด (แปลว่าสุวรรณะเชกษะนคร) มหาเกษมวิชัยนั้นน้อย
พระองค์นี้ มาตราว่าพระไทโซ่ร้ายก็ทรงพระดำริมาก ก็พระองค์ว่าดำรง
ราชกิจระกักดีสืบต่อมาละชดยะชาติพม่าโบราณ แด่ทั้งมหาชนพม่าก็พากันนิยม
นิยมนั้นด้วย อาการที่พระราชอาณาจักรพม่าเต็มไทรม เมื่อตกอยู่ในเงื้อม
มืออกษัตริย์เงว แด่อาการเอื้อนแอรองกรุงหงส์ดำก็ เมื่อสิ้นพญารามเดี้ยเด้นั้น
ยิ่งเพิ่มพลพระโศก ให้พระองค์เอื้อนจะพบนพระวงศ์บรมเกษมวิชัย โบราณ ซึ่ง
พวกมะหงส์ราชดำริ มาทำตายต่างเด้นนั้นให้คนคง พระองค์เป็นพระธรร
เตรียมจัดรงคโยธาหาร รวบรวมศักดิ์ราชูร แด่ฝึกซ้อมพลฉกรรจ์คิดแผนอา
ณาจักร ของบรมพะเกษมวิชัยพม่าคนคง แด่ทรงพระเตรียมการยุทนาอยู่ถึง ๔ ค่ำ
จึงตกลงพระไทยว่าสมคณระตีเอากรุงหงส์ดำดีเดียน

ที่กรุงหงส์ดำดี

ในกรุงหงส์ดำดีนั้น เมื่อพญารามสุรคตแล้ว พระราชโอรสได้ทรงราชย์
ต้นของพระองค์ ทรงพระนามพระเจ้าตบะการะดุตี ยังเป็นพระธรรมาพระชนมายุ
ย่าง ๓๕ พรรษา ถุ่มหลงเพลิดเพลินแต่ในการสนุกสนาน ทั้งรอบล้อมไปด้วย
พาดะธัหาย พระเจ้าตบะเจ็ดก็รักตามหาพด มาเห็นขุนนางพระนครหงส์ดำดี

มีขุนนางต้องคนเป็นหัวหน้า จัดการบ้องกันพระนคร แต่ต่อสู้ศึกของฮ่ออย่างไม่
คิดชีวิต จนพระเจ้าเบงชเวตต้องคอยทัพกลับไป จะเอาไชยมิได้ ครั้น
รุ่งขึ้นพระองค์ก็ยกทัพหนีออกมาใหม่ ครั้นมีชาวอินเดียขนถ่อคำดามะหมัด
เป็นอันมาก ช่วยบ้องกันพระนคร ใช้ปืนไฟโรมยิงกองทัพของฮ่อ ซึ่ง
มาตั้งล้อมจึงต้องถอย พระเจ้าเบงชเวตพยายามก็กรุงหงสาวดี ก็ไม่ยอม
พระประสงค์ จนต่อไปอีกปีหนึ่ง พ.ศ. ๒๐๘๒ จึงมีไชยเอาเมืองได้ การ
ที่พระองค์ชนะก็เพราะนายทหารตัวสำคัญ ๆ ของกรุงหงสาวดี พากันทวงเจ้า
นายเสียหนีไปเอาตัวรอด ครั้นเป็นครั้งแรกที่ฝรั่งเราช่วยทำสงครามในแผ่นดิน
พม่า ไก่ศรยไโปรตุเกส ดังกำนันมาจากเมืองคัว ตัวผู้บังคับการนามเพอติ
แนตต์เดอมอระเลตัน ให้มาค้าขายในกรุงหงสาวดี เมื่อเกิดการรบกันขึ้น
ระหว่างกองทัพเรือพม่าแลมอญ ซึ่งข้างพม่ามีไชย แลผู้บังคับการ ไโปรตุเกส
ซึ่งเข้าช่วยข้างมอญก็พลอยตายด้วย มหานครหงสาวดี ก็ยอมพินทุบมาทูล
พระเจ้าเบงชเวต พระเจ้าได้การรอดพ้นหนีไปตามลำแม่น้ำอิรวดี ดังพระไทยจะ
ไปหาไศรย อยู่กับพระพี่เขยอันเป็นพระเจ้าแปร บันทหารของกรุงเกษมตรัย
ผู้มีไชยณบัดนั้นก็มี แต่ควรจะยกติดตามไปก็เมืองแปรก็เดียวดี ถ้าควรจะ
หลุดไปปรามเมืองมะตะมะ อันเป็นหัวเมืองที่ ๒ ในพระราชอาณาเขตร์ รามัญ
ซึ่งเป็นเมืองท่าใหญ่นั้น ให้ได้เสียก่อนดีกว่า

นายทหารเอกของพระเจ้าเบงชเวตนั้น คือพระพี่เขย อันเป็นพระสหาย
ร่วมนมม้วย นามจะเด็จทรงยศเป็นกระษัตริย์ (ถูกะยอติหนรธาภิออกฤษฐานบุร) นั้น
ยกกองทัพติดตามพระเจ้าหงสาวดีไปจนพ้นราชอาณาจักรเตตลง พระเจ้านั้นมีผู้ผ่าน
เมืองแปรก็ทรงต้อนรับ พระเจ้าได้การรอดพ้นอย่างฉิวฉิว มีครุฑมัญจาคีร์แต่แม่ทัพ
นั้นได้ทรงยศเป็นบุเรงนอง (แปลว่าพระราชเชษฐภคินา) เป็นเครื่องหมายแห่งราช
ทายาท แม้มิได้โปรดตั้งให้ทรงศักดิ์เป็นพระยวงศาตลอดรราชกาลกรุงเกษมตรัย

บุเรงนองก็มีอำนาจในการบงการ ราชการต่างพระองค์ แทบจะสิทธิ์ขาดทุกประการ
จึงเป็นการยากจะหาคนในสมัย แด่ในชาตินั้น กตัญญูต่อเจ้านายของตน โดย
ศรัทธาภาพเช่นนี้

๕๕ ตบะเบงชเวต

เป็นการตกลงกันว่า จะยกทัพหลวงติดตามพระเจ้าหงสาวดีขึ้นไปเมืองแปร
การที่พระเจ้าตบะเบงชเวต หัวเมืองทวายเยศยานยิ่งนัก ทำอันใดก็ถึงถึง โดยหักทวาร
นั้น ทำให้เป็นที่ตระหนกไปถึงพระเจ้าพม่าแต่เจ้าเงี้ยวข้างเหนือ ๆ พระเจ้า
เลี้ยวพาใจเกรงกลัวพม่าลงมาช่วยเมืองแปร พระเจ้าตบะเบงชเวตก็ยกมหา
นาทพจนไปถึงเมืองแปร แด่ทัพกับบุเรงนองเป็นแม่ทัพใหญ่ก็ยกบรรจบกันใน
พ.ศ. ๒๐๗๒ นนทบุรีพม่าตกลงใจไว้รอบของกรุงอังวะ แด่กองทัพพม่าได้
ตีประยทกันจนถึงแพ้ชนะไม่ จะเป็นด้วยพระเจ้าตบะเบงชเวต ลูกพระองค์ ไม่แรง
แรงพอที่จะหาญหักเอาเมืองแปรไหว ฤๅจะเป็นด้วยราชการสำคัญข้างใต้เห็นยอ
ให้เจ้าตบะเบงชเวตไม่ปรากฏ เป็นแต่อยู่ ๆ ก็ถอยทัพกลับลงมาตามลำแม่
น้ำ ทงทพม่าแต่พบ

๕๖ ตบะเบงชเวตเป็นพระเจ้ากรุงหงสาวดี

พระเจ้าหงสาวดีเก่าเล่าขอให้พระสหายบรมกษัตริย์ยกกองทัพ ติดตามตีกองทัพ
พระเจ้าตบะเบงชเวตที่ถลำถอย ช่วยให้พระองค์ ได้คืนครองราชสมบัตินครหงสาวดี
แต่พระเจ้าแปร แด่พระเจ้าอังวะ ไม่เห็นชอบด้วย พระมหากษัตริย์รามัญ
เห็นใจตาตบะเบงชเวตด้วยพระโอรสนี้ ก็ยกกำลังเด็กลี้ภัยของพระองค์เอง
ถลำตามลงมาในสันดร จะเป็นลูกของร้อยพ่อประหารเสีย ฤๅสิ้นพระชีพโดย
ประจวบในปากไม่ปรากฏ เป็นแต่ชั้พดกษัย พระองค์เป็นบัจฉิมาภิษัตริย์ ใน
พระราชวงศ์ ไทย ซึ่งเจ้าพม่าได้ประดิษฐาน ตั้งแต่เบงชเวตไป มหาชนก็

ถือว่าพระเจ้าตบะเจดีย์เป็นมหากษัตริย์กรุงหงสาวดี เมืองตองอูที่พระองค์เป็น
รัชทายาทนั้นโปรดให้ตั้งศรัทธาบูชามุขีแห่งหนึ่ง เป็นกษัตริย์เมืองชองครอมครองสืบไป

ตบะเจดีย์ที่คิดปราบหัวเมืองในสันตรวามัญ

เมื่อพระเจ้าตบะเจดีย์เสด็จกลับมาถึงกรุงหงสาวดีแล้ว ก็ทรงจัดการปกครอง
พระนคร พระองค์อยากจะดั้นน้ำใจพลเมืองเตล่งจึงทรงตั้งขุนนางเตล่งให้ไป
ครอบครองแขวงแคว้นเมืองต่าง ๆ แลจับเริ่มซ่อมแปลงพระมหานคร เพิ่ม
บ้อมปราการให้แข็งแรงยิ่งขึ้น แลจัดตั้งให้ตระเตรียมระยกกองทัพพลไปตี
เมืองมะตะมะ ด้วยอาณานิคมอันกว้างขวางซึ่งเป็นขอบเขตของมะตะมะนั้น
เจ้าผู้ใหญ่ทรงนามลือพินยา (เจ้าพญา) อันเป็นพระน้องเขยของพระเจ้ากรุง
หงสาวดี ทัดพระชนม์แต่ฉนนครอบครองอยู่ ทรงพระยศเป็นมหายุวราชเต
โลยศักดิ์ดังนาค ต้องสู้มทหารประจำช่องไว้มาก ตั้งแต่เปิดการค้าขาย
กับทวีปยุโรปทางเคปออฟกู๊ดโฮปมาแล้ว เมืองมะตะมะก็กลายเป็นเมือง
ท่าใหญ่ ฝรั่งโปรตุเกสซึ่งครอบครองเกาะมัลกา (มดกะฮ) ใน พ.ศ. ๒๐๕๔ ห้าม
ฮัลบูเคอิกนั้น ขยายการค้าขายมาข้างเหนือ แลเห็นดินแดนที่เรือกมดกะฮลงมาถึง
ท่าหนึ่งลือลือญาทางค้าขายกับมหายุวราชมะตะมะ ใน พ.ศ. ๒๐๖๒ ตาม
กรรมสิทธิ์ที่ได้รับอนุญาตนั้น โปรตุเกสจึงตั้งห้างใหญ่สำหรับเก็บสินค้าใน
พื้นบ้านพม่าเมืองได้ เพื่อบรรทุกเรือกำปั่นออกไปจำหน่ายณทวีปยุโรป

ล้อมได้ เมืองมะตะมะ

พระเจ้าตบะเจดีย์มีพระราชโองการให้ห้ามมหายุวราชมาเล่าเรียนอันยอมโดยดีก็หา
มาไม่ด้วยไม่ได้พระไทยว่าจะทรงอุปเลี้ยงจริง ทั้งเชื้อพระไทยว่าฝรั่งโปรตุเกสคงจะ
อุดหนุนให้บนไฟกำปั่นรบแบบเด็ก พระเจ้าหงสาวดีจึงชุมนุมหัวพันกทัพเพื่อตีรณพล
ฉกรรจ์ ๓๓๐,๐๐๐ เรือรบแต่เรือดำเพียงใหญ่หน่อย ๕๐๐ ลำ มุขีแห่งหนึ่งเป็นแม่ทัพเรือใหญ่

แต่องค์ครูณศรียะเอง ทรงคุมทหารรบจากกรุงหงสาวดีใน พ.ศ. ๒๐๗๓
 เวลาเที่ยงก็บรรพทุกดั่งเบียงแลยุทธภินทนนตบไปทางท้องทะเล เมืองเมาระตะมะ
 ครั้นนั้นเป็นเมืองสำคัญมีพลเมืองมาก แต่เดี๋ยวนี้ ไทรมดงเป็นดังแก้วแห่ม บ้านนั้น
 ตั้งอยู่ปากแม่น้ำดีละวัน ด้านหน้าข้างทะเลนั้น การรบของกันเมืองมอญให้เป็นน้ำท่าเรือ
 กำบังฝรั่ง ๘ ถ้าศัตรูพบไฟเพียบพล ทหารรบก็จวนแตกแต่ฝรั่งแตกอินเดียว
 ซึ่งกระแสน้ำเข้ามาทอดอยู่ โกลด ๆ ฝั่ง ข้างบนบกนั้นก็มีเชิงเนินดินเป็นปราการ ทั้ง
 มีคฤกเล็กกว้างล้อมรอบ มุขของเนินไม่มีทางที่จะเข้าได้อย่างอื่นนอกจากคด้อม
 ชิงไว้ ให้พลเมืองอด จึงเกณฑ์ทหารตั้งค่ายรายล้อมรอบเมืองด้านทางบก ทาง
 ทะเลนั้นก็วางเรือรบเป็นอันมากไว้สำหรับกันมิให้เรือดำเดื่องมาช่วยกันได้ ด้านแม่
 น้ำปากตรงเมืองชามนหกเมืองเมาระตะมาถึงค้อมระแห่ม (โบราณเรียกระมะบุรี ฝรั่ง
 เรียกมอดเมียน) มีเชิงเนินดินล้อมรอบ แต่ผู้รักษาเมืองทั้งนายเดีย กัดบมาเร
 ข้างราชคฤห์ ตั้งล้อมอยู่ถึง ๘ เดือน ในเมืองนั้นกองทัพฝรั่งชาติ ไปรุกเกิดถึง ๗๐๐
 คนเศษ กระยโรเต็นเป็นนายทหารเรือเป็นผู้บังคับการ ซึ่งมีมหาจวราชยังมีกรม
 ทหารไปบุกเกิดรักษาพระองค์อีกข้างหาก เชื้อชังเป็นผู้บังคับการ เมื่อเห็นการคับขัน
 หนักเข้า พวกทหารฝรั่งพากันจะทิ้งเมืองไปเสีย ทหารพม่าที่คด้อมก็คอยรบ
 ด้านไว้ไม่ให้พยายามข้ามเชิงเนินแต่คนหนึ่งไปได้ก็ไม่ไหว จึงคิดเผากำบังโดยผูกแพ
 ไม้ออกเช็ดเพลิงจุด ไหมยื้อแต่ลอยออกไปพะกามันเวลากระแสรัดสมุทรแดงมิให้ช่อง
 ฉายข้างในเมืองพากันออกอยากสันคดไปตามกัน มหาจวราชเจ้าใจพยายามที่จะแก้
 ไขโดยพุดจาอ้อนหม่อมก้อราชคฤห์ ขอบแต่เพียงมีชีวิตรอดอยู่เป็นราษฎรสามัญเท่า
 นั้น เมื่อได้รบสัญญาว่าจะไม่มลายชีวิตแล้ว ก็พาบุตรภรรยาญาติชาวไทย
 ทั้งชายหญิงเด็กผู้ใหญ่ออกจากเมือง แต่ก็ไม่พ้นต้องจับประหารชีวิตเสียโดยไม่มี
 เวทนายอย่างอุจาดแสงด้าหัด กองทัพพม่าปล้นทรัพย์สมบัติคด็ศตราวุธได้เป็นอันมาก
 แล้วก็เอาไฟจุดเผาเมืองทำลายเสียสิ้น

อภิเชก ตเบงชเวตี้

พระเจ้าตเบงชเวตี้มีพระราชโอรสชายที่จะคิดเอาหัวเมืองเบองตวันออกแห่งแม่น้ำฉะ
ฉวนฉักด้วย จึงจัดทหารให้ตั้งค่ายมั่นอยู่ รักษาเขตรแดนทางแม่น้ำฉะฉวน ทิ้งเหลือ
ระวงค์ทางนครเชียงใหม่แต่กรุงสยามด้วย แล้วพระองค์ก็กรีธาทัพถอยกลับกรุงหงสาวดี
ให้ตั้งการพระราชพิธีราชาภิเษกเป็นบรมกษัตริย์ ตามด้วยราชประเพณีแต่โบราณ
ณพระมหานคร พระองค์เอาพระโอรสที่ได้จะถวายมงกุฎทรงยศพระมหากษัตริย์
สำหรับชาติทั้งต้องครุสถาน คือพระเมษุตตวาทในกรุงหงสาวดี และพระเชษฐาใน
เมืองตเบง (ร่างกุ้ง) แลออกพระราชโอรส ให้ตั้งถือนมทวารเวียงโดยอ้างว่า
รามัญแลพม่ากษัตริย์เดียวกัน พระองค์ก็ไปเชื้อบรมพรหมมุนีพระพุทธรูปจะพนมธนา
จักร แลบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวร

ตั้งเมืองแปร

พระเจ้าหงสาวดีมีขอมให้ตั้งเมืองที่จระเข้บรรดาราชธานีจะคิดกันเอากรุงอังวะมา
จากไทยใหญ่ ครั้นตั้งวัดต้นตรุด พ.ศ. ๒๐๘๔ พระองค์ก็ยกกองทัพหลวงขึ้นไปตามลำ
แม่น้ำอิรวดี เพื่อจะยึดเอาเมืองแปร ในเมืองนั้น พระเจ้ามังฆ้องได้ทรงราชย์
สนององค์พระเชษฐาธิราชนระบัตเป็นเมืองออกคือพระเจ้าได้หันพะวา (เจ้าท้าวฟ้า)
กรุงอังวะ ซึ่งพระองค์ได้อภิเษกด้วยพระราชธิดา กองทัพพม่าที่เบงของเป็น
แม่ทัพใหญ่ ก็เดินขึ้นไปตามลำฉวนออกแห่งแม่น้ำอิรวดี คลอดกันไปพร้อมกัน
กองทัพเรือ เมืองแปรมีบ่อนปราการแข็งแรงยิ่งยวด ทั้งมีบันไดป้องกัน
เขมร โอรสโอรสของมูราก็มีแต่เขาเขียงครั้งตั้งเมืองเมะตะมะ คือเขาเมืองเงิง
ด้อมให้ทอดอาหาร โดยประตึก ฉนวน ทางบกทหารก็ตั้งค่ายรายล้อมกำแพงเมืองทาง
น้ำก็ล้อมด้วยขบวนเรือรบเรือได้เป็นอันมาก พระเจ้าพม่าพร้อมด้วยเจ้าเมืองไทยใหญ่
ข้างเหนือข้างตะวันออกเป็นหลายอาณาเขต ก็ดำเนิรทัพหลวงลงมาเพื่อจะช่วยพระ

บุตรเขยพระเจ้ากรุงยะช่ายก็แต่งกองทัพข้ามเขาตมเบงช่วยสมทบกำจิดชาวกัณฑ์มาราวิด้วย
 บุเรงนองจึงยกทัพขึ้นปราบกองทัพไทยใหญ่ แต่แค่แตกพินาศไปณตำบลช้าง
 เหนือจากเมืองแปรไม่ถอยเสีย บันทึข่างกรุงอังวะชนตมเบงได้ส่งนามรบใช้พวกฝรั่งโปร
 ตุเกดเป็นผู้นำขึ้น ก็กลายเป็นชนเขาตมเบงเป็นอินทรวรราชศัตรูไปเสียแทนทั้งสิ้น กอง
 ทัพเงี้ยวแตกกระจัดพลัดพรายกันไปทางเหนือเป็นอันหมดสิ้นความคิด ที่จะพยายาม
 มาช่วยเมืองแปรได้ อีกข้อไป การล้อมเมืองก็ยังคงตั้งล้อมอยู่ โดยกวดขัน กองทัพ
 ยะช่ายก็พ่ายแพ้ ไปโดยง่าย แต่ไม่พินาศยับเยิน ก็เพราะเป็นทางเขาเนินช่วย
 ให้ได้ถอยหนีได้สะดวก การช่วยเหลือภายนอกก็เป็นอันขัดเคืองหมดแล้ว ทหาร
 แลพดเมืองในเมืองแปรก็ทุพพลภาพโดยอดอยากตงทุกที จำเป็นพระเจ้าแปรต้องยอม
 ต่ออาภักดิ์มาราวิ ใน ปี พ.ศ. ๒๐๓๕ องค์กษัตริย์พระมหากษัตริย์ราชการผู้ใหญ่
 ก็ถูกจับประหารชีวิตเสียด้วยอย่างน่าเศร้าใจมาก พระเจ้าตมเบงชเวต ไม่ได้ตั้ง
 พระราชหฤทัย จะเสด็จไปตีกรุงอังวะด้วย จึงทรงตั้งน้องชายบุเรงนอง
 ให้เป็นกษัตริย์เมืองนครของเมืองแปร ดำรงยศสมัยญาเป็นตะโอรชรรามาแล้ว
 ก็ยาดราทัพหลวงกลับคืนพระนครหงสาวดี จับทรงสถาปนาพระพุทราวงศ์แต่เจ็ด
 ต่อกันเพื่อแสดงกุศลคุณดังบาปมนุษย์วิเศษกรรม ในการสงครามนั้น ๆ

เกิดขบถ แดเจ้าอนบองเต ไต่เป็นกษัตริย์อังวะ

การที่พระเจ้าตมเบงชเวต ทำการตบแต่งตามแผนพระราชประสงค์ ได้ โดยรวดเร็ว
 เร็วฉนั้น ชักให้มหาชนพม่าพากันขึ้นขมนิมมก่อพระบุญญาภิหารมากขึ้น ทั้ง
 ความศรัทธาของพระเจ้าไต่หันพว (เลื้อหาญพม่า) แดพระอรุณมฤตโยธะเจตนา ปัดัน
 เอาเครื่องสักการบูชาจากเจ็ดสิบต่อกัน ยิ่งทำให้พวกเงี้ยวพากันเกลียดชังพระองค์
 เช่นพวกพม่า วันหนึ่งกำลังพระองค์เสด็จประทับณพลับพลาแรมโกศพระมหา
 นคร พวกขบถเป็นอันมากก็กรูกันเข้ามา เหนือกำลังทหารรักษาพระองค์ จะ

ก็ชวาวไว้ได้ ไหว ตามภาษาพงศาวดารพม่ากล่าวไว้ว่า “องค์พระมหากษัตริย์เจ้าก็ไม่มีใครได้เห็นอีกต่อไป” แต่อำนาจยังเรียวแรงอยู่ในกรุงอังวะ ข้าราชการผู้ใหญ่จึงพร้อมใจกัน อัญเชิญเจ้าผู้ครองเมืองอนุบองเต อันทรงนามขุนเมืองแฉกมาครองราชสมบัติ ขุนเมืองแฉกมาถึงมหานครในกึ่งเดียวกัณฑ์เดียว เมืองแปร ทรงรู้สึกวาทนาเขตระของศัตรูเข้ามากระชั้นพระนครนัก ทั้งพระองค์ก็เป็นผู้ต่างองค์ ของวงศ์พม่า จำจะต้องเก็บรักษาแทนกัน พระองค์จึงยกกองทัพไทยใหญ่มาถึงเมืองแปร เมื่อเดือนต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๗ พระเจ้าคเบงชเวดทิทรงทราบ ก็เรียกกองทัพขึ้นมาช่วยทันที เที่ยวดต้องพ่ายแพ้ ไปอีกครั้งหนึ่งณที่ใกล้เมืองแปร ครั้นได้ให้บุเรงนองยกกองทัพไล่ติดตามตีขึ้นไปจนถึงประตูกรุงอังวะ แต่แล้วก็ถอยกลับ หาได้ปล้นเอามหานครไม่ เป็นแต่ยึดเอากรุงภูกามใหม่มหานครโบราณไว้ พระเจ้าคเบงชเวดก็กรีฑาทหารพลวงคืนกรุงหงสาวดี อีกครั้งหนึ่ง ด้วยทรงทราบแล้วว่า เจ้าไทยใหญ่หัวเมืองข้างบนยังสมัครสมานกันเป็นสามัคคีโดยแข็งแรง เหตุอากัณฐ์ที่จะหักหาญตีเขาได้ แต่มีพระราชโสมบายน เพื่อจะประกาศพระราชกรณียกิจ ซึ่งสมควรจะเปนใหญ่ในสากลราชอาณาจักรพม่า เมื่อกองทัพพลวงได้เหยียบกรุงภูกาม อันเป็นพระมหานครพม่าโบราณแล้ว จึงโปรดให้ตั้งการพระราชพิธี จักรพรรดิราชาภิเษกพระองค์ ขึ้นเป็นพระเจ้าราชาธิราช กษัตริย์ซึ่งเป็นเมืองออก คือพระเจ้าคองอู พระเจ้าแปร แด่พระเจ้าเมาะตะมะ ก็มาถวายคดี แด่โปรดประกาศตั้งบุเรงนองให้ทรงยศเป็นเหมือนมหาอุปราชา บัดนั้น พระเจ้าราชาธิราช ก็จับกับพระราชหฤทัยเอาพระบูรพเจดีย์การภายในพระราชอาณาจักร พลเมืองก็ต่างกองการพักสงคราม ซึ่งก็อดลำบากกรากกว่ามหาอุปราชาแล้ว แต่การข้อขึ้นไปไม่ได้ ถิ่นอาศัยข้อประสงค์ยิ่งใหญ่อังไม่ สมบรมราชประสงค์ก็มีอยู่

๘๕
ตมเบงชเวต

ณ พ.ศ. ๒๐๘๘ โอกาสเบ็ดเสร็จถวายพระเจ้าตมเบงชเวต ให้เสด็จเข้าไป
 ย้ายกรุงยะซายเพื่อค่านิรตามแผนพระราชปณิธาน ที่จะปราบฮานาจักร ทั้ง ดันบร
 ตาเคยชินต่อบรรพตศรัย พม่า ให้กลับคืนมาเป็นขอบรัตนชาติมา ทั้งก็จะได้ออ
 แทนแก่ แค้น ให้ สิ้นที่บังอาจ แต่งกองทัพมาช่วยบัจจามิตร ของพระองค์เดิม
 หันพระเดชานุภาพด้วย พระเจ้ากรุงยะซายทรงพระนามมเบงชเวตพระเจ้า
 ทางที่จะเกิดมหากษัตริย์ จึงได้แต่งพระนครไว้ทั่ว ตั้งได้กล่าวไว้ในตอน
 ที่ ๘ พระอนุชาอันเป็นเจ้าเมืองตันไทเว (ทวาย) ไม่พอพระไทยจึงได้ ลอบหนีมา
 ดู่กรุงหงสาวดี กราบทูลขอพระกรุณาเป็นทัพ แม้ ได้ครองราชสมบัติกรุงยะซาย
 แล้ว ก็ระงับรักษาเมืองยะซาย เป็นเมืองขึ้นของพระเดชพระคุณ พระเจ้า
 ตมเบงชเวต จึงกราบทูลทูลออกไปประทับ ณ เมืองตันไทเว ใน พ.ศ. ๒๐๘๘ ครั้น
 สิ้นวันครุฑแล้ว ก็ดำเนินพลทหาร ไปเยี่ยมชมนพระนครยะซาย แต่
 การป้องกันพระนครแข็งแรงนัก เห็นก็จะหาโหมเอาโดยพลการไหว แต่ทั้ง
 ได้ทรงทราบข่าวว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามแต่งกองทัพมาตีเมืองทวาย จึงทรงพระ
 โศกหนัก เพียงรับคำปฏิญาณจากพระเจ้ากรุงยะซายว่าจะยอมอ่อนน้อม ต่อ
 พระบรมเดชานุภาพเท่านั้นแล้ว ก็กรีธาทัพกลับคืนพระนครหงสาวดี

๘๖
ทัพไทยตีเมืองทวาย

ในมหาสงครามพม่าฉบับหอแก้วกล่าวว่า เมื่อพระเจ้าตมเบงชเวตกรีธาทัพ
 ไปปราบเมืองยะซายนั้น สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาที่มีพระบรมราชโองการแต่ง
 ให้ เจ้าเมืองกาญจนบุรี แด่เจ้าเมืองท่าตะกั่ว (พม่าเรียกตม) ยกกองทัพดรรพ
 พดณกรรจ์ ๖๐,๐๐๐ ช้างเคียว ๒๐๐ ม้า ๓๐๐๐ ม้าเมืองทวาย พกกองทัพไทยยกมา
 ถึงเจ้าเมืองทวายก็ทรงเมืองเสียหนีไปเมืองเย กองทัพไทยก็เข้าตีเมืองทวาย

มันอยู่ พระเจ้าคเบงชเวดจึงแต่งกองทัพเรือ ด้รวพพลณกรรจ์ ๕๐,๐๐๐ เรือรบ
ใหญ่น้อย ๕๐๐ ลำ ทับทิมด้รวพพลณกรรจ์ ๘๐,๐๐๐ ข้างเครื่อง ๒๐๐ ม้า ๒๐๐๐ ยก
มาตีกองทัพไทยล่าถอยจากเมืองทวาย กองทัพพม่าก็ได้ติดตามมาจนถึงพรหมแดน
สยามราชธานี (เป็นเขตแดนดินเดิมเจ้าพระมหาจักรพรรดิแต่ในพงศาวดาร
ไทยห้ามกล่าวไม่น่าจะไม่จริงทั้งหมด เพราะราชการในมหานครศรีอยุธยาเอง
ยังไม่รวมคาม แลทั้งจำนวนพลก็น่าจะมากเกินไปตามวิสัยพงศาวดารพม่า)

ศึกกรุงศรีอยุธยา

ณ พ.ศ. ๒๐๘๓ พระเจ้าคเบงชเวดมีพระราชหฤทัยจะตีกรุงสยาม จึงทรง
ตระเตรียมมหาโยธาทหารเป็นการใหญ่ ทัพเรือเกือบศตอศมี ประกาศเกณฑ์
พลทหารแลช้างม้าพาหนะ ไปยังเจ้าประเทศราชผู้ครองเมืองแต่เจ้าเมือง ศตอศ
พระราชธานี บรรดาหัวเมืองเมืองฉนวนออก แต่กรุงหงสาวดีไปให้ตั้ง
ยังฉางตั้งเดิมเลี้ยงอาหารไว้จ่ายเลี้ยงกองทัพตลอดถึงฉนวนการศึก ครั้นดูฤกษ์
ภายหลังนาศักราชตามหาจักรงคโยธาทหารออกจากกรุงหงสาวดี ทัพหน้าแบ่งเป็น ๔
กองทัพใหญ่ด้รวพพลมาทัพละ ๒๐๐๐ พลเดินเท้าทัพ ๘ กองรวม ๕๐๐๐ คน
ละกองๆ ถ้วนมีเจ้าเมืองควบคุมเป็นนายกอง ข้างเครื่องรวม ๒๐๐ เชือก แม่ทัพ
ใหญ่ทั้ง ๔ นั้น คือ ๑. มหายุทธราชาพระพี่ชายของพระเจ้าคเบงชเวด แลทั้งเป็น
ที่ปฤกษาดำคัญทรงยศบุเรงนองอันเป็นเจ้าผู้ครองเมืองฉนวน ๒. เจ้าผู้ครองเมือง
เมะตะมะ ๓. พญาจิตตอง แล ๔. พญาเย ทัพหลวงซึ่งพระเจ้าคเบงชเวด
เป็นจอมพลนั้น ด้รวพพลณกรรจ์ ๕๐,๐๐๐ ข้างเครื่อง ๘๐ ม้า ๘๐๐ ราชถึงคย
กับนั้นทกระยอตั้งเป็นปัดทัพหลวง แลมีกองทหารปืนใหญ่บนเด็กรักษาพระองค์
ฝรั่งโปรตุเกสแลมัลดีสเวรเป็นผู้นำบัญชาการ (ซึ่งคอปฝรั่งคนนี้ได้เป็นขุนนาง
ผู้ใหญ่ในหงสาวดี) ทัพหลังมีจำนวนกำลังพลแต่ช้างม้าตั้งทัพหน้า แม่ทัพใหญ่

ทั้ง ๔ นั้น คือ ๑ พระเจ้าตบะชเวต ๒ พระเจ้าแปร ๓ พญาธรรมาดี แด ๔ พญาพระดิม
(ฝรั่งเรียกบัลลีน - ในพระราชพงศาวดารไทยว่าทัพใหญ่ ๔ กองนั้น คือ ๑ มหา
อุปราช คือ บุเรงนองแห่งพม่า ๒ พระเจ้าแปร เกษกกาย ๓ พระเจ้าหงสาวดีเป็น
จอมพลทัพหลวง แด ๔ พญาพระดิม ปกของหงส์ ทั้งมีพญาจิตตองแห่งพม่า แต่
พระเจ้าเมระตะมะพญาเยดพญาธรรมาดีหาได้กล่าวว่าเป็นแม่ทัพไม่ แต่เมื่อจะตีทัพ
มีนามพญาเลี้ยง แดพญาตะเคิงเป็นแม่ทัพนำด้วย) ได้จัดเรือขนานกันเป็น
สี่พันเทียบแต่ท่าเมืองเมระตะมะถึงท่าเมืองเมระธาดิง (คือมะระหมั่ง) ให้ม้าแตก
เดินเท้าข้ามแม่น้ำสาละวิน แต่ข้างนั้นเดินไปร่วมที่แม่น้ำดอนเคบข้างเหนือ ข้าง
พระที่นั่งพระเจ้าตบะชเวตนั้นคือแพใหญ่ข้าม

เมื่อพระเจ้าตบะชเวตกับทัพมหาวุธนักกร มาใกล้จะถึงพระมหานครศรีอยุธยา
ดูคำบถราชเคียร (ในพระราชพงศาวดารไทยว่าทุ่งภูเขาทอง) ได้ทรงทรมานจาก
ถวาวว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามเตรียมจะยกทัพหลวงออกมาต่อสู้ จึงทรง
จัดยุทธพยุหหารแบ่งทัพใหญ่ออกเป็น ๓ กอง พระเจ้าแปรเป็นกองกลางสรรพ
คนกรร ๕๐,๐๐๐ ข้างเข็ว ๓๐๐ ม้า ๓๐๐๐ มหาดูราชามบุเรงนองก็พลเท่า
กองกลางเป็นกองปีกซ้าย องค์พระเจ้าตบะชเวตทรงถือพลหนักขึ้นทั้งเดินเป็นกอง
ปีกขวาอยู่เบื้องหลัง กองปีกซ้ายนั้นให้ข่มอยู่ให้กองกลางพระเจ้าแปรออกตั้งรับแ
แต่กองทหารม้าก็ถ่วงไปล่าช้าก็ให้รุกได้มาฝ่ายกองทัพไทยเห็นทหารพม่าราชศัตรู
ยกมา ก็จับกองช้างหน้าเข้าโจมตี กองร้อยพม่าแล้งทำเป็นพ่ายต่อทัพไทยให้
ศัตรูหน้าถ่วงช้าเข้าไปถึงในระหว่างที่กองทัพปีกซ้ายข่มอยู่ จึงมหาดูราชามบุเร
งนองแลพระเจ้าแปรก็ยกออกตรมกันโจมตี ข้างทัพใหญ่ฝ่ายสยามก็รุกกันเข้าบุก
รุกประจันบานช่วยกันหน้า กองปีกขวา พระเจ้าตบะชเวตก็รุกเข้ามาช่วยโจมตี
กองทัพไทยด้วยไม่ไหว สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็รีบถอยทัพถั่ว คืนเข้ารักษาพระมหา
นครศรีอยุธยาหนีไว้ ข้างพม่าตบะชเวตมบุเรงนองจับได้ พระราชอนุชาแลพระราช

